وَمَا مِنۡ دَآبَّةٍ فِى الۡاَرۡضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزۡقُهَا وَ يَعۡلَمُ
۽ زمين تي چرندڙ ڪابہ شيءِ ف۱۱ اهڙي ڪانہ آهي جنهن جو رزق الله جي ڪرم جي ذمي نہ هجي ف۱۲ ۽ اهو ڄاڻي ٿو
مُسۡتَقَرَّهَا وَمُسۡتَوۡدَعَهَا ؕ كُلٌّ فِىۡ كِتٰبٍ مُّبِيۡنٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِىۡ خَلَقَ
ان جي رهڻ جي جاءِ ف۱۳ ۽ حوالي ٿيڻ جي جاءِ ف۱۴ سمورو هڪ صاف بيان ڪندڙ ڪتاب ف۱۵ ۾ آهي ۽ اهو ئي آهي
السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضَ فِىۡ سِتَّةِ اَيَّامٍ وَّكَانَ عَرۡشُهٗ عَلَى الۡمَآءِ
جنهن آسمانن ۽ زمين کي ڇهن ڏينهن ۾ بڻايو ۽ ان جو عرش پاڻيءَ تي هو ف۱٦
لِيَبۡلُوَكُمۡ اَيُّكُمۡ اَحۡسَنُ عَمَلًا ؕ وَلَئِنۡ قُلۡتَ اِنَّكُمۡ مَّبۡعُوۡثُوۡنَ مِنۡۢ
جيئن توهان کي آزمائي ف۱۷ تہ توهان ۾ ڪنهن جا عمل چڱا آهن ۽ جيڪڏهن تون فرمائين تہ بيشڪ توهان کي مرڻ کان
بَعۡدِ الۡمَوۡتِ لَيَقُوۡلَنَّ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡۤا اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّا سِحۡرٌ مُّبِيۡنٌ ﴿٧﴾
پوءِ اٿاريو ويندو تہ ڪافر ضرور چوندا، هي ف۱۸ تہ نہ آهي مگر کليو کلا جادو. ف۱۹
وَلَئِنۡ اَخَّرۡنَا عَنۡهُمُ الۡعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَّعۡدُوۡدَةٍ لَّيَقُوۡلُنَّ مَا
۽ جيڪڏهن اسان هڪ مقرر مدت تائين انهن کان عذاب ف۲۰ هٽايون تہ ضرور چوندا تہ ڪهڙي شيءِ
يَحۡبِسُهٗ ؕ اَلَا يَوۡمَ يَاۡتِيۡهِمۡ لَيۡسَ مَصۡرُوۡفًا عَنۡهُمۡ وَحَاقَ بِهِمۡ مَّا
ان کي روڪيو آهي ف۲۱ ٻڌو جنهن ڏينهن انهن تي ايندو تہ ڏهن ڦيرايو نہ ويندو ۽ انهن کي اهو ئي عذاب
كَانُوۡا بِهٖ يَسۡتَهۡزِءُوۡنَ ﴿٨﴾ وَلَئِنۡ اَذَقۡنَا الۡاِنۡسَانَ مِنَّا رَحۡمَةً ثُمَّ نَزَعۡنٰهَا ع ۱/۸
گهيرينديو جنهن تي مسخري ڪندا هئا. ۽ جيڪڏهن اسان انسان کي پنهنجي ڪنهن مهرباني جو مزو چکايون ف۲۲
مِنۡهُ ۚ اِنَّهٗ لَيَئُوۡسٌ كَفُوۡرٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنۡ اَذَقۡنٰهُ نَعۡمَآءَ بَعۡدَ ضَرَّآءَ مَسَّتۡهُ
پوءِ اها ان کان ڇني وٺون تہ ضرور اهو نا اميد ۽ ناشڪر ٿئي ٿو. ف۲۳ ۽ جيڪڏهن تڪليف پهچڻ جي بعد اسان کيس نعمت جو
لَيَقُوۡلَنَّ ذَهَبَ السَّيِّاٰتُ عَنِّىۡ ؕ اِنَّهٗ لَفَرِحٌ فَخُوۡرٌ ﴿١٠﴾ اِلَّا الَّذِيۡنَ
مزو ماڻايون تہ ضرور چوندو تہ مون کان تڪليفون ٽري ويون بيشڪ اهو خوشي ٿيندڙ وڏائي ڪندڙ آهي. ف۲۴ مگر جن صبر
صَبَرُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ؕ اُولٰٓئِكَ لَهُمۡ مَّغۡفِرَةٌ وَّاَجۡرٌ كَبِيۡرٌ ﴿١١﴾
ڪيو ۽ چڱا ڪم ڪيائون ف۲۵ انهن جي واسطي بخشش ۽ وڏو ثواب آهي.
فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ بَعۡضَ مَا يُوۡحٰٓى اِلَيۡكَ وَضَآئِقٌۢ بِهٖ صَدۡرُكَ اَنۡ
پوءِ ڇا جيڪي وحي تنهنجي طرف ٿئي ٿو ان مان ڪجھ ڇڏي ڏيندين ۽ دل تنگ ٿيندين ف۲٦ هن تي تہ

ف۱۱ ساھ وارو هجي.
ف۱۲ يعني اهو پنهنجي فضل سان هر ساھ واري جي رزق جو ڪفيل آهي.
ف۱۳ يعني ان جي سڪونت واري جاءِ کي ڄاڻي ٿو.
ف۱۴ حوالي ڪرڻ جي جڳھ مان يا مدفن مُراد آهي يا مڪان يا موت يا قبر.
ف۱۵ يعني لوح محفوظ.
ف۱٦ يعني عرش عظيم جي هيٺان پاڻي کان سواءِ ٻي ڪا مخلوق نہ هئي هن مان هي بہ معلوم ٿيو تہ عرش ۽ پاڻي، آسمانن ۽ زمين جي پيدائش کان اڳ پيدا فرمايا ويا.
ف۱۷ يعني آسمان ۽ زمين ۽ انهن جي وچ واري ڪائنات کي پيدا ڪيائين، جنهن ۾ توهان جا فائدا ۽ مصلحتون آهن تہ جيئن توهان کي آزمائش ۾ وجهي ۽ ظاهر ٿئي تہ ڪير شڪرگذار، پرهيزگار ۽ فرمانبردار آهي ۽.
ف۱۸ يعني قرآن شريف، جنهن ۾ مرڻ کان پوءِ اٿارڻ جو بيان آهي. هي.
ف۱۹ يعني باطل ۽ ڌوڪو.
ف۲۰ جنهنجو وعدو ڪيل آهي.
ف۲۱ اهو عذاب ڇونہ ٿو نازل ٿئي ۽ ڪهڙي دير آهي؟ ڪافرن جو اهو جلدي ڪرڻ ڪرڻ ۽ ٺٺولي جي طور آهي.
ف۲۲ صحت ۽ امن جو يا رزق جي وسعت ۽ دولت جو.
ف۲۳ جو ٻيهر ان نعمت جي حاصل ڪرڻ کان مايوس ٿي وڃي ٿو ۽ الله تعالىٰ جي فضل مان پنهنجي اميد قطع ڪري ڇڏي ٿو ۽ صبر ۽ رضا تي ثابت نہ ٿو رهي ۽ گذريل نعمت جي ناشڪري ڪري ٿو.
ف۲۴ شڪرگذار ٿيڻ ۽ نعمت جي حق ادا ڪرڻ جي بجاءِ.
ف۲۵ مصيبت تي صبر وارا ۽ نعمت تي شڪرگذار ٿيا.
ف۲٦ ترمذي چيو تہ استفهام نهي جي معنىٰ ۾ آهي يعني توهان جي طرف وحي ٿئي ٿو، اهو سڀ توهان انهن کي پهچايو ۽ تنگ دل نہ ٿيو. هي رسالت جي تبليغ جو تاڪيد آهي هن جي باوجود، جو الله تعالىٰ ڄاڻي ٿو تہ سندس رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم جن رسالت جي ادا ڪرڻ ۾ گهٽتائي ڪرڻ وارا نہ آهن ۽ انهي کين ان کان معصوم فرمايو آهي. هن تاڪيد ۾ محبوب نبي ڪريم صلى الله تعالىٰ عليه وسلم جن جي تسڪين خاطر بہ آهي ۽ ڪافرن جي مايوسي بہ تہ سندن ٺٺولي تبليغ جي ڪم ۾ خلل ٿي وجهي سگهي

شان نزول:- عبدالله بن اميہ مخزومي ۾ محبوب رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم جن کي چيو هو تہ جيڪڏهن توهان سچا رسول آهيو ۽ توهان جو خدا هر شيءِ تي قادر آهي تہ پوءِ ان توهان تي خزانو ڇو نہ لاٿو يا توهان سان گڏ ڪو ملائڪ ڇو نہ موڪليو، جيڪو توهان جي رسالت جي شاهدي ڏئي ها، ان تي هي آيت ڪريمہ نازل ٿي.

يَقُوْلُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَآءَ مَعَهٗ مَلَكٌ ؕ اِنَّمَآ اَنْتَ نَذِيْرٌ ؕ
اهي چون ٿا ته ان سان گڏ خزانو ڇو نه لٿو يا ان سان گڏ ڪو ملائڪ اچي ها، تون ته فقط ڊيڄاريندڙ آهين ف٢٧
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَّكِيْلٌ ﴿١٢﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ؕ قُلْ فَاْتُوْا
۽ الله هر شيءِ جو نگهبان آهي. ڇا ف٢٨ اهي چون ٿا ته اڌ پاڻ قرآن کي گهڙيو آهي، تون فرماءِ توهان به ته
بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهٖ مُفْتَرَيٰتٍ وَّادْعُوْا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُوْنِ
اهڙيون گهڙيل ڏهه سورتون ڪٺيون اچو ف٢٩ ۽ الله کان سواءِ جيڪي به ملي سگهن ف٣٠ سڀ کي سڏيو
اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿١٣﴾ فَاِلَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَآ
جيڪڏهن توهان سچا آهيو. ف٣١ مسلمانو! جيڪڏهن اهي توهان جي ان ڳالهه جو جواب نه ڏيئي سگهن ته
اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿١٤﴾
پوءِ يقين ڪريو ته اهو الله جي علم سان ئي لٿو آهي ۽ هي ته ان کان سواءِ ڪو معبود نه آهي، ڇا هاڻي ته مڃيندؤ ف٣٢
مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِيْنَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ
جيڪو دُنيا جي زندگي ۽ سينگار طلبيندو هجي ف٣٣ اسان ان ۾ انهن کي پورو پورو ڦل ڏينداسين
فِيْهَا وَهُمْ فِيْهَا لَا يُبْخَسُوْنَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَيْسَ لَهُمْ فِي
ف٣٤ ۽ ان ۾ ڪا به ڪمي نه ڪنديسين. اهي ئي آهن جن جي واسطي آخرت ۾ باهه کان سواءِ
الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوْا فِيْهَا وَبٰطِلٌ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٦﴾
ڪجهه به نه آهي ۽ ڇٽي ويو جو ڪجهه ان ۾ ڪيو هئائون ۽ سندن عمل نابود ۽ تباهه ٿي ويا. ف٣٥
اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ وَيَتْلُوْهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِنْ
پوءِ ڇا جيڪو پنهنجي رب جي طرف کان روشن دليل تي هجي ف٣٦ ۽ ان تي الله جي طرف کان شاهد به اچي ف٣٧
قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ؕ وَمَنْ
۽ ان کان اڳ موسىٰ جو ڪتاب ف٣٨ اڳواڻ ۽ رحمت، اُهي ان تي ف٣٩ ايمان رکن ٿا ۽ جيڪو
يَّكْفُرْ بِهٖ مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهٗ ۚ فَلَا تَكُ فِيْ مِرْيَةٍ
ان جو منڪر ٿيو ف٤٠ ته پوءِ باهه ئي اُن جو واعدو آهي، اي ٻڌندڙ! تو کي ان ۾ ڪو شڪ هجڻ نه
مِّنْهُ ۗ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٧﴾
گهرجي، بيشڪ اهو حق آهي تنهنجي رب جي طرف کان، پر گهڻا ماڻهو ايمان نٿا رکن.

ف٢٧ توهان کي ڪهڙي پرواهه، جيڪڏهن ڪافر نه مڃن يا مسخري ڪن.

ف٢٨ مڪي جا ڪافر، قرآن ڪريم جي نسبت.

ف٢٩ جو ته انسان جيڪڏهن اهڙو ڪلام ناهي سگهي تو ته ان جو مثال ٺاهڻ توهان جي طاقت کان ٻاهر نه هوندو، توهان به عرب آهيو، فصيح ۽ بليغ آهيو، ڪوشش ڪريو.

ف٣٠ پنهنجي مدد جي لاءِ.

ف٣١ هن ۾ ته هي ڪلام انسان جو ناهيل آهي.

ف٣٢ ۽ يقين رکندؤ ته هي الله جي طرف کان آهي يعني قرآن جي معجزي ڏسڻ کان پوءِ ايمان ۽ اسلام تي ثابت رهو.

ف٣٣ ۽ پنهنجي گهٽ هستي، کان آخرت تي نظر نه رکندو هجي.

ف٣٤ ۽ جيڪي عمل انهن دنيا جي طلب جي لاءِ ڪيا آهن، ان جو اجر صحت، دولت، رزق جي ڪشادگي ۽ اولاد جي گهڻائي وغيره سان دُنيا ۾ ئي پورو ڪنداسين.

ف٣٥ شان نزول:- ضحاڪ چيو ته هي آيت مُشرڪن جي حق ۾ نازل ٿي، جيڪي آخرت جي ثواب جا معتقد ته نه هئا پر اهي جهاد ۾ غنيمت جي مال حاصل ڪرڻ جي لاءِ شامل ٿيندا هئا.

ف٣٦ اهو ان جهڙو ٿي سگهي ٿو؟ جيڪو دُنيا جي زندگي ۽ ان جو آرام چاهيندو هجي، ايئن نه آهي. انهن ٻنهي ۾ وڏو فرق آهي. روشن دليل مان اهو عقلي دليل مُراد آهي، جيڪو اسلام جي حقانيت تي دلالت ڪري ۽ ان شخص مان، جيڪو پنهنجي رب جي طرف کان روشن دليل تي هجي، اهي يهودي مُراد آهن، جيڪو اسلام سان مشرف ٿيا، جيئن حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه.

ف٣٧ ۽ ان جي صحيح هجڻ جي شاهدي ڏئي، اهو شاهد قرآن ڪريم آهي.

ف٣٨ يعني توريت.

ف٣٩ يعني قرآن شريف تي. ف٤٠ توڙي ڪير به هجن. حديث شريف ۾ آهي ته محبوب سيد عالم صلى الله عليه وسلم جن فرمايو ته ان جو قسم جنهن جي قدرت جي هٿ ۾ مان محمدؐ (صلى الله عليه وسلم) جو ساهه آهي، هن امت جيڪو به هجي، يهودي هجي يا نصارو، جنهن کي به منهنجي خبر پهچي ۽ اهو منهنجي دين تي ايمان آڻڻ کان سواءِ مري وڃي، اهو ضرور جهنمي آهي.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ؕ اُولٰٓئِكَ يُعْرَضُوْنَ
۽ ان کان وڌيڪ ظالم ڪير ٿيندو؟ جيڪو الله تي ڪوڙ ٻڌي وا٤ انهن کي سندن رب جي بارگاهه ۾
عَلٰى رَبِّهِمْ وَيَقُوْلُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ كَذَبُوْا عَلٰى رَبِّهِمْ ۚ
پيش ڪيو ويندو وا٤٢ ۽ شاهد چوندا، هي آهن اهي جن پنهنجي رب تي ڪوڙ گهڙيا هئا
اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِيْنَ ۙ ﴿١٨﴾ الَّذِيْنَ يَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ
ٻڌو ظالمن تي خدا جي لعنت آهي وا٤٣ جيڪي الله جي راهه کان منع ڪن ٿا،
اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ؕ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ﴿١٩﴾ اُولٰٓئِكَ لَمْ
۽ ان ۾ هير ڦير چاهن ٿا ۽ اهي ئي آخرت جا منڪر آهن. اهي ٿڪائي
يَكُوْنُوْا مُعْجِزِيْنَ فِى الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ
سگهندڙ نه آهن زمين ۾ وا٤٤ ۽ الله کان سواءِ انهن جو ڪو حمايتي نهوندو وا٤٥
مِنْ اَوْلِيَآءَ ۘ يُضٰعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ ؕ مَا كَانُوْا يَسْتَطِيْعُوْنَ السَّمْعَ
انهن کي عذاب تي عذاب ٿيندو وا٤٦ اهي نه ته ٻڌي سگهندا هئا ۽ نه
وَمَا كَانُوْا يُبْصِرُوْنَ ﴿٢٠﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ
ڏسي سگهندا هئا. وا٤٧ اهي ئي آهن جن پاڻ کي گهاٽي ۾ وڌو ۽ سندن
عَنْهُمْ مَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ
من گهڙت ڳالهيون کانئن وسري ويون. بهرحال اُهي ئي آخرت ۾ سڀني کان وڌيڪ
الْاَخْسَرُوْنَ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاَخْبَتُوْٓا
نقصان ۾ آهن. وا٤٨ بيشڪ جن ايمان آندو ۽ چڱا ڪم ڪيائون ۽ پنهنجي رب
اِلٰى رَبِّهِمْ ۙ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ
جي طرف رجوع ڪيائون، اهي ئي جنتي آهن اهي ان ۾ هميشه رهندا. ٻن ٽولن
الْفَرِيْقَيْنِ كَالْاَعْمٰى وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيْرِ وَالسَّمِيْعِ ؕ هَلْ يَسْتَوِيٰنِ
وا٤٩ جو حال ايئن آهي جيئن هڪ انڌو ۽ ٻوڙو ۽ ٻيو اکين وارو ۽ ٻڌندڙ وا٥٠ ڇا اهي ٻئي هڪجهڙا
مَثَلًا ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٤﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اِنِّىْ لَكُمْ
آهن وا٥١ ڇا پوءِ توهان ڌيان نٿا ڏيو ۽ بيشڪ اسان نوح کي سندس قوم جي طرف موڪليو وا٥٢ ته بيشڪ مان توهان

وقف لازم

ع ٢ ١٦ ٢

وا٤١ ۽ ان جي لاءِ شريڪ ۽ اولاد ٻڌائي. هن آيت مان ثابت ٿئي ٿو ته الله تعالىٰ تي ڪوڙ هڻڻ بد ترين ظلم آهي.

وا٤٢ قيامت جي ڏينهن ڪافرن پنهنجا اعمال معلوم ڪيا ويندا ۽ نبي سڳورا ۽ ملائڪ مٿن شاهدي ڏيندا.

وا٤٣ بخاري ۽ مسلم جي حديث ۾ آهي ته قيامت جي ڏينهن ڪافرن ۽ منافقن کي پوري مخلوق جي سامهون پيش ويندو ته هي اهي آهن جن پنهنجي رب تي ڪوڙ هنيو، ظالمن تي خدا جي لعنت. اهڙيءَ طرح اهي پوريءَ مخلوق جي سامهون خوار ڪيا ويندا.

وا٤٤ الله کي، جيڪڏهن اهو مٿن عذاب ڪرڻ گهُري، ڇو ته اُهي اُن جي قبضي ۽ اُن جي ملڪيت ۾ آهن، نه ان کان ڀڄي سگهن نه بچي سگهن ٿا.

وا٤٥ جو سندن مدد ڪن ۽ کين ان جي عذاب کان بچائن.

وا٤٦ ڇو ته انهن، ماڻهن کي خدا جي واٽ کان روڪيو ۽ مرڻ کان پوءِ اٿڻ جو انڪار ڪيو.

وا٤٧ قتاده چيو ته اهي حق ٻڌڻ کان ٻوڙا ٿي ويا. پوءِ ڪا چڱائي جي ڳالهه ٻڌي ڪري، نفعو نه ٿا حاصل ڪن ۽ نه اهي قدرت جي نشانين کي ڏسي ڪري، فائدو حاصل ڪن ٿا.

وا٤٨ جو انهن جنت جي بجاءِ جهنم کي اختيار ڪيو.

وا٤٩ يعني ڪافر ۽ مؤمن.

وا٥٠ ڪافر ان جي مثل آهي، جيڪو نه ڏسي نه ٻڌي، اهو ناقص آهي ۽ مؤمن اُن جي مثل آهي، جيڪو ڏسي به ٿو، ٻڌي به ٿو، اهو ڪامل آهي، حق ۽ باطل ۾ امتياز رکي ٿو.

وا٥١ هرگز نه آهي.

وا٥٢ ان قوم کي فرمايو.

نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿۲۵﴾ اَنْ لَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ؕ اِنِّیْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ

جي واسطي کُليو کُلا ڏيڄاريندڙ آهيان. ته الله کان سواءِ ڪنهن جي به عبادت نه ڪيو بيشڪ مون کي خوف آهي، توهان تي

يَوْمٍ اَلِيْمٍ ﴿۲۶﴾ فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ مَا نَرٰىكَ اِلَّا بَشَرًا

سخت مصيبت واري ڏينهن جي عذاب جو و۵۳ پوءِ سندس قوم جي سردارن جن ڪفر ڪيو هو چيو ته اسان ته تو کي پاڻ جهڙو ئي انسان

مِّثْلَنَا وَمَا نَرٰىكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِيْنَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّاْيِ ۚ وَ

ڏسون ٿا ۽ و۵۴ اسان ته تنهنجي پيروي ڪندي ڪنهن کي به نه ٿا ڏسون سواءِ اسان جي ڪمينن جي و۵۵ سرسري نظر سان

مَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍۭ بَلْ نَظُنُّكُمْ كٰذِبِيْنَ ﴿۲۷﴾ قَالَ

و۵۶ ۽ اسان پاڻ تي توهان جي ڪا به فضيلت نه ٿا ڏسون و۵۷ بلڪ توهان کي ته و۵۸ اسان ڪوڙو ٿا سمجهون.

يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَاٰتٰىنِيْ رَحْمَةً

چيائين اي منهنجي قوم ڀلا ٻڌايو ته جيڪڏهن مان پنهنجي رب جي طرف کان دليل تي هجان و۵۹ ۽ ان مون کي پاڻ وٽان

مِّنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيَتْ عَلَيْكُمْ ؕ اَنُلْزِمُكُمُوْهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كٰرِهُوْنَ ﴿۲۸﴾

رحمت بخشي و۶۰ پوءِ توهان ان کان انڌا رهيا ته ڇا اسان ان کي توهان جي ڳچيءَ ۾ چنبڙائي ڇڏيون ۽ توهان بيزار

وَيٰقَوْمِ لَآ اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا ؕ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ

هجو. و۶۱ اي منهنجي قوم مان توهان کان ان تي و۶۲ ڪنهن به قسم جو مال نه ٿو گهران و۶۳ منهنجو اجر ته الله تي آهي

وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ اِنَّهُمْ مُّلٰقُوْا رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّيْٓ

۽ مان مسلمانن کي پاڻ کان پري ڪرڻ وارو نه آهيان و۶۴ بيشڪ اهي پنهنجي رب سان ملڻ وارا آهن و۶۵ پر مان

اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿۲۹﴾ وَيٰقَوْمِ مَنْ يَّنْصُرُنِيْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ

توهان کي ته ڇٽ جاهل قوم سمجهان ٿو و۶۶ ۽ اي قوم مون کي الله کان ڪير بچائيندو، جيڪڏهن

طَرَدْتُّهُمْ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۳۰﴾ وَلَآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَ

مون انهن کي پري ڪيو، ڇا توهان ڌيان نه ٿا ڏيو. ۽ مان توهان کي نه ٿو چوان ته مون وٽ الله جا خزانا

لَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ اَقُوْلُ اِنِّيْ مَلَكٌ وَّلَآ اَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ

آهن ۽ نه هي ته مان غيب جاڻي وٺان ٿو ۽ نه هي چوان ٿو ته مان ملائڪ آهيان و۶۷ ۽ جن کي توهان جون

تَزْدَرِيْٓ اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُّؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا ؕ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِيْٓ

اکيون گهٽ ڪري سمجهن ٿيون انهن جي واسطي آئون نه ٿو چوان ته الله انهن کي هرگز ڀلائي نه ڏيندو، الله خوب ڄاڻي ٿو جيڪي انهن

و۵۳ حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما فرمايو ته حضرت نوح عليه السلام چاليهن سالن کان پوءِ مبعوث ٿيو ۽ ساڍا نو سو سال پنهنجي قوم کي دعوت فرمائيندو رهيو ۽ طوفان کان پوءِ سٺ سال دنيا ۾ رهيو. پوءِ سندس عمر هڪ هزار پنجاهه سال ٿي. ان کان سواءِ عمر شريف جي متعلق ٻيا به قول آهن، (خازن).

و۵۴ ان گمراهي ۾ گهڻيون امتون مبتلا ٿي ڪري، اسلام کان محروم رهيون. قرآن پاڪ ۾ جاءِ بجاءِ انهن جا تذڪرا آهن. هن امت ۾ به گهڻا بدنصيب محبوب سيد الانبياء صلی الله عليه وسلم جن کي بشر چون ٿا ۽ هڪجهڙائي جو فاسد خيال رکن ٿا. الله تعالیٰ انهن کي گمراهي کان بچائي.

و۵۵ ڪمينن مان انهن جي مراد اهي ماڻهو هئا، جيڪي انهن جي نظر ۾ خسيس ڏسندڙ ۽ رکندا هئا ۽ حقيقت هيءَ آهي ته انهن جو اهو چوڻ خالص جهالت هئي، ڇو ته انسان جو مرتبو دين جي اتباع ۽ رسول جي فرمانبرداري سان آهي، مال، مرتبي ۽ ڏندي کي ان ۾ دخل نه آهي. ديندار نيڪ سيرت ڏندي واري کي گهٽتائي جي نظر سان ڏسڻ ۽ گهٽ سمجهڻ جهالت آهي.

و۵۶ يعني غور ۽ فڪر کان سواءِ.

و۵۷ مال ۽ رياست ۾. انهن جو اهو قول به جهالت هئي، ڇو ته الله وٽ ٻانهي جي لاءِ ايمان ۽ طاعت، فضيلت جو سبب آهي، نه مال ۽ رياست.

و۵۸ نبوت جي دعویٰ ۾ ۽ توهان جي تابعدارن کي ان جي تصديق ۾.

و۵۹ جيڪو منهنجي دعویٰ جي صداقت تي شاهد هجي.

و۶۰ يعني نبوت عطا ڪئي. و۶۱ ۽ ان حجت کي ناپسند رکو ٿا. و۶۲ يعني رسالت جي تبليغ تي. و۶۳ جو توهان تي ان جا ادا ڪرڻ گرو ٿئي.

و۶۴ هي حضرت نوح عليه السلام انهن جي هن ڳالهه جي جواب ۾ فرمايو هو، جيڪي ماڻهو چوندا هئا ته اي نوح! رذيل ماڻهن کي پنهنجي مجلس مان ڪڍي ڇڏيو ته جيئن اسان کي توهان جي مجلس ۾ ويهڻ کان شرم نه اچي. و۶۵ ۽ ان جي قرب سان ڪامياب ٿيندا، پوءِ مان انهن کي ڪيئن ڪڍي ڇڏيان. و۶۶ ايمان وارن کي رذيل چئو ٿا ۽ انهن جو قدر نه ٿا ڪريو ۽ نه ٿا ڄاڻو ته اهي توهان کان ڀلا آهن.

و۶۷ حضرت نوح عليه السلام جي قوم سندن نبوت ۾ ٽي شبها ڪيا هئا. هڪ شبهو هي ته مَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ (اسان

توهان ۾ پنهنجي مٿان ڪا ته ائي نه ٿا لهون) يعني توهان مال ۽ دولت ۾ اسان کان گهٽ نه آهيو. ان جي جواب ۾ حضرت نوح عليه الصلوٰة والتسليمات فرمايو لَآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآئِنُ اللّٰهِ يعني مان توهان کي نه ٿو چوان ته مون وٽ الله جا خزانا آهن. پوءِ توهان جو اهو اعتراض بلڪل اجايو آهي. مان ڪڏهن مالي فضيلت ياد نه ڏياري ۽ دنيوي دولت جي مان توهان کي اميد ڪا نه ڏياري ۽ پنهنجي دعوت کي مال سان ڳنڍ نه ڪيو. پوءِ توهان هن چوڻ جا ڪيئن حقدار آهيو ته اسان توهان ۾ ڪا مالي فضيلت نه ٿا لهون ۽ توهان جو اهو اعتراض صرف بيهودو آهي ٻيو شبهو نوح جي قوم هي ڪيو هو مَا نَرٰىكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِيْنَ هُمْ اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّاْيِ يعني اسان نه ٿا ڏسون ته توهان جي ڪنهن پيروي ڪئي هجي، مگر اسان جي ڪمينن سرسري نظر سان. مطلب هي هو ته اهي به صرف ظاهر ۾ مؤمن آهن، باطن ۾ نه آهن. ان جي جواب ۾ حضرت نوح عليه السلام هي فرمايو ته مان نه ٿو چوان ته مان غيب ڄاڻان ٿو ۽ منهنجا احڪام غيب تي مبني هجن ته جيئن توهان کي هن اعتراض ڪرڻ جو موقعو ملي ها. جڏهن مان اهو چيو ئي نه آهي ته پوءِ اهو اعتراض اجايو آهي ۽ شريعت ۾ ظاهر جو ئي اعتبار آهي. انهيءَ ڪري توهان جو اعتراض بلڪل اجايو آهي. لَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ فرمائڻ ۾ پڻ قوم تي هڪ لطيف تعريض آهي ته ڪنهن جي باطن تي حڪم ڪرڻ ان جو ڪم آهي، جيڪو غيب جو علم رکندو هجي. نبي هجڻ جي باوجود مان ته ان جي دعویٰ نه ڪئي. توهان ڪهڙي طرح چئو ٿا ته انهن دل سان ايمان نه آندو. ٽيون شبهو ان قوم جو هي هو ته مَا نَرٰىكَ اِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا يعني اسان توهان کي پاڻ جهڙو ئي ماڻهو ڏسون ٿا. ان جي جواب ۾ فرمايائين ته مان توهان کي هي نه ٿو چوان ته مان ملائڪ آهيان، يعني مان پنهنجي دعوت کي پنهنجي ملائڪ هجڻ تي موقوف نه ڪيو هو، جو توهان کي هن اعتراض جو موقعو ملي، جو ياد ڏياريو ها. جو اهي پاڻ کي ملائڪ چورائيندا هئا ۽ بشر، انهيءَ ڪري توهان جو اهو اعتراض به باطل آهي.

اَنْفُسِهِمْ ۚ اِنِّیْۤ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِیْنَ ﴿٣١﴾ قَالُوْا یٰنُوْحُ قَدْ جٰدَلْتَنَا
جي دلين ۾ آهي ٦٨ ايئن ڪريان ته ضرور مان ظالمن مان هجان. ٦٩ چوڻ لڳا اي نوح تو اسان سان جهڳڙو ڪيو ۽
فَاَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَاۤ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿٣٢﴾
تمام گهڻو جهڳڙو ڪيو پوءِ وٺي اچ جنهن ٧١ جو تون اسان کي ڊيڄاءُ ڏيندو رهيو آهين جي تون سچو آهين.
قَالَ اِنَّمَا یَاْتِیْكُمْ بِهِ اللّٰهُ اِنْ شَآءَ وَمَاۤ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِیْنَ ﴿٣٣﴾
چيائين اهو ته الله توهان تي آڻيندو، جيڪڏهن چاهي ۽ توهان ڪيس عاجز ڪري نه ٿا سگهو. ٧٢ ۽
وَلَا یَنْفَعُكُمْ نُصْحِیْۤ اِنْ اَرَدْتُّ اَنْ اَنْصَحَ لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ
توهان کي منهنجي نصيحت ڪو فائدو نه ڏيندي جيڪڏهن مان توهان جو خيرگهران جڏهن ته الله توهان جي
یُرِیْدُ اَنْ یُّغْوِیَكُمْ ؕ هُوَ رَبُّكُمْ ۫ وَاِلَیْهِ تُرْجَعُوْنَ ﴿٣٤﴾ اَمْ یَقُوْلُوْنَ
گمراهي چاهي ٿو اهو توهان جو رب آهي ۽ انهيءَ جي طرف موٽايا ويندؤ. ٧٣ ڇا! اهي چون ٿا ته ان قرآن
افْتَرٰىهُ ؕ قُلْ اِنِ افْتَرَیْتُهٗ فَعَلَیَّ اِجْرَامِیْ وَاَنَا بَرِیْٓءٌ مِّمَّا
کي پاڻ ٺاهيو آهي ٧٤ تون فرماءِ جي مان ٺاهيو هوندو ته منهنجو گناهه مون تي آهي ٧٥ ۽ مان توهان جي گناهن کان
تُجْرِمُوْنَ ﴿٣٥﴾ وَاُوْحِیَ اِلٰی نُوْحٍ اَنَّهٗ لَنْ یُّؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ
بي تعلق آهيان. ۽ نوح کي وحي ٿيو ته توهان جي قوم مان مسلمان نه ٿيندا
اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَىٕسْ بِمَا كَانُوْا یَفْعَلُوْنَ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ
مگر جيترا ايمان آڻي چڪا پوءِ تون غم نه ڪر ان تي جو ڪجهه اهي ڪن ٿا. ٧٦ ۽ ٻيڙو ٺاهه
الْفُلْكَ بِاَعْیُنِنَا وَوَحْیِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِیْ فِی الَّذِیْنَ ظَلَمُوْا ۚ
اسان جي نظر هيٺ ٧٧ ۽ اسان جي حڪم سان ۽ ظالمن جي باري ۾ مون سان نه ڳالهائجانءِ ٧٨
اِنَّهُمْ مُّغْرَقُوْنَ ﴿٣٧﴾ وَیَصْنَعُ الْفُلْكَ ۫ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَیْهِ مَلَاٌ مِّنْ
اهي ضرور ٻوڙيا ويندا. ٧٩ ۽ نوح ٻيڙو ٺاهي ٿو ۽ جڏهن سندس قوم جا سردار ان وٽان لنگهيا ته
قَوْمِهٖ سَخِرُوْا مِنْهُ ؕ قَالَ اِنْ تَسْخَرُوْا مِنَّا فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ
ان تي کلڻ لڳا ٨٠ فرمايائين جيڪڏهن توهان اسان تي کلو ٿا ته اسان به هڪ وقت توهان تي کلنداسي ٨١ جيئن
كَمَا تَسْخَرُوْنَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۙ مَنْ یَّاْتِیْهِ عَذَابٌ یُّخْزِیْهِ
توهان کلو ٿا ٨٢ پوءِ اڳتي هلي توهان کي خبر پوندي ته ڪنهن تي اچي ٿو اهو عذاب جيڪو ان کي خوار ڪري ڇڏي ٨٣

ف٦٨ چڱائي يا برائي، اخلاص يا نفاق.
ف٦٩ يعني جيڪڏهن مان انهن جي ظاهري ايمان کي ڪوڙو ڪري، انهن جي باطل تي الزام لڳايان ۽ انهن کي ڪيدي ڇڏيان.
ف٧٠ ۽ الحمدلله مان ظالمن مان هرگز نه آهيان پوءِ ايئن ڪڏهن به نه ڪندس.
ف٧١ عذاب.
ف٧٢ ان کي عذاب ڪرڻ کان يعني نه ان عذاب کي روڪي سگهندؤ ۽ ان کان بچي سگهندؤ.
ف٧٣ آخرت ۾ اهو توهان جي عملن جو بدلو ڏيندو.
ف٧٤ ۽ اهڙيءَ طرح خدا جي ڪلام ۽ ان جي حڪمن مڃڻ کان بچن ٿا ۽ ان جي رسول تي بهتان مڙهن ٿا ۽ ان جي طرف ٺٺولي جي نسبت ڪن ٿا، جن جو صدق چٽن دليلن ۽ قوي حجت سان ثابت ٿي چڪو آهي. تنهنڪري هاڻ انهن کي.
ف٧٥ ضرور ان جو وبال ايندو پر الحمدلله آئون سچار آهيان. پوءِ توهان سمجهي ڇڏيو ته توهان جي تڪذيب جو وبال توهان تي پوندو.
ف٧٦ يعني ڪفر ۽ توهان جي تڪذيب ۽ توهان جا ايذاءُ، جو ته هاڻ توهان جي دشمن کان بدلي وٺڻ جو وقت اچي ويو. ع ٣ ١١ ٣
ف٧٧ اسان جي حفاظت ۾، اسان جي تعليم سان.
ف٧٨ يعني انهن جي شفاعت ۽ عذاب جي دفع جي دعا نه گهرجانءِ، جو ته انهن جو ٻڏڻ مقدر ٿي چڪو آهي.
ف٧٩ حديث شريف ۾ آهي ته حضرت نوح عليه السلام، الله جي حڪم سان ساڳ جا وڻ پوکيا. ويهن سالن ۾ اهي وڻ تيار ٿيا، ان عرصي ۾ مطلقًا ڪو ٻار پيدا نه ٿيو، ان کان اڳ جيڪي ٻار پيدا ٿي چڪا هئا سي بالغ ٿي ويا ۽ انهن به حضرت نوح عليه الصلوٰة والتسليمات جي دعوت قبول ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو ۽ حضرت نوح عليه السلام ٻيڙي ٺاهڻ ۾ مشغول ٿي ويو.
ف٨٠ ۽ چوندا هئا اي نوح! ڇا ڪري رهيو آهين؟ پاڻ فرمائيندا هئا، اهڙو مڪان ٺاهيان ٿو، جيڪو پاڻي تي هلي. اهي ٻڌي کلندا هئا، جو ته پاڻ اهو ٻيڙي جهنگ ۾ ٺاهيندا هئا، جتي پري پري تائين پاڻي نه هو ۽ اهي ماڻهو مسخريءَ سان هيءُ به چوندا هئا ته پهريائين ته توهان نبي هيؤ، هاڻ ڊکڻ ٿي ويؤ.

ف٨١ توهان کي هلاڪ ٿيندو ڏسي. ف٨٢ ٻيڙي ڏسي ڪري، روايت ٿيل آهي ته اها ٻيڙي ٻن سالن ۾ تيار ٿي. ان جي ڊيگهه ٽي سو گز، ويڪر پنجاهه گز ۽ اوچائي ٽيهه گز هئي. (ان ۾ بيا به قول آهن) ان ٻيڙي ۾ ٽي طبقا ٺاهيا ريا. هيٺين طبقي ۾ وحشي، درندا ۽ جيت جڻيا وچين طبقي ۾ چوپايا وغيره ۽ مٿين طبقي ۾ پاڻ حضرت نوح عليه السلام ۽ سندن ساٿي ۽ حضرت آدم عليه السلام جو جسم مبارڪ، جيڪو عورتن ۽ مردن جي وچ ۾ حائل هو ۽ کاڌ وغيره جو سامان هو، پکي به مٿين طبقي ۾ ئي هئا. (خازن ۽ مدارڪ)
ف٨٣ دنيا ۾ اهو ٻڏڻ جو عذاب آهي.

وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ
۽ ڪنهن تي (لهي) تو هميشه رهڻ وارو عذاب. ف٨٤ ايستائين جو جڏهن اسان جو حڪم آيو ف٨٥ ۽ تنور
التَّنُّورُ ۙ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ
جوش هنيو ف٨٦ اسان فرمايو ٻيڙيءَ ۾ سوار ڪر هر جنس مان هڪ جوڙو نر ۽ ماديءَ جو ۽ جن جي خلاف ڳالهه تي چڪي آهي ف٨٧
إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ ءَامَنَ ۚ وَمَآ ءَامَنَ مَعَهُۥٓ
انهن کان سواءِ پنهنجي گهر وارن ۽ باقي مسلمانن کي ۽ ان سان گڏ مسلمان نه هئا
إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْر۪ىٰهَا وَمُرْسَىٰهَآ ۚ
مگر ٿورا. ف٨٨ ۽ چيائين ان ۾ سوار ٿيو ف٨٩ الله جي نالي سان آهي ان جو هلڻ ۽ ان جو بيهڻ ف٩٠
إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٤١﴾ وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ
بيشڪ منهنجو رب ضرور بخشڻ وارو مهربان آهي. ۽ اهو ٻيڙو انهن کي وٺي پيو وڃي پهاڙ جيڏن موجن ۾ ف٩١
وَنَادَىٰ نُوحٌ ابْنَهُۥ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يَٰبُنَيَّ ارْكَب مَّعَنَا
۽ نوح پنهنجي پٽ کي سڏيو ۽ اهو ان کان هڪ پاسي هو ف٩٢ اي منهنجا ٻچا مون سان سوار ٿي وڃ
وَلَا تَكُن مَّعَ الْكَٰفِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَـَٔاوِيٓ إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي
۽ ڪافرن سان گڏ نه ٿي. ف٩٣ چوڻ لڳو ته جهٽ مان ڪنهن پهاڙ جي پناهه ٿو وٺان، اهو مون کي پاڻيءَ کان
مِنَ الْمَآءِ ۚ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ ۚ
بچائي وٺندو، فرمايائين اڄ الله جي عذاب کان بچائڻ وارو ڪو ڪونهي، مگر جنهن تي اهو رحم فرمائي
وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَٰٓأَرْضُ
۽ انهن جي وچ ۾ موج سنڌ وڪري ويئي، پوءِ اهو ٻڏلن ۾ رهجي ويو. ف٩٤ ۽ حڪم فرمايو ويو ته اي زمين
ابْلَعِي مَآءَكِ وَيَٰسَمَآءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَآءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ
پنهنجو پاڻي جذب ڪري ڇڏ ۽ اي آسمان بارش کان رُڪجي وڃ ۽ پاڻي سُڪي ويو ۽ ڪم پورو ٿي ويو
وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ ۖ وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَ
۽ ٻيڙو ف٩٥ جودي جبل وٽ وڃي بيٺو ف٩٦ ۽ فرمايو ويو ته ظالم ماڻهو پري هجن. ۽
نَادَىٰ نُوحٌ رَّبَّهُۥ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ
نوح پنهنجي رب کي پڪاريو عرض ڪيائين منهنجا رب! منهنجو پٽ به ته منهنجي گهروارن مان آهي ف٩٧ ۽ بيشڪ تنهنجو وعدو

ف٨٤ يعني آخرت جو عذاب.

ف٨٥ عذاب ۽ هلاڪت جو.

ف٨٦ ۽ پاڻي ان مان جوش هنيو. تنور مان يا ساري زمين مراد آهي يا اهو تنور جنهن ۾ ماني پچائي وينديآهي. ان ۾ ٻه چند قول آهن: هڪ قول هي آهي ته اهو تنور پٿر جو هو حضرت حوا جو جيڪو ڪيس ورثي ۾ مليو هو ۽ اهو يا شام ۾ هو يا هندستان ۾ ۽ تنور جو جوش ۾ اچڻ عذاب جي نشاني هئي.

ف٨٧ يعني انهن جي هلاڪت جو حڪم ٿي چڪو آهي ۽ انهن مان مراد سندن گهر واري واعلہ جنهن ايمان نه آند وهو ۽ سندن پٽ ڪنعان آهي. اهڙيءَ طرح حضرت نوح عليه السلام انهن سڀني کي سوار ڪيو. جانور وٽن ايندا هئا ۽ سندن ساڄو هٿ نر تي ۽ کاٻو ماديءَ تي پوندو هو ۽ پاڻ سوار ڪندا ويندا هئا.

ف٨٨ مقاتل چيو ته ڪُل مرد ۽ عورتون ٻاهتر هئا. ان ۾ ٻيا قول به آهن. صحيح تعداد الله تعالىٰ ڄاڻي ٿو. انهن جو تعداد ڪنهن صحيح حديث ۾ وارد نه آهي.

ف٨٩ هي چوندي ته.

ف٩٠ هن ۾ تعليم آهي ته ٻانهي کي گهرجي ته جڏهن ڪو ڪم ڪرڻ گهري ته بِسْمِ اللهِ پڙهي پوءِ ان کي شروع ڪري ته جيئن ان ڪم ۾ برڪت ٿئي ۽ اهو چڱائي جو سبب ٿئي. ضحاڪ چيو ته جڏهن حضرت نوح عليه السلام گهرندا هوا ته ٻيڙي هلي ته بِسْمِ اللهِ فرمائيندا هوا ته ٻيڙي هلندي هئي ۽ جڏهن چاهيندا هوا ته بيهي رهي ته بِسْمِ اللهِ فرمائيندا هوا ته بيهي رهندي هئي.

ف٩١ چاليهه ڏينهن ۽ راتيون آسمان مان مينهن وسندو رهيو ۽ زمين مان پاڻي نڪرندو رهيو ايستائين جو سمورا جبل ٻڏي ويا.

ف٩٢ يعني حضرت نوح عليه السلام کان جدا اهو ساڻن سوار نه ٿيو هو.

ف٩٣ جو هلاڪ ٿي ويندين. اهو ڇو ڪرو منافق هو. پنهنجي پيءُ وٽ پنهنجو پاڻ کي مسلمان ظاهر ڪندو هو ۽ باطن ۾ ڪافرن سان متفق هو (حسيني).

ف٩٤ جڏهن طوفان پنهنجي انتها تي پهتو ۽ ڪافر ٻڏي ويا ته پوءِ الله جو حڪم آيو.

ف٩٥ ڇهه مهينا پوري زمين جو طواف ڪري.

ف٩٦ جيڪو موصل يا شام جي حدن ۾ واقع آهي. حضرت نوح عليه السلام ٻيڙيءَ ۾ ڏهين رجب شريف جو ويٺو ۽ ڏهين محرم جو ٻيڙي جودي جبل تي بيٺي. پوءِ پاڻ ان جي شڪر جو روزو رکيائين ۽ پنهنجن سمورن ساٿين کي به روزي جو حڪم فرمايائين. ف٩٧ ۽ تو مون سان منهنجي ۽ منهنجي گهروارن جي ڇوٽڪاري جو وعدو فرمايو آهي.

الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿۴۵﴾ قَالَ يٰنُوْحُ اِنَّهٗ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ

سچو آهي ۽ تون سڀني کان وڌ وڌيڪ حڪم وارو آهين. ف۹۸ فرمايائين اي نوح اهو تنهنجي گهر وارن مان نہ آهي ف۹۹

اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ ۖ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۭ اِنِّيْٓ

بيشڪ انهي جا ڪم وڏي نالائقي جا آهن، پوءِ مون کان اهو سوال نہ ڪر جنهن جو توکي علم نہ آهي ف۱۰۰

اَعِظُكَ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿۴۶﴾ قَالَ رَبِّ اِنِّيْٓ اَعُوْذُ بِكَ اَنْ

بيشڪ مان توکي نصيحت ٿو ڪريان ته تون نادان نہ ٿئي ۽ عرض ڪيائين منهنجا رب مان تنهنجي پناه ٿو گهران

اَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ ۭ وَاِلَّا تَغْفِرْ لِيْ وَتَرْحَمْنِيْٓ اَكُنْ مِّنَ

جو توکان اها شيءِ گهران جنهن جو مون کي علم نہ آهي ۽ جيڪڏهن تو مون کي معاف نہ ڪيو ۽ مون تي رحم نہ ڪيئي ته مان نقصان

الْخٰسِرِيْنَ ﴿۴۷﴾ قِيْلَ يٰنُوْحُ اهْبِطْ بِسَلٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلٰٓي

رهڻ وارن مان ٿيندس. فرمايو ويو اي نوح ٻيڙيءَ مان لهہ، اسان جي طرف کان سلام ۽ برڪتون ف۱۰۱ توتي ۽ تو سان گڏ ڪجهہ

اُمَمٍ مِّمَّنْ مَّعَكَ ۭ وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۴۸﴾

جماعتن تي ف۱۰۲ ۽ ڪي گروهہ آهن جن کي اسان دنيا ۾ نفعو وٺڻ ڏينداسين پوءِ انهن کي اسان جي طرفان دردناڪ عذاب پهچندو ف۱۰۴

تِلْكَ مِنْ اَنْۢبَاۗءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهَآ اِلَيْكَ ۚ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَآ اَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ

اهي غيب جون خبرون اسان تنهنجي طرف وحي ڪريون ٿا ف۱۰۵ انهن کي نہ تون ڄاڻندو هئين نہ تنهنجي قوم ان کان اڳ ف۱۰۶

مِنْ قَبْلِ هٰذَا ڛ فَاصْبِرْ ڕ اِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴿۴۹﴾ وَاِلٰي عَادٍ اَخَاهُمْ

پوءِ تون صبر ڪر ف۱۰۷ بيشڪ چڱي پڇاڙي پرهيزگارن جي آهي. ف۱۰۸ ۽ عاد جي طرف انجي هم قوم،

هُوْدًا ۭ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۭ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا

هود کي ف۱۰۹ چيائين اي منهنجي قوم الله جي عبادت ڪريو ف۱۱۰ ان کان سواءِ توهان جو ڪو معبود نہ آهي توهان فقط ڪوڙ

مُفْتَرُوْنَ ﴿۵۰﴾ يٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا ۭ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَي

گهڙيو ٿا ف۱۱۱ اي منهنجي قوم! مان ان تي توهان کان ڪا به مزدوري نہ ٿو گهران، منهنجو اجر تہ انهيءَ جي ذمي آهي

الَّذِيْ فَطَرَنِيْ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۵۱﴾ وَيٰقَوْمِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ

جنهن مون کي پيدا ڪيو ف۱۱۲ پوءِ ڇا توهان کي عقل نہ آهي ف۱۱۳ اي منهنجي قوم پنهنجي رب کان معافي گهرو ف۱۱۴ پوءِ ان جي طرف

تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاۗءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا وَّيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى

رجوع ڪريو، توهان تي زور جو پاڻي موڪليندو ۽ توهان ۾ جيتري طاقت آهي انهيءَ کان وڌيڪ ڏيندو ف۱۱۵

ف۹۸ پوءِ ان ۾ ڪهڙي حڪمت آهي. شيخ ابو منصور ماتريدي رحمة الله عليه فرمايو ته حضرت نوح عليه السلام جو پُٽ ڪنعان منافق هو ۽ سندس سامهون پاڻ کي مؤمن ظاهر ڪندو هو، جيڪڏهن اهو پنهنجو ڪفر ظاهر ڪري ها ته پاڻ الله تعالیٰ کان ان جي ڇوٽڪاري جي دُعا نہ گُهري ها. (مدارڪ).

ف۹۹ هن مان ثابت ٿيو ته نسبي قرابت کان ديني قرابت وڌيڪ مضبوط آهي. ف۱۰۰ جو اها گُهرڻ جي قابل آهي يا نہ آهي. ف۱۰۱ انهن برڪتن مان سندس اولاد ۽ سندس تابعدارن جي گهڻائي مُراد آهي، جو گهڻائي سان نبي سڳورا دين جا امام سندس نسل پاڪ مان ٿيا، انهن جي نسبت فرمايائين ته اهي برڪتون. ف۱۰۲ محمّد بن ڪعب قرظيءَ چيو ته انهن ٽولن ۾ قيامت تائين ٿيڻ وارو هر هڪ مؤمن داخل آهي. ف۱۰۳ ان مان حضرت نوح عليه السلام کان پوءِ پيدا ٿيڻ وارا ڪافر ٽولا مُراد آهن، جن کي الله تعالیٰ انهن جي مقرر وقتن تائين عيش جي فراخي ۽ رزق جي ڪشادگي عطا فرمائيندو. ف۱۰۴ آخرت ۾. ف۱۰۵ اهو خطاب محبوب سيد عالم صلی الله عليه وسلم جن کي فرمايائين. ف۱۰۶ خبر ڏيڻ کان. ف۱۰۷ پنهنجي قوم جي ايذائن تي، جيئن حضرت نوح عليه السّلام پنهنجي قوم جي ايذائن تي صبر ڪيو. ف۱۰۸ جو دُنيا ۾ ڪامياب ۽ مدد وارا ۽ آخرت ۾ ثواب ۽ اجر وارا. ف۱۰۹ نبي بڻائي موڪليو حضرت هود عليه السلام کي اخ (ڀاءُ) نسب جي اعتبار سان فرمايو ويو. انهيءَ ڪري حضرت مترجم قدس سره ان لفظ جو ترجمو هم قوم ڪيو اَعْلَى اللّٰهُ مَقَامَهٗ. ف۱۱۰ ان جي توحيد جا معتقد رهو. ان سان گڏ ڪنهن کي شريڪ نہ ڪريو. ف۱۱۱ جو بُتن کي خدا جو شريڪ ٻڌايو ٿا. ف۱۱۲ جيترا رسول تشريف فرما ٿيا، سڀني پنهنجن قومن کي اهوئي فرمايو ۽ خالص نصيحت اهائي آهي، جيڪا ڪنهن لالچ کان نہ هجي. ف۱۱۳ ايترو سمجهي سگهو ته جيڪو صرف بي غرض نصيحت ڪري ٿو، اهو يقينًا خيرخواه ۽ سچو آهي. باطل ڪار جيڪو ڪنهن کي گمراه ڪري ٿو، ضرور ڪنهن نہ ڪنهن غرض ۽ ڪنهن نہ ڪنهن مقصد کان ڪري ٿو. ان سان حق ۽ باطل ۾ آسانيءَ سان تميز ڪري سگهجي ٿي. ف۱۱۴ ايمان آڻي. جڏهن عاد جي قوم حضرت هود عليه السلام جي دعوت قبول نہ ڪئي تڏهن الله تعالیٰ انهن جي ڪفر جي سبب ٽن سالن تائين برسات (نہ وسائي) موقوف ڪري ڇڏي ۽ سخت ڏڪر ظاهر ٿيو ۽ انهن جي عورتن کي سنڍ ڪري ڇڏيو. جڏهن اهي ماڻهو گهڻو پريشان ٿيا ته حضرت هود عليه السلام وعدو فرمايو ته جيڪڏهن اهي الله تي ايمان آڻين ۽ ان جي رسول جي تصديق ڪن ۽ ان جي حضور ۾ توبہ ۽ استغفار ڪن ته پوءِ الله تعالیٰ برسات موڪليندو ۽ انهن جي زمين کي سرسبز ۽ شاداب ۽ تازو ڪري زندگي عطا فرمائيندو ۽ پڻ قوت ۽ اولاد ڏيندو. حضرت امام حسن رضي الله تعالیٰ عنه هڪ ڀيري امير معاويه وٽ تشريف وٺي ويو، امير معاويه جي ملازم کيس چيو ته مان مالدار آهيان، مگر مون کي اولاد ڪانهي، مون کي ڪا اهڙي شيءِ ٻڌايو، جنهن سان مون کي الله تعالیٰ اولاد ڏئي. پاڻ فرمايائين استغفار پڙهندو ڪر. ان استغفار جي ايستائين ڪثرت ڪئي، جو روزانو ست سؤ ڀيرا استغفار پڙهڻ لڳو. ان جي برڪت سان ان شخص جا ڏهہ پٽ ٿيا. اها خبر حضرت امير معاويه کي پيئي ته ان شخص کي فرمايائين ته تون حضرت امام کان هي معلوم ڇو نہ ڪيو ته اهو عمل حضور اقدس ڪٿان فرمايو. ٻئي ڀيري جڏهن ان شخص کي امام سان نياز حاصل ٿيو ته ان اهو معلوم ڪيو. حضرت امام حسن فرمايو ته تو حضرت هود جو قول نہ ٻڌو، جيڪو ان فرمايو يَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ ۽ حضرت نوح عليه السلام جي هي ارشاد يُمْدِدْكُمْ بِاَمْوَالٍ وَّبَنِيْنَ. فائدو:- رزق جي ڪشادگي ۽ اولاد جي حاصل ڪرڻ جي لاءِ استغفار جو ڪثرت سان پڙهڻ قرآني عمل آهي. ف۱۱۵ مال ۽ اولاد سان گڏ.

قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا يٰهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَّمَا

۽ جرم ڪندي منهن نه موڙيو. ف١١٦ چوڻ لڳا اي هود! تون ڪو به دليل ڪٽي اسان وٽ نه آيو آهين ف١١٧

نَحْنُ بِتَارِكِيْٓ اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥٣﴾

۽ اسان فقط تنهنجي چوڻ تي پنهنجن خدائن کي ڇڏڻ وارا نه آهيون، نه ئي توهان جي ڳالهه جو يقين ڪريون.

اِنْ نَّقُوْلُ اِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوْٓءٍ ؕ قَالَ اِنِّيْٓ اُشْهِدُ اللّٰهَ

اسان ته ايئن چوندا آسي ته اسان جي ڪنهن خدا جي توکي بُري نظر لڳي آهي ف١١٨ چيائين مان الله کي شاهد ٿو ڪريان

وَاشْهَدُوْٓا اَنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ﴿٥٤﴾ مِنْ دُوْنِهٖ فَكِيْدُوْنِيْ جَمِيْعًا

۽ توهان سمورا شاهد رهو ته مان بيزار آهيان انهن سمورن کان جن کي الله کان سواءِ توهان شريڪ ٺاهيندا آهيو. توهان سمورا گڏجي

ثُمَّ لَا تُنْظِرُوْنِ ﴿٥٥﴾ اِنِّيْ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبِّيْ وَرَبِّكُمْ ؕ مَا مِنْ

منهنجي خلاف سازش سٽيو ف١١٩ پوءِ مهلت نه ڏيو. ف١٢٠ مون الله تي ئي ڀروسو ڪيو جيڪو منهنجو ۽ توهان جو رب آهي

دَآبَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ؕ اِنَّ رَبِّيْ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٦﴾

ڪا به چرندڙ شيءِ نه آهي ف١٢١ جنهن جي پيشاني ان جي قبضي قدرت ۾ نه هجي. ف١٢٢ بيشڪ منهنجو رب سڌي رستي تي ملندو آهي.

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖٓ اِلَيْكُمْ ؕ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّيْ

پوءِ جيڪڏهن توهان منهن ڦيريو ته پوءِ مان توهان کي پهچائي چڪو آهيان جيڪو مون کي ڏيئي موڪليو ويو ف١٢٣ ۽ منهنجو رب توهان جي

قَوْمًا غَيْرَكُمْ ۚ وَلَا تَضُرُّوْنَهٗ شَيْئًا ؕ اِنَّ رَبِّيْ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

جاءِ تي ٻين کي آڻيندو ف١٢٤ ۽ توهان ان جو ڪجهه به بگاڙي نه سگهو ف١٢٥ بيشڪ منهنجو رب هر شيءِ تي نگهبان

حَفِيْظٌ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُوْدًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ

آهي ف١٢٦ ۽ جڏهن اسان جو حڪم آيو اسان هود ۽ ان سان گڏ مسلمانن کي ف١٢٧ پنهنجي مهرباني سان

مِّنَّا ۚ وَنَجَّيْنٰهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ ۙ جَحَدُوْا

بچائي ورتو ف١٢٨ ۽ انهن کي ف١٢٩ سخت عذاب کان نجات ڏني. ۽ هي عاد وارا آهن ف١٣٠ جن پنهنجي

بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهٗ وَاتَّبَعُوْٓا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿٥٩﴾

رب جي آيتن جو انڪار ڪيو ۽ سندس رسولن جي نافرماني ڪئي ۽ پٺيان لڳا هر هٺ ڌرم سرڪش جي حڪم جي.

وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ اَلَآ اِنَّ عَادًا

۽ انهن جي پٺيان پيئي هن دُنيا ۾ لعنت ۽ قيامت جي ڏينهن پڻ. ٻُڌو بيشڪ عاد وارن پنهنجي

ف١١٦ منهنجي دعوت کان.

ف١١٧ جيڪو توهان جي دعويٰ جي صحت تي دلالت ڪندو هجي ۽ اها ڳالهه انهن بلڪل غلط ۽ ڪوڙي چئي هئي، حضرت هود عليه السّلام انهن کي جيڪي معجزا ڏيکاريا هئا، تن سڀني کان ڦري ويا.

ف١١٨ يعني توهان بُتن کي بُرو چئو ٿا، ان ڪري انهن توهان کي ديوانو ڪري ڇڏيو. مُراد هيءَ آهي ته هاڻي جيڪي ڪجهه چئو ٿا اهي ديوانگي جون ڳالهيون آهن (معاذ الله).

ف١١٩ يعني توهان ۽ اهي، جن کي توهان معبود سمجهو ٿا، سڀئي ملي ڪري مون کي نقصان پهچائڻ جي ڪوشش ڪريو.

ف١٢٠ مون کي توهان جي معبودن ۽ توهان جي مڪارين جي ڪا پرواه نه آهي ۽ مون کي توهان جي شوڪت ۽ قوت کان ڪو انديشو نه آهي جن کي توهان معبود چئو ٿا اهي جماد بي جان آهن، نه ڪنهن کي نفعو پهچائي سگهن ٿا نه نقصان. انهن جي ڪهڙي حقيقت جو اهي مون کي ديوانو ڪري سگهن. اهو حضرت هود عليه السلام جو معجزو آهي، جو پاڻ هڪ زبردست سرڪش، قوت ۽ شوڪت واري قوم کي، جيڪا سندس خون جي پياسي ۽ جان جي دُشمن هئي، اهڙي قسم جا ڪلما فرمايا ۽ اصلاً خوف نه ڪيو ۽ اها قوم انتهائي عداوت ۽ دُشمني جي باوجود ڪبس نقصان پهچائڻ کان عاجز رهي.

ف١٢١ هن ۾ بني آدم ۽ حيوان سڀ اچي ويا.

ف١٢٢ يعني اهو سڀني جو مالڪ آهي ۽ سڀني تي غالب، قادر ۽ متصرف آهي.

ف١٢٣ ۽ حجت ثابت ٿي چڪي.

ف١٢٤ يعني جيڪڏهن توهان ايمان کان منهن ڦيريو ۽ جيڪي احڪام مان توهان جي طرف آندا آهن، تن کي قبول نه ڪيو ته پوءِ الله تعاليٰ توهان کي هلاڪ ڪندو ۽ توهان جي جاءِ تي هڪ ٻي قوم کي توهان جي شهرن ۽ مالن جو والي بڻائيندو، جيڪي ان جي توحيد جي معتقد هجن ۽ ان جي عبادت ڪن.

ف١٢٥ ڇو ته اهو ان کان پاڪ آهي، جو ان کي ڪو نقصان پهچي سگهي انهي ڪري توهان جي منهن موڙڻ جو جيڪو نقصان آهي، سو توهان کي پهچندو.

ف١٢٦ ۽ ڪنهن جو قول و فعل ان کان لڪل نه آهي. جڏهن هود جي قوم نصيحت قبوليندڙ نه ٿي ته پوءِ قدير برحق جي بارگاهه کان انهن جي عذاب جو حڪم نافذ ٿيو. ف١٢٧ جن جو تعداد چار هزار هو. ف١٢٨ ۽ عاد جي قوم کي هوا جي عذاب سان هلاڪ ڪري ڇڏيائين. ف١٢٩ يعني جيئن مسلمانن کي دنيا جي عذاب کان بچايائين، ايئن ئي آخرت جي. ف١٣٠ هي خطاب آهي محبوب سيد الانبيآء صلى الله عليه وسلم جن جي امت کي ۽ تِلْكَ اشارو آهي قوم عاد جي قبرن ۽ نشانن جي طرف. مقصد هيءَ آهي ته زمين تي هلو، انهن کي ڏسو ۽ عبرت حاصل ڪريو.

كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ؕ اَلَا بُعْدًا لِّعَادٍ قَوْمِ هُوْدٍ ﴿٦٠﴾ ع ۵ وَاِلٰى ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا ۘ
رب جو انڪار ڪيو، خبردار هود جي قوم عاد وارا پري هجن. ۽ ثمود جي طرف انهن جي هم قوم
قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ
صالح کي و١٣١ چيائين اي منهنجي قوم! الله جي عبادت ڪريو و١٣٢ ان کان سواءِ توهان جو ڪو معبود نه آهي و١٣٣ انهيءَ
الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيْهَا فَاسْتَغْفِرُوْهُ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ؕ اِنَّ رَبِّيْ
توهان کي زمين مان پيدا ڪيو و١٣٤ ۽ انهيءَ ۾ توهان کي آباد ڪيائين و١٣٥ ان کان معافي گهرو پوءِ ان جي طرف رجوع ڪريو
قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوْا يٰصٰلِحُ قَدْ كُنْتَ فِيْنَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَآ
بيشڪ منهنجو رب قريب آهي دعا ٻڌندڙ. چوڻ لڳا اي صالح! هن کان اڳ ته تون اسان ۾ لائق ٻار معلوم ٿيندو هئين
اَتَنْهٰىنَآ اَنْ نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا وَاِنَّنَا لَفِيْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ
و١٣٦ ڇا! تون اسان کي هن کان منع ڪرين ٿو جو اسان پنهنجن ابن ڏاڏن جي معبودن جي پوڄا ڪريون ۽ بيشڪ جنهن ڳالهه ڏانهن تون اسان کي
اِلَيْهِ مُرِيْبٍ ﴿٦٢﴾ قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ
سڏين ٿو اسان ان بابت وڏي وهم ۾ وجهندڙ شڪ ۾ آهيون. چيائين اي منهنجي قوم ٻڌايو ته جيڪڏهن مان پنهنجي رب جي طرفان دليل تي هجان ۽
وَاٰتٰىنِيْ مِنْهُ رَحْمَةً فَمَنْ يَّنْصُرُنِيْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهٗ ۣ فَمَا
انهيءَ مون کي پنهنجي خاص رحمت بخشي هجي و١٣٧ ته مون کي الله کان ڪير بچائيندو جيڪڏهن سندس نافرماني ڪريان و١٣٨
تَزِيْدُوْنَنِيْ غَيْرَ تَخْسِيْرٍ ﴿٦٣﴾ وَيٰقَوْمِ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً
پوءِ تون هات نقصان کان سواءِ منهنجو ڪجهه به نه وڌائيندؤ و١٣٩ اي منهنجي قوم هيءَ الله جي ڏاچي آهي توهان جي واسطي نشاني
فَذَرُوْهَا تَاْكُلْ فِيْٓ اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ
پوءِ ان کي ڇڏي ڏيو ته الله جي زمين ۾ ڪائي پيئي ۽ ان کي تڪليف پهچائڻ جي لاءِ هٿ نه لائجو نه ته اوهان کي جلدي
عَذَابٌ قَرِيْبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوْهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوْا فِيْ دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ
وارو عذاب پهچندو. و١٤٠ پوءِ انهن و١٤١ انهيءَ جون ڪُچون ڪپيون تنهن تي صالح انهن کي چيو ته ٽي ڏينهن پنهنجي گهرن
اَيَّامٍ ؕ ذٰلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوْبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صٰلِحًا
۾ نفعو وٺي بيهو و١٤٢ هيءُ اهڙو واعدو آهي جيڪو ڪڏهن ڪوڙو نه ٿيندو و١٤٣ پوءِ جڏهن اسان جو حڪم آيو ته اسان صالح ۽
وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ ؕ اِنَّ
ان سان گڏ مسلمانن کي پنهنجي مهرباني سان و١٤٤ بچائي ورتو ان ڏينهن جي خواري کان پڻ بيشڪ توهان جو

و١٣١ موڪليوته پوءِ حضرت صالح عليه السلام انهن کي
و١٣٢ ۽ اُن جي وحدانيت مڃيو.
و١٣٣ صرف اهو ئي عبادت جي لائق آهي، ڇو ته.
و١٣٤ توهان جي ڏاڏي حضرت آدم عليه السلام کي ان مان پيدا ڪري ۽ توهان جي نسل کي اصلي نطفن جي مادن کي ان مان بنائي ڪري.
و١٣٥ ۽ زمين کي توهان سان آباد ڪيائين. ضحاڪ اِسْتَعْمَرَكُمْ جي معنيٰ هيءَ بيان ڪئي آهي ته توهان کي وڏيون عمريون ڏنائين ايستائين جو انهن جون عمريون ٽن سؤ سالن کان وٺي هزار سالن تائين پهتيون.
و١٣٦ ۽ اسان اميد ڪندا هئاسون ته توهان اسان جا سردار ٿيندؤ ڇو ته توهان ڪمزورن جي مدد ڪندا هيؤ، فقيرن تي سخاوت ڪندا هيؤ. جڏهن پاڻ توحيد جي دعوت ڏنائين ۽ بُتن جون برايون بيان ڪيائين ته پوءِ قوم جون اميدون کانئس منقطع ٿي ويون ۽ چوڻ لڳا.
و١٣٧ حڪمت ۽ نبوت عطا ڪئي.
و١٣٨ رسالت جي تبليغ ۽ بُت پرستي کان روڪڻ ۾.
و١٣٩ يعني مون کي توهان جي نُقصان جو اڃا وڌيڪ تجربو ٿيندو.
و١٤٠ ثمود جي قوم حضرت صالح عليه السلام کان معجزو طلب ڪيو هو (جنهن جو بيان سورة اعراف ۾ ٿي چڪو آهي.) پاڻ الله تعالىٰ کان دُعا گهريائين ته پٿر مان الله تعالىٰ جي حڪم سان انٺڙي پيدا ٿي. اها انٺڙي انهن جي لاءِ آيت ۽ معجزو هئي. هن آيت ۾ ان انٺڙي جي متعلق احڪام ارشاد فرمايا ويا ته ان کي زمين ۾ چرڻ ڏيو ۽ ڪا تڪليف نه پهچايو ورنه دنيا ۾ ئي عذاب ۾ گرفتار ٿيندؤ ۽ مهلت نه لهندؤ.
و١٤١ الله تعالىٰ جي حڪم جي مخالفت ڪئي ۽ اربع جي ڏينهن.
و١٤٢ يعني جمعي تائين، جيڪو به دُنيا جو عيش ڪرڻو آهي سو ڪري وٺو، ڇنڇر جي ڏينهن توهان تي عذاب ايندو، پهرين ڏينهن توهان جا مُنهن ڦڪا ٿي ويندا ٻئي ڏينهن ڳاڙها ۽ ٽئين ڏينهن يعني جمعي ڏينهن ڪارا ۽ ڇنڇر جي ڏينهن عذاب ايندو.
و١٤٣ اهڙي طرح ايئن ئي ٿيو. و١٤٤ انهن مصيبتن کان.

رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ ﴿٦٦﴾ وَاَخَذَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ
رب طاقت وار وعزت وارو آهي. ۽ ظالمن کي ڪڙڪ اچي ورايو ف۱۴۵ صبح پنهنجي گهرن ۾
فَاَصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٦٧﴾ كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ؕ اَلَآ اِنَّ ثَمُوْدَاۡ
گوڏن ڀر (اونڌي منهن) پيل رهجي ويا. ڄڻ ڪڏهن اتي آباد ئي ڪونه ٿيا هئا. ٻڌو بيشڪ ثمود وارا
كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ؕ اَلَا بُعْدًا لِّثَمُوْدَ ﴿٦٨﴾ وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيْمَ
پنهنجي رب جا منڪر ٿيا ٻڌو ثمود تي لعنت هجي. ۽ بيشڪ اسان جا ملائڪ ابراهيم وٽ ف۱۴۶
بِالْبُشْرٰى قَالُوْا سَلٰمًا ؕ قَالَ سَلٰمٌ فَمَا لَبِثَ اَنْ جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيْذٍ ﴿٦٩﴾
خوشخبري کڻي آيا چيائون سلام، جواب ۾ ف۱۴۷ چيائين سلام، پوءِ ٿوري ئي دير ۾ هڪ ڀُڳل گابو کڻي
فَلَمَّا رَآ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ
آيو ف۱۴۸ سو جڏهن ڏٺائين ته انهن جا هٿ ڪاڏي جي طرف نٿا وڌن ته انهن کي اوپرو سمجهي دل ئي دل ۾ انهن
خِيْفَةً ؕ قَالُوْا لَا تَخَفْ اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمِ لُوْطٍ ﴿٧٠﴾ وَامْرَاَتُهٗ
کان خوف ڪرڻ لڳو چيائون ڊڄ نه اسان کي لوط جي قوم ڏانهن ف۱۴۹ موڪليو ويو آهي. ۽ ان جي زال بيٺي
قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنٰهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَمِنْ وَّرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوْبَ ﴿٧١﴾
هئي ف۱۵۰ سا کلڻ لڳي پوءِ اسان ان کي ف۱۵۱ اسحاق جي خوشخبري ڏني ۽ اسحاق جي پٺيان ف۱۵۲ يعقوب جي ف۱۵۳
قَالَتْ يٰوَيْلَتٰٓى ءَاَلِدُ وَاَنَا عَجُوْزٌ وَّهٰذَا بَعْلِيْ شَيْخًا ؕ اِنَّ هٰذَا
چوڻ لڳي هاءِ ويل مون کي ٻار ڄمندو جڏهن ته مان پوڙهي آهيان ف۱۵۴ ۽ هي آهي منهنجو پوڙهو مڙس ف۱۵۵ بيشڪ هي ته
لَشَيْءٌ عَجِيْبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوْٓا اَتَعْجَبِيْنَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَ
عجب جهڙي ڳالهه آهي. ملائڪن چيو ڇا الله جي ڪم تي حيرت ٿي ڪرين الله جي رحمت ۽ ان جون
بَرَكٰتُهٗ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ ؕ اِنَّهٗ حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ
برڪتون توهان تي هن گهر وارؤ اِ ف۱۵۶ بيشڪ اهو ئي آهي سمورين خوبين وار وعزت وارو. پوءِ جڏهن ابراهيم
عَنْ اِبْرٰهِيْمَ الرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِيْ قَوْمِ
جو خوف لهي ويو ۽ کيس خوشخبري ملي تڏهن اسان سان لوط جي قوم جي باري ۾ جهڳڙو ڪرڻ لڳو
لُوْطٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَحَلِيْمٌ اَوَّاهٌ مُّنِيْبٌ ﴿٧٥﴾ يٰٓاِبْرٰهِيْمُ اَعْرِضْ
ف۱۵۷ بيشڪ ابراهيم بردبار گهڻي عاجزي ۽ گريو ڪندڙ ۽ رجوع ڪندڙ آهي. ف۱۵۸ اي ابراهيم ان خيال کي ڇڏي

ف۱۴۵ يعني هولناڪ آواز، جنهن جي هيبت کان انهن جون دليون ڦاٽي پيون ۽ اهي سمورا جا سمورا مري ويا.

ف۱۴۶ سهڻن نوجوانن جي حسين شڪلين ۾ حضرت اسحاق ۽ حضرت يعقوب عليهما السلام جي پيدائش جي.

ف۱۴۷ حضرت ابراهيم عليه السلام.

ع ۸ ٦ ٦ ف۱۴۸ مفسرن چيو آهي ته حضرت ابراهيم عليه السلام گهڻو ئي مهمان نواز هو، مهمان کان سواءِ کاڌو به تناول (کائڻ) نه فرمائيندو هو، ان وقت اهڙو اتفاق ٿيو جو پندرهن ڏينهن کان ڪو مهمان نه آيو هو. پاڻ ان غم ۾ هو، انهن مهمانن کي ڏسندي ئي پاڻ انهن جي لاءِ کاڌي آڻڻ ۾ جلدي فرمايائين، ڇو ته وٽس ڳئون گهڻيون هيون، ان ڪري گابي جو ڀُڳل گوشت آڻيان آندو ويو. فائدو:- هن مان معلوم ٿيو ته ڳئون جو گوشت حضرت ابراهيم عليه السلام جي دسترخوان تي گهڻو ايندو هو ۽ پاڻ ان کي پسند فرمائيندو هو. ڳئون جي گوشت کائڻ وارا جيڪڏهن سنتِ ابراهيمي ادا ڪرڻ جي نيت ڪن ته وڌيڪ ثواب حاصل ڪن.

ف۱۴۹ عذاب ڪرڻ جي لاءِ. ف۱۵۰ حضرت ساره پردي پويان. ف۱۵۱ ان جي فرزند. ف۱۵۲ حضرت اسحاق جي پٽ. ف۱۵۳ حضرت ساره کي خوشخبري ڏيڻ جو هي سبب هو ته اولاد جي خوشي عورتن کي مردن کان وڌيڪ ٿيندي آهي ۽ پڻ هي به سبب هو ته حضرت ساره جي ڪا به اولاد نه هئي ۽ حضرت ابراهيم عليه السلام جو فرزند حضرت اسماعيل عليه السلام موجود هو، هن بشارت جي ضمن ۾ هڪ خوشخبري هيءَ به هئي ته حضرت ساره جي عمر ايتري وڏي ٿيندي، جو ها پوٽي کي به ڏسندي. ف۱۵۴ منهنجي عمر نوي سالن کان ٽپي وئي آهي. ف۱۵۵ جنهن جي عمر هڪ سؤ ويهن سالن جي ٿي وئي آهي. ف۱۵۶ ملائڪن جي ڪلام جي معنيٰ هيءَ آهي ته توهان جي لاءِ ڪهڙي تعجب جي جا آهي، توهان ان گهر ۾ آهيو، جيڪو معجزن، خوارق عادتن ۽ الله تعاليٰ جي رحمتن ۽ برڪتن جو مورد بڻيل آهي. مسئلو:- هن آيت مان ثابت ٿيو ته گهر وارين اهل بيت ۾ داخل آهن. ف۱۵۷ يعني ڪلام ۽ سوال ڪرڻ لڳو ۽ حضرت ابراهيم عليه السلام جو جهيڙو رهيءَ هو ته پاڻ ملائڪن کي فرمايائين ته لوط جي قوم جي ڳوٺن ۾ جيڪڏهن پنجاهه ايمان وارا هجن ته پوءِ به انهن کي هلاڪ ڪندؤ؟ ملائڪن چيو نه. فرمايائين جيڪڏهن چاليهه هجن؟ انهن چيو تڏهن به نه. پاڻ فرمايائين جيڪڏهن ٽيهه هجن. انهن چيو تڏهن به نه. پاڻ اهڙيءَ طرح فرمائيندو رهيو، ايستائين جو پاڻ فرمايائين ته جيڪڏهن مسلمان مرد موجود هجي، تڏهن به هلاڪ ڪندؤ؟ انهن چيو نه. پوءِ پاڻ فرمايائون ان ۾ لوط عليه السلام آهي. ان تي ملائڪن چيو، اسان کي معلوم آهي، جيڪي اتي آهن، اسان حضرت لوط عليه السلام ۽ سندس گهر وارن کي بچائينداسون ان جي عورت کان سواءِ. حضرت ابراهيم عليه الصلوٰة والتسليمات جو مقصد هي هو ته پاڻ عذاب ۾ دير ڪرائيندو هو ته جيئن ان ڳوٺ وارن کي ڪفر ۽ گناهه کان باز اچڻ جي لاءِ هڪ ڀي فرصت ملي وڃي. اهڙيءَ طرح حضرت ابراهيم عليه السلام جي صفت ۾ ارشاد ٿئي ٿو. ف۱۵۸ انهن صفتن مان سندس نرم دلي ۽ سندس رافت ۽ رحمت معلوم ٿئي ٿي، جيڪا ان مباحثي جو سبب ٿي. ملائڪن چيو.

عَنْ هٰذَا ۚ اِنَّهٗ قَدْ جَآءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۚ وَ اِنَّهُمْ اٰتِيْهِمْ عَذَابٌ
ڏي، بيشڪ تنهنجي رب جو حڪم اچي چڪو، ۽ بيشڪ انهن تي عذاب اچڻ وارو آهي
غَيْرُ مَرْدُوْدٍ ﴿۷۶﴾ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوْطًا سِیْٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ
جيڪو ٽرڻو نه آهي. ۽ جڏهن لوط وٽ اسان جا ملائڪ آيا ف۱۵۹ ان کي انهن جو ڏک ٿيو ۽ انهن جي سبب
ذَرْعًا وَّقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيْبٌ ﴿۷۷﴾ وَجَآءَهٗ قَوْمُهٗ يُهْرَعُوْنَ
سندس دل تنگ ٿي ۽ چيائين هي وڏي سختي جو ڏينهن آهي. ف۱۶۰ ۽ ان وٽ ان جي قوم ڊڪندي آئي
اِلَيْهِ ۭ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ ۭ قَالَ يٰقَوْمِ هٰٓؤُلَاۗءِ
۽ انهن کي اڳيئي برن ڪمن جي عادت پيل هئي ف۱۶۱ چيائين اي منهنجي قوم هي منهنجي قوم جون نياڻيون آهن
بَنَاتِيْ هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُوْنِ فِيْ ضَيْفِيْ ۭ
اهي توهان جي واسطي سٺيون آهن سو الله کان ڊڄو ف۱۶۲ ۽ مون کي منهنجي مهمانن ۾ خوار نه ڪريو
اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَّشِيْدٌ ﴿۷۸﴾ قَالُوْا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِيْ
ڇا توهان ۾ هڪڙو به چڱي چال وارو ماڻهو نه آهي چيائون توکي خبر آهي ته تنهنجي قوم جي ڌيئرن ۾ اسان
بَنٰتِكَ مِنْ حَقٍّ ۚ وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيْدُ ﴿۷۹﴾ قَالَ لَوْ اَنَّ لِيْ بِكُمْ
جو ڪو شوق نه آهي ف۱۶۳ ۽ توکي ضرور خبر آهي جيڪا اسان جي خواهش آهي چيائين ڪاش مون کي اوهان جي مقابلي
قُوَّةً اَوْ اٰوِيْٓ اِلٰى رُكْنٍ شَدِيْدٍ ﴿۸۰﴾ قَالُوْا يٰلُوْطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ
۾ طاقت هجي ها يا ڪنهن مضبوط ٿنڀي جي پناهه وٺان ها. ف۱۶۴ ملائڪن چيو لوط! اسان تنهنجي رب جا موڪليل آهيون
لَنْ يَّصِلُوْٓا اِلَيْكَ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ
ف۱۶۵ اهي توتائين ڪڏهن به نه ٿا پهچي سگهن ف۱۶۶ پوءِ تون پنهنجي گهر وارن کي راتورات وٺي وڃ ۽ توهان مان ڪو به پٺتي
مِنْكُمْ اَحَدٌ اِلَّا امْرَاَتَكَ ۭ اِنَّهٗ مُصِيْبُهَا مَآ اَصَابَهُمْ ۭ اِنَّ مَوْعِدَهُمُ
نه نهاري ف۱۶۷ سواءِ تنهنجي زال جي ان کي به اهوئي پهچڻو آهي جيڪو انهن کي پهچندو ف۱۶۸ بيشڪ انهن تي (عذاب جي)
الصُّبْحُ ۭ اَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيْبٍ ﴿۸۱﴾ فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا
واعدي جو وقت صبح جو آهي ف۱۶۹ ڇا صبح قريب نه آهي. پوءِ جڏهن اسان جو حڪم آيو ته اسان ان ڳوٺ جي مٿين حصي
سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيْلٍ ڏ مَّنْضُوْدٍ ﴿۸۲﴾ مُّسَوَّمَةً
کي ان جو هيٺيون حصو ڪري ڇڏيو ف۱۷۰ ۽ انهن تي ڪنکر جا پٿر لڳاتار وسايا. جيڪي تنهنجي رب وٽ

ف۱۵۹ حسين صورتن ۾ ۽ حضرت لوط عليه السلام انهن جي هيئت ۽ جمال کي ڏٺو ته پوءِ قوم جي خباثت ۽ بدعملي جو خيال ڪري

ف۱۶۰ روايت آهي ته ملائڪن کي الله جو هي حڪم هو ته اهي لوط جي قوم کي ان وقت تائين هلاڪ نه ڪن، جيستائين لوط عليه السلام پاڻ ان قوم جي بدعملي تي چار ڀيرا شاهدي نه ڏئي. اهڙيءَ طرح جڏهن اهي ملائڪ حضرت لوط عليه السلام سان مليا ته پاڻ انهن کي فرمايائين ته ڇا توهان کي هن ڳوٺ وارن جو حال معلوم نه هو، ملائڪن چيو انهن جو ڇا حال آهي؟ پاڻ فرمايائين مان شاهدي ڏيان ٿو ته عمل جي اعتبار کان ساري زمين تي هي بدترين ڳوٺ آهي. اها ڳالهه پاڻ چار ڀيرا فرمايائين. حضرت لوط جي عورت، جيڪا ڪافرياڻي هئي، نڪتي ۽ ان پنهنجي قوم کي وڃي خبر ڏني ته حضرت لوط عليه السلام وٽ اهڙا سهڻا ۽ حسين مهمان آيا آهن جو انهن جهڙو اڄ تائين ڪو شخص نظر نه آيو.

ف۱۶۱ ۽ ڪو شرم ۽ حياءُ باقي نه رهيو هو. حضرت لوط عليه السلام.

ف۱۶۲ ۽ پنهنجي گهروارين سان تمتع ڪريو، جو ته اهي توهان جي لاءِ حلال آهن. حضرت لوط عليه السلام انهن جي عورتن کي، جيڪي قوم جون نياڻيون هيون، بزرگانه شفقت کان پنهنجون نياڻيون فرمايو ته جيئن ان سهڻي اخلاق کان اهي فائدو حاصل ڪن ۽ رحميت سکن.

ف۱۶۳ يعني اسان کي انهن جي طرف رغبت نه آهي.

ف۱۶۴ يعني مون کي جيڪڏهن توهان جي مقابلي جي طاقت هجي ها يا اهڙو قبيلو رکندو هجان ها، جيڪو منهنجي مدد ڪري ها ته مان توهان سان مقابلو ڪريان ها. حضرت لوط عليه السلام پنهنجي جاءِ جو دروازو بند ڪري ڇڏيو هو ۽ اندران اها گفتگو فرمائي رهيو هو. قوم چاهيو ته ڀت ڀڃن. ملائڪن رنج ۽ اضطراب ڏٺو ته پوءِ.

ف۱۶۵ توهان جو بنياد مضبوط آهي، اسان انهن ماڻهن کي عذاب ڪرڻ لاءِ آيا آهيون. توهان دروازو کولي ڇڏيو ۽ اسان انهن* جن دروازو کوليو. قوم جا ماڻهو گهڙي آيا جا ۽ ۾ ته حضرت جبرائيل الله تعاليٰ جي حڪم سان پنهنجو بازو انهن جي منهن تي هنيو ته سڀ انڌا ٿي ويا ۽ حضرت لوط عليه السلام جي جاءِ مان نڪري پيا. انهن کي رستو به نظر نه پئي آيو ۽ هي چوندي وڃي رهيا هئا ته افسوس افسوس!! لوط جي گهر ۾ وڏا جادوگر آهن، انهن اسان تي جادو ڪيو. ملائڪن حضرت لوط عليه السلام کي چيو.

ف۱۶۷ هن طرح توهان جي گهر جا سمورا ماڻهو هليا وڃن.

ف۱۶۸ حضرت لوط عليه السلام چيو، اهو عذاب ڪڏهن ٿيندو؟ جبرئيل چيو.

ف۱۶۹ حضرت لوط عليه السلام چيو ته مان ته ان کان جلدي گهران ٿو. حضرت جبرئيل چيو.

ف۱۷۰ يعني اونڌو ڪري ڇڏيو سين. اهڙيءَ طرح حضرت جبرئيل عليه السلام لوط جي قوم جي شهر، جنهن زمين جي طبقي تي هو، ان جي هيٺان پنهنجو بازو وجهي انهن پنجن ئي شهرن کي، جن ۾ سيني کان وڏو سدوم هو ۽ انهن ۾ چار لک ماڻهو رهندا هئا، ايترو مٿي کنيو، جو ان جي ڪتن ۽ ڪڪڙن جا آواز آسمان تي پهچڻ لڳا ۽ اهڙيءَ آهستگيءَ سان کنيائين، جو ڪنهن ٿانو جو پاڻي به نه هاريو ۽ ڪو سمهڻ وارو سجاڳ نه ٿيو، وري ان بلنديءَ کان ان کي اونڌو ڪري اڇلايائين.

* [illegible]

عِنْدَ رَبِّكَ ۭ وَمَا هِيَ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ بِبَعِيْدٍ ﴿٨٣﴾ وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ
نشان ڪيل آهن ف١٧١ ۽ اهي پٿر ظالمن کان ڪجهه پري نه آهن ف١٧٢ ۽ مدين جي طرف سندن هم قوم شعيب
شُعَيْبًا ۭ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۭ وَلَا تَنْقُصُوا
کي ف١٧٣ (موڪليوسين) چيائين اي منهنجي قوم! الله جي پوڄا ڪريو، ان کان سواءِ توهان جو ڪو معبود ڪونهي ف١٧٤ ۽ ماپ ۽ تور ۾
الْمِكْيَالَ وَالْمِيْزَانَ اِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ بِخَيْرٍ وَّاِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ
کوٽ نه ڪريو، بيشڪ مان توهان کي آسودو ڏسان ٿو ف١٧٦ ۽ بيشڪ مون کي ڀؤ آهي توهان تي گهيري
عَذَابَ يَوْمٍ مُّحِيْطٍ ﴿٨٤﴾ وَيٰقَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ
وٺندڙ ڏينهن جي عذاب جو ف١٧٧ ۽ اي منهنجي قوم ماپ ۽ تور انصاف سان پوري ڪريو
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاۗءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٨٥﴾
۽ ماڻهن کي انهن جون شيون گهٽ ڪري نه ڏيو ۽ زمين ۾ فساد ڦهلائيندي نه ڦرو.
بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ڬ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ
الله جو ڏنل جيڪو بچي وڃي اهو ئي توهان جي لاءِ بهتر آهي جيڪڏهن توهان کي يقين هجي ف١٧٨ ۽ مان توهان تي ڪو نگهبان
بِحَفِيْظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوْا يٰشُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ تَاْمُرُكَ اَنْ نَّتْرُكَ مَا يَعْبُدُ
نه آهيان. ف١٧٩ چون لڳا اي شعيب! ڇا تنهنجي نماز توکي ائين چوي ٿي ته اسان پنهنجي ابن ڏاڏن جي خدائن
اٰبَاۗؤُنَآ اَوْ اَنْ نَّفْعَلَ فِيْٓ اَمْوَالِنَا مَا نَشٰۗؤُا ۭ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيْمُ
کي ڇڏي ڏيون ف١٨٠ يا پنهنجي مال ۾ پنهنجي مرضي نه هلائون ف١٨١ ها تون سائين تون ئي ته وڏو عقلمند
الرَّشِيْدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰي بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ
۽ نيڪ چال آهين. فرمايائين اي منهنجي قوم ڀلا ٻڌايو ته جيڪڏهن مان پنهنجي رب جي طرفان هڪ روشن دليل تي هجان
وَرَزَقَنِيْ مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا ۭ وَمَآ اُرِيْدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰي مَآ
ف١٨٢ ۽ انهي مون کي پاڻ وٽان چڱي روزي ڏني ف١٨٣ ۽ مان نٿو چاهيان ته جنهن ڳالهه کان توهان کي منع ڪريان پاڻ ان جي ابتڙ
اَنْهٰىكُمْ عَنْهُ ۭ اِنْ اُرِيْدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ ۭ وَمَا تَوْفِيْقِيْٓ
ڪريان ف١٨٤ مون کان ته جو ڪجهه ٿي سگهي اصلاح جي ئي ڪوشش ڪريان ٿو ۽ منهنجي توفيق الله جي ئي طرف کان
اِلَّا بِاللّٰهِ ۭ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ ﴿٨٨﴾ وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ
آهي مون انهي تي ڀروسو ڪيو آهي ۽ انهي جي طرف رجوع ڪيان ٿو ۽ اي منهنجي قوم توهان جو مون سان ضد توهان

ف١٧١ انهن پٿرن تي اهڙو نشان هو، جنهن سان اهي ٻين کان ممتاز هئا. قتاده چيو ته انهن تي ڳاڙها ليڪ هئا. حسن ۽ سدي جو قول آهي ته انهن تي مُهرون لڳل هيون ۽ هڪ قول هي آهي ته جنهن پٿر سان جنهن شخص جي هلاڪت منظور هئي، ان جو نالو ان پٿر تي لکيل هو. ف١٧٢ يعني مڪي وارن کان. ف١٧٣ اسان موڪليو سين شهر جارهاڪو. ف١٧٤ پاڻ پنهنجي قوم کي. ف١٧٥ پهريائين ته پاڻ توحيد ۽ عبادت جي هدايت فرمايائين، جو اها سموري اُمور ۾ سڀني کان اهم آهي، ان کان پوءِ جن بڇڙين عادتن ۾ اهي مبتلا هئا، ان کان منع فرمايائين ۽ ارشاد فرمايائين. ف١٧٦ اهڙي حال ۾ ماڻهوءَ کي جڳائي ته نعمت جي شڪرگذاري ڪري ۽ ٻين کي پنهنجي مال مان فائدو پهچائي، نه انهن جي حقن ۾ ڪمي ڪري. اهڙي حالت ۾ هن خيانت جي عادت مان انديشو آهي ته ڪٿي ان نعمت کان محروم نه ڪيا وڃو. ف١٧٧ جو جنهن کان ڪنهن کي آزادي حاصل نه ٿئي ۽ سمورا هلاڪ ٿي وڃن. هي به ٿي سگهي ٿو ته ان ڏينهن جي عذاب مان آخرت جو عذاب مُراد هجي. ف١٧٨ يعني حرام مال ڇڏي ڏيڻ کان پوءِ حلال جيترو بچي، اهو ئي توهان جي لاءِ بهتر آهي. حضرت ابن عباس رضي الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته پوري تورڻ ۽ ماپڻ کان پوءِ جيڪو بچي سو بهتر آهي. ف١٧٩ جو توهان جي افعال جي سارسنڀال ڪريان. عالمن فرمايو آهي ته ڪن نبين سڳورن کي (حرب) جنگ جي اجازت هئي. جيئن حضرت موسىٰ، حضرت داؤد، حضرت سليمان عليهم السلام وغيرهم. ڪي اُهي هئا جن کي حرب جو حڪم نه هو. حضرت شعيب عليه السلام انهن مان هو، سارو ڏينهن وعظ فرمائيندو ۽ ساري رات نماز ۾ گذاريندو هو. ڪيس قوم چوندي هئي ته انهيءَ نماز مان توهان کي ڪهڙو فائدو؟ پاڻ فرمائيندو هو ته نماز چڱاين جو حڪم ڏئي ٿي، بُراين کان منع ڪري ٿي. ان تي اهي مسخريءَ کان هيءُ چوندا هئا جيڪو ايندڙ آيت ۾ ذڪر ٿيل آهي. ف١٨٠ بُت پرستي ڏکريون. ف١٨١ مطلب هي هو ته اسان پنهنجي مال جا مختار آهيون، تورڻ گهٽ ماپيون، تورڻ گهٽ توريون. ف١٨٢ بصيرت ۽ هدايت تي. ف١٨٣ يعني نبوت ۽ رسالت يا حلال مال ۽ هدايت ۽ معرفت. پوءِ هي ڪيئن ٿي سگهي ٿو ته مان توهان کي بُت پرستي ۽ گناهن کان منع نه ڪريان، ڇو ته نبي سڳورا انهيءَ لاءِ موڪليا ويندا آهن.

ف١٨٤ امام فخرالدين رازي رحمة الله عليه فرمايو ته قوم حضرت شعيب عليه السلام جي بُرد باري ۽ هادي هجڻ جو اعتراف ڪيو هو ۽ انهن جو اهو ڪلام ٺٺولي طور نه هو بلڪ دعوىٰ هيءَ هئي ته توهان بُرد باري ۽ ڪمالِ عقل جي باوجود اسان کي پنهنجي مال ۾ پنهنجي مرضي مطابق تصرف ڪرڻ کان ڇو منع فرمايو ٿا. اُن جو جواب جيڪو حضرت شعيب عليه السلام فرمايو، ان جو حاصل مقصد هيءُ آهي ته جڏهن توهان منهنجي ڪمالِ عقل جا معترف آهيو ته پوءِ توهان کي هيءُ سمجهڻ گهرجي ته مان پنهنجي لاءِ جيڪا ڳالهه پسند ڪئي آهي، سا اها هوندي، جيڪا سڀني کان بهتر هجي ۽ اها خدا جي توحيد ۽ ماپ تور ۾ خيانت ڇڏڻ آهي مان ان جو پابنديءَ سان عامل آهيان پوءِ توهان کي سمجهڻ گهرجي ته اهوئي طريقو بهتر آهي.

شِقَاقِيْٓ اَنْ يُّصِيْبَكُمْ مِّثْلُ مَآ اَصَابَ قَوْمَ نُوْحٍ اَوْ قَوْمَ هُوْدٍ
کي هن ڳالهه تي تيار نه ڪري جو توهان تي اهو ڪجهه نه پئي جيڪو نوح جي قوم کي پهتو يا هود جي قوم يا
اَوْ قَوْمَ صٰلِحٍ ؕ وَمَا قَوْمُ لُوْطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيْدٍ ﴿٨٩﴾ وَ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ
صالح جي قوم کي ۽ لوط جي قوم ته اوهان کان ڪجهه پري به نه آهي ف١٨٥ ۽ پنهنجي رب کان معافي وٺو
ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ؕ اِنَّ رَبِّيْ رَحِيْمٌ وَّدُوْدٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوْا يٰشُعَيْبُ مَا
پوءِ ان ڏانهن رجوع ڪريو بيشڪ منهنجو رب مهربان محبت وارو آهي. چوڻ لڳا ته هنجون گهڻيون ڳالهيون اسان جي
نَفْقَهُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَقُوْلُ وَاِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْنَا ضَعِيْفًا ۚ وَلَوْلَا رَهْطُكَ
سمجهه ۾ نه ٿيون اچن ۽ بيشڪ اسان پاڻ ۾ توکي ڪمزور سمجهون ٿا ف١٨٦ ۽ جيڪڏهن تنهنجي جماعت يا ڪٽنب نه هجي ها ف١٨٧
لَرَجَمْنٰكَ ؗ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيْزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يٰقَوْمِ اَرَهْطِيْٓ اَعَزُّ
ته اسان توتي پٿراءُ ڪيون ها ۽ اسان جي نظر ۾ تون ڪو معتبر نه آهين. چيائين اي منهنجي قوم ڇا توهان تي منهنجي خاندان جو دٻاءُ
عَلَيْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ ؕ وَاتَّخَذْتُمُوْهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا ؕ اِنَّ رَبِّيْ بِمَا
الله کان وڌيڪ آهي ف١٨٨ ۽ انهيءَ کي توهان پنهنجي پٺيان اڇلائي ڇڏيو آهي ف١٨٩ بيشڪ توهان جا سمورا عمل منهنجي رب جي وس ۾ آهن.
تَعْمَلُوْنَ مُحِيْطٌ ﴿٩٢﴾ وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ ؕ سَوْفَ
اي قوم توهان پنهنجي جاءِ تي ڪم ڪندا رهو مان پنهنجو ڪم ڪريان ٿو، اجهو توهان کي خبر پوي ٿي ته ڪنهن تي
تَعْلَمُوْنَ ۙ مَنْ يَّاْتِيْهِ عَذَابٌ يُّخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ؕ وَارْتَقِبُوْٓا
اچي ٿو خوار ڪندڙ عذاب ۽ ڪير ڪوڙو آهي ف١٩٠ ۽ انتظار ڪريو ف١٩١ مان به توهان سان گڏ انتظار ۾ آهيان
اِنِّيْ مَعَكُمْ رَقِيْبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
۽ جڏهن ف١٩٢ اسان جو حڪم آيو اسان شعيب ۽ ان سان گڏ وارن مسلمانن کي پنهنجي مهرباني فرمائي
مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ
نجات ڏني ۽ ظالمن کي سخت ڪڙڪي اچي ورتو ف١٩٣ پوءِ صبح جو پنهنجي گهرن ۾ گوڏن ڀر (اونڌي منهن) پيل رهجي
دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿٩٤﴾ ۙ كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ؕ اَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا
ويا جڻ اتي ڪڏهن آباد ئي ڪون ٿيا هئا، ٻڌو پري هجن مدين (وارا) جيئن پري ٿيا ثمود
بَعِدَتْ ثَمُوْدُ ﴿٩٥﴾ ع وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿٩٦﴾ ۙ اِلٰى ع ٨ ١٢ ٨
وارا. ف١٩٤ ۽ بيشڪ اسان موسىٰ کي پنهنجن آيتن ف١٩٥ ۽ ڏاڍي غلبي سان گڏ. فرعون

ف١٨٥ انهن کي ڪجهه وڌيڪ وقت نه گذريو آهي، نه اهي ڪي پري جارهاڪو هئا. پوءِ انهن جي حال کان عبرت حاصل ڪريو.

ف١٨٦ جو جيڪڏهن اسان توهان سان ڪا زيادتي ڪريون ته توهان ۾ سهڻ جي طاقت نه آهي.

ف١٨٧ جيڪو دين ۾ اسان جو موافق آهي ۽ جنهن کي اسان عزيز رکون ٿا.

ف١٨٨ جو الله جي لاءِ ته توهان منهنجي قتل کان باز نه رهيؤ ۽ منهنجي ڪٽنب جي سبب کان باز رهيؤ ۽ توهان الله تعالىٰ جي نبي جو احترام نه ڪيو ۽ ڪٽنب جو احترام ڪيو.

ف١٨٩ ۽ ان جي حڪم جي توهان ڪا پرواهه نه ڪئي.

ف١٩٠ پنهنجي دعوىٰ ۾ يعني توهان کي جلد معلوم ٿي ويندو ته مان حق تي آهيان يا توهان ۽ الله جي عذاب سان بدبخت جي بدبختي ظاهر ٿي ويندي.

ف١٩١ عاقبتِ امر ۽ انجام ڪار جو.

ف١٩٢ انهن جي عذاب ۽ هلاڪت جي لاءِ.

ف١٩٣ حضرت جبرئيل عليه السلام، هيبتناڪ آواز سان چيو مُوْتُوْا جَمِيْعًا، سڀئي مري وڃو. ان آواز جي دهشت کان انهن جا دم نڪري ويا ۽ سڀئي مري ويا.

ف١٩٤ الله جي رحمت کان. حضرت ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنهما فرمايو ته ڪڏهن به ٻه امتون هڪ ئي عذاب ۾ مبتلا نه ڪيون ويون حضرت شُعيب ۽ صالح عليهما السلام جي امتن کان سواءِ. پر صالح جي قوم کي انهن جي هيٺان هولناڪ آواز هلاڪ ڪيو ۽ شُعيب جي قوم کي مٿان کان.

ف١٩٥ يعني معجزا.

فِرْعَوْنَ وَمَلَاۡئِهٖ فَاتَّبَعُوْٓا اَمْرَ فِرْعَوْنَ ۚ وَمَآ اَمْرُ فِرْعَوْنَ

۽ ان جي درٻارين جي طرف موڪليو پوءِ اهي فرعون جي چوڻ تي هليا ف١٩٦ ۽ فرعون جو ڪم سچائي جو نه هو

بِرَشِيْدٍ ﴿٩٧﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۭ وَبِئْسَ

ف١٩٧ پنهنجي قوم جي اڳيان هوندو قيامت جي ڏينهن پوءِ انهن کي دوزخ ۾ آڻي لاهيندو ف١٩٨ ۽ اهو گهڙڻ نه برو

الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ ﴿٩٨﴾ وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهٖ لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ بِئْسَ

گهاٽ آهي لهڻ جو. ۽ انهن جي پٺيان پيئي هن جهان ۾ لعنت ۽ قيامت جي ڏينهن ف١٩٩ ڪهڙو نه برو انعام

الرِّفْدُ الْمَرْفُوْدُ ﴿٩٩﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَاۗءِ الْقُرٰى نَقُصُّهٗ عَلَيْكَ مِنْهَا

آهي جيڪو انهن کي مليو. اهي ڳوٺن ف٢٠٠ جون خبرون آهن جي اسان توهان کي ٻڌايون ٿا ف٢٠١ انهن مان ڪو بيٺو آهي ف٢٠٢

قَاۗىِٕمٌ وَّحَصِيْدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَمَآ

۽ ڪو ڪٽيل آهي ف٢٠٣ ۽ اسان انهن سان ظلم نه ڪيو بلڪ پاڻ انهن ف٢٠٤ پنهنجو برو ڪيو

اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِيْ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ

پوءِ سندن معبودن کي ف٢٠٥ الله کان سواءِ پوڄيندا هئا سندن ڪنهن ڪم نه آيا ف٢٠٦

شَيْءٍ لَّمَّا جَاۗءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۭ وَمَا زَادُوْهُمْ غَيْرَ تَتْبِيْبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ

جڏهن تنهنجي رب جو حڪم آيو ۽ انهن ف٢٠٧ کان ڪين هلاڪت کان سواءِ ڪجهه نه وڌيو. ۽ اهڙي ئي طرح پڪڙ

اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِىَ ظَالِمَةٌ ۭ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ

آهي تنهنجي رب جي جڏهن ڳوٺن کي پڪڙي ٿو انهن جي ظلم تي بيشڪ ان جي پڪڙ سخت دردناڪ

شَدِيْدٌ ﴿١٠٢﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ ۭ

آهي. ف٢٠٨ بيشڪ ان ۾ نشاني ف٢٠٩ آهي، انهيءَ جي واسطي جيڪو آخرت جي عذاب کان ڊڄي اهو ڏينهن آهي

ذٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوْعٌ ۙ لَّهُ النَّاسُ وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُوْدٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهٗٓ اِلَّا

جنهن ۾ سمورا ماڻهو ف٢١٠ گڏ ٿيندا ۽ اهو ڏينهن حاضريءَ جو آهي. ف٢١١ ۽ اسان ان کي ف٢١٢ پٺتي نه ٿا ڪنداسين

لِاَجَلٍ مَّعْدُوْدٍ ﴿١٠٤﴾ ۭ يَوْمَ يَاْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ

مگر هڪ ڳڻيل مدت جي واسطي ف٢١٣ جڏهن اهو ڏينهن ايندو ته ڪو به الله جي حڪم بغير ڳالهه نه ڪندو ف٢١٤ پوءِ انهن مان ڪو

شَقِيٌّ وَّسَعِيْدٌ ﴿١٠٥﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ شَقُوْا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ

بدبخت آهي ۽ ڪو خوش نصيب. ف٢١٥ پوءِ جيڪي بدبخت آهن اهي ته دوزخ ۾ آهن اهي ان ۾ گڏهه وانگر

ف١٩٦ ۽ ڪفر ۾ مبتلا ٿيا ۽ حضرت موسیٰ عليه السلام تي ايمان نه آندائون.
ف١٩٧ اهو چٽي گمراهي ۾ هو، ڇو ته بشر هجڻ جي باوجود خدائي جي دعویٰ ڪندو هو ۽ ظاهر ظهور اهڙو ظلم ۽ ڏاڍ ڪندو هو جنهن جو شيطاني ڪم هجڻ ظاهر ۽ يقيني آهي، اهو ڪٿي ۽ خدائي ڪٿي ۽ حضرت موسیٰ عليه السلام سان گڏ هدايت ۽ حقانيت هئي. سندس سچائي جا دليل، ظاهر نشانيون ۽ چٽا معجزا اهي ماڻهو معائنو ڪري چڪا هئا پوءِ به انهن سندس تابعداري کان منهن موڙيو ۽ اهڙي گمراه جي اطاعت ڪيائون، جيڪو هن دنيا ۾ ڪفر ۽ گمراهي ۾ پنهنجي قوم جو اڳواڻ هو، ايئن ئي جهنم ۾ انهن جو امام هوندو ۽.
ف١٩٨ جيئن انهن کي نيل درياءَ ۾ لاٿو هئائين.
ف١٩٩ يعني دنيا ۾ به لعنتي ۽ آخرت ۾ به لعنتي. ف٢٠٠ يعني گذريل امتن. ف٢٠١ ته تون پنهنجي امت کي انهن جون خبرون ڏي ته جيئن اهي انهن کان عبرت حاصل ڪن، انهن ڳوٺن جي حالت پرکن جهڙي آهي جو. ف٢٠٢ ان جي گهرن جون ڀتيون موجود آهن، ڪنڊر ڏنا رجن ٿا، نشان باقي آهن، جيئن عاد ۽ ثمود جا شهر. ف٢٠٣ يعني لٽيل پوک وانگر بلڪل ئي نشان ٿي ويو ۽ ان جو ڪو اثر باقي نه رهيو، جيئن نوح عليه السلام جا شهر. ف٢٠٤ ڪفر ۽ نافرماني جو ارتڪاب ڪري. ف٢٠٥ جهالت ۽ گمراهي ڪان. ف٢٠٦ ۽ هڪ ٿورو عذاب دفع نه ڪري سگهيو. ف٢٠٧ بتن ۽ ڪوڙن معبودن. ف٢٠٨ پوءِ هر ظالم کي گهرجي ته انهن واقعن مان عبرت حاصل ڪري ۽ توبه ۾ جلدي ڪري. ف٢٠٩ عبرت ۽ نصيحت. ف٢١٠ اڳين پوئين حساب جي لاءِ. ف٢١١ جنهن ۾ آسمان ۽ زمين وارا سمورا حاضر ٿيندا. ف٢١٢ يعني قيامت جي ڏينهن کي. ف٢١٣ يعني جيڪا مدت اسان دنيا جي بقا جي لاءِ مقرر فرمائي آهي، ان جي پوري ٿيڻ تائين.
ف٢١٤ سموري مخلوق ماٺ هوندي. قيامت جو ڏينهن تمام وڏو ٿيندو، ان ۾ احوال مختلف هوندا. ڪن احوالن ۾ ته سخت هيبت ڪان ڪنهن کي الله تعالیٰ جي اجازت کان سواءِ ڳالهائڻ جي قدرت نه هوندي ۽ ڪنهن حال ۾ اجازت ڏني ويندي ته ماڻهو اجازت سان ڳالهائيندا ۽ ڪن احوالن ۾ خوف ۽ دهشت گهٽ هوندي، ان وقت ماڻهو پنهنجي معاملن ۾ جهيڙو ڪندا ۽ پنهنجا مقدما پيش ڪندا. ف٢١٥ شقيق بلخي قدس سره فرمايو ته سعادت جون پنج نشانيون آهن: ١:- دل جي نرمي

٢:- روئڻ جي گهڻائي؛ ٣:- دنيا کان نفرت؛ ٤:- اميدن جو گهٽ هجڻ؛ ٥:- حياءُ. بدبختي جون به پنج نشانيون آهن: ١:- دل جي سختي؛ ٢:- اک جي خشڪي يعني روئڻ جي ڪيفيت پيدا نه ٿيڻ. ٣. دنيا جي رغبت. ٤. ڊگهيون اميدون. ٥. بي حيائي.

وَّ شَهِيْقٌ ﴿١٠٦﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا
هيڱندا. اهي ان ۾ هميشه رهندا جيستائين آسمان ۽ زمين رهن مگر
مَا شَآءَ رَبُّكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ﴿١٠٧﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ سُعِدُوْا
جيترو توهان جي رب گهريو ف٢١٦ بيشڪ توهان جو رب جڏهن جيڪي به گهري ڪري. ۽ اهي جيڪي خوش نصيب
فَفِي الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا
ٿيا، اهي جنت ۾ آهن هميشه ان ۾ رهندا جيستائين آسمان ۽ زمين رهن مگر جيترو توهان
مَا شَآءَ رَبُّكَ ؕ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ ﴿١٠٨﴾ فَلَا تَكُ فِيْ مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ
جي رب گهريو ف٢١٧ هيءَ بخشش آهي ڪڏهن به ختم نه ٿيندڙ. پوءِ اي ٻُڌندڙ! ڌوکي ۾ نه پئو ان کان جنهن
هٰٓؤُلَآءِ ؕ مَا يَعْبُدُوْنَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُهُمْ مِّنْ قَبْلُ ؕ وَاِنَّا
کي اهي ڪافر پوڄيندا آهن ف٢١٨ هنن جو پوڄڻ ايئن آهي جيئن اڳي هنن جا ابا ڏاڏا پوڄيندا هئا ف٢١٩ ۽ بيشڪ اسان
لَمُوَفُّوْهُمْ نَصِيْبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوْصٍ ﴿١٠٩﴾ع وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ
انهن جو حصو انهن کي ڀرپور ڏيندا آسين بغير گهٽتائيءَ جي. بيشڪ اسان موسىٰ کي ڪتاب ڏنو ف٢٢٠ پوءِ
فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ؕ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ؕ
انهن ۾ ڦوٽ پئي ف٢٢١ جيڪڏهن تنهنجي رب جي هڪڙي ڳالهه ف٢٢٢ اڳي ٿي نه چڪي هجي ها ته انهن جو فيصلو ته ڪڏهن ڪري ڇڏي
وَاِنَّهُمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿١١٠﴾ وَاِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ
ها ف٢٢٣ بيشڪ اهي ان جي طرف کان ف٢٢٤ ڌوکي ۾ وجهندڙ شڪ ۾ آهن ف٢٢٥ بيشڪ جيترا آهن ف٢٢٦ هڪ هڪ کي تنهنجو رب سندن عمل
اَعْمَالَهُمْ ؕ اِنَّهٗ بِمَا يَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١١١﴾ فَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ
(جو بدلو) پورو پورو ڏيندو ان کي انهن جي ڪمن جي خبر آهي ف٢٢٧ پوءِ قائم رهو ف٢٢٨ جيئن توکي حڪم آهي ۽ جيڪي توسان گڏ
مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ؕ اِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوْآ اِلَى
رجوع ٿيا ف٢٢٩ ۽ اي انسانو سرڪشي نه ڪريو بيشڪ اهو توهان جا ڪم ڏسي ٿو. ۽ ظالمن جي طرف نه جهڪو جو توهان کي
الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ ۙ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَآءَ
باهه لڳندي ف٢٣٠ ۽ الله کان سواءِ توهان جو ڪو حمايتي نه آهي ف٢٣١
ثُمَّ لَا تُنْصَرُوْنَ ﴿١١٣﴾ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ
پوءِ توهان جي مدد نه ٿيندي نماز قائم رکو ڏينهن جي ٻنهي طرفن ف٢٣٢ ۽ ڪجهه رات جي

ف٢١٦ ايترو ڄاڻو ڏيک رهندا ۽ ان زيادتي جي ڪا انتها نه آهي. پوءِ معنىٰ هيءَ ٿي ته هميشه رهندا، ڪڏهن ان کان ڇوٽڪارو نه لهندا (جلالين).

ف٢١٧ ايترو ڄاڻو ڏيک رهندا، ان واڌاري جي ڪا انتها نه آهي. ان مان هميشگي مُراد آهي، جهڙيءَ طرح ارشاد ٿئي ٿو.

ف٢١٨ بيشڪ انهن کي بُت پرستيءَ تي عذاب ڏنو ويندو، جيئن گذريل امتون عذابن ۾ مُبتلا ٿيون.

ف٢١٩ ۽ توهان کي معلوم ٿي چڪو آهي ته انهن جو ڪهڙو انجام ٿيندو؟

ف٢٢٠ يعني توريت.

ف٢٢١ ڪن ان تي ايمان آندو ۽ ڪن ڪفر ڪيو.

ف٢٢٢ ته انهن جي حساب ۾ جلدي نه فرمائيندو، مخلوق جي حساب ۽ جزا جو ڏينهن قيامت جو ڏينهن آهي.

ف٢٢٣ ۽ دُنيا ۾ ئي عذاب ۾ گرفتار ڪيا وڃن.

ف٢٢٤ يعني سندن امت جا ڪافر قرآن ڪريم جي طرف کان.

ع ٩ ١٤ ٩

ف٢٢٥ جنهن انهن جي عقلن کي حيران ڪري ڇڏيو آهي.

ف٢٢٦ سموري مخلوق تصديق ڪندڙ هجن يا تڪذيب ڪندڙ، قيامت جي ڏينهن.

ف٢٢٧ ان تي ڪجهه مخفي نه آهي. هن ۾ نيڪن ۽ تصديق ڪرڻ وارن جي لاءِ ته خوشخبري آهي جو اهي نيڪي جي جزا حاصل ڪندا ۽ ڪافرن ۽ تڪذيب ڪندڙن جي لاءِ عذاب آهي جو اهي پنهنجي عمل جي سزا ۾ گرفتار ٿيندا.

ف٢٢٨ پنهنجي رب جي حڪم تي ۽ ان جي دين جي دعوت تي.

ف٢٢٩ ۽ ان توهان جو دين قبول ڪيو آهي، اهو دين ۽ طاعت تي قائم رهيو. مسلم شريف جي حديث ۾ آهي، سفيان بن عبدالله ثقفي رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم جن کي عرض ڪيو ته مون کي دين ۾ هڪ اهڙي ڳالهه ٻُڌايو، جو وري ڪنهن کان معلوم ڪرڻ جي حاجت نه رهي. فرمايائون اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ چئو ۽ قائم رهو.

ف٢٣٠ ڪنهن جي طرف جهڪڻ ان سان ميل محبت رکڻ کي چوندا آهن. ابوالعاليه چيو ته معنىٰ هيءَ آهي ته ظالمن جي عملن کان راضي نه ٿيو. سدي چيو ته انهن سان مداهنت نه ڪريو. قتاده چيو ته مشرڪن سان نه ملو. مسئلو:- هن مان معلوم ٿيو ته خُدا جي نافرمانن يعني ڪافرن، بي دينن ۽ گمراهن سان ميل جول، رسم و رواج ۽ مودت ۽ محبت انهن جي هَا ۾ هَا ملائڻ ۽ انهن جي خوشامد ۾ رهڻ منع آهي. ف٢٣١ جو توهان کي ان جي عذاب کان بچائي سگهي. هيءُ حال ته انهن جو آهي، جيڪي ظالمن سان رسم و رواج ۽ ميل ۽ محبت رکن ٿا ۽ انهي مان انهن جو حال قياس ڪرڻ گهرجي، جيڪي پاڻ ظالم آهن. ف٢٣٢ ڏينهن جي ٻن ڪنارن مان، صبح ۽ شام مُراد آهن. زوال جي اڳ وارو وقت صبح ۾ ۽ پوءِ جو شام ۾ داخل آهي. صبح جي نماز فجر ۽ شام جي نماز ظهر ۽ عصر آهن.

الَّيۡلِ ؕ اِنَّ الۡحَسَنٰتِ يُذۡهِبۡنَ السَّيِّاٰتِ ؕ ذٰلِكَ ذِكۡرٰى لِلذّٰكِرِيۡنَ ﴿١١٤﴾ ۚ

حصن ۾ ٢٣٣ بيشڪ چڱايون بُراين کي متائي ڇڏينديون آهن. ف٢٣٤ هي نصيحت آهي نصيحت ميڃيندڙن جي واسطي

وَاصۡبِرۡ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيۡعُ اَجۡرَ الۡمُحۡسِنِيۡنَ ﴿١١٥﴾ فَلَوۡلَا كَانَ

۽ صبر ڪر جو الله نيڪن جو اجر ضايع نه ڪندو آهي. پوءِ ڇو نه ٿيا توهان کان

مِنَ الۡقُرُوۡنِ مِنۡ قَبۡلِكُمۡ اُولُوۡا بَقِيَّةٍ يَّنۡهَوۡنَ عَنِ الۡفَسَادِ

اڳين امتن ۾ ف٢٣٥ اهڙا جن ڀلائي جو ڪجهه حصو باقي هجي ها جو زمين ۾ فساد کان روڪين ها

فِى الۡاَرۡضِ اِلَّا قَلِيۡلًا مِّمَّنۡ اَنۡجَيۡنَا مِنۡهُمۡ ۚ وَاتَّبَعَ الَّذِيۡنَ ظَلَمُوۡا

ف٢٣٦ ها ٿورا انهن ۾ ٿورا هئا اهي جن کي اسان نجات ڏني ف٢٣٧ ۽ ظالم انهيءَ عيش جي پٺيان لڳا رهيا

مَاۤ اُتۡرِفُوۡا فِيۡهِ وَكَانُوۡا مُجۡرِمِيۡنَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهۡلِكَ الۡقُرٰى

جيڪو انهن کي ڏنو ويو ف٢٣٨ ۽ اهي گنهگار هئا. ۽ تنهنجو رب اهڙو نه آهي جو ڳوٺن کي بي وجهه تباهه ڪري

بِظُلۡمٍ وَّاَهۡلُهَا مُصۡلِحُوۡنَ ﴿١١٧﴾ وَلَوۡ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ

۽ ان جا ماڻهو چڱا هجن. جيڪڏهن تنهنجو رب چاهي ها ته سمورن ماڻهن کي هڪ ئي اُمت

اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلَا يَزَالُوۡنَ مُخۡتَلِفِيۡنَ ﴿١١٨﴾ ۙ اِلَّا مَنۡ رَّحِمَ رَبُّكَ ؕ

ڪري ها ف٢٣٩ ۽ اهي هميشه اختلاف ۾ رهندا. ف٢٤٠ مگر جن تي تنهنجي رب رحم ڪيو ف٢٤١

وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمۡ ؕ وَتَمَّتۡ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ

۽ ماڻهو انهيءَ جي واسطي پيدا ڪيائين ف٢٤٢ ۽ تنهنجي رب جو ڪلمو پورو ٿي چڪو ته بيشڪ ضرور جهنم ڀري ڇڏيندس

الۡجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجۡمَعِيۡنَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيۡكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ

جنن ۽ ماڻهن کي گڏ ئي. ف٢٤٣ ۽ اسان رسولن جون سموريون خبرون توکي ٻڌايون ٿا

الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهٖ فُؤَادَكَ ۚ وَجَآءَكَ فِىۡ هٰذِهِ الۡحَقُّ وَ

جنهن سان توهان جي دل ثابت رکون ف٢٤٤ ۽ هن سورت ۾ تووٽ حق آيو ف٢٤٥ ۽

مَوۡعِظَةٌ وَّذِكۡرٰى لِلۡمُؤۡمِنِيۡنَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلۡ لِّلَّذِيۡنَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ اعۡمَلُوۡا

۽ مسلمانن کي پند و نصيحت ف٢٤٦ ۽ ڪافرن کي فرماءِ توهان پنهنجي جاءِ تي عمل ڪندا رهو

عَلٰى مَكَانَتِكُمۡ ؕ اِنَّا عٰمِلُوۡنَ ﴿١٢١﴾ ۙ وَانۡتَظِرُوۡا ۚ اِنَّا مُنۡتَظِرُوۡنَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلّٰهِ

ف٢٤٧ اسان پنهنجو ڪم ڪيون ٿا. ف٢٤٨ ۽ واٽ تڪيو ۽ اسان به رستو ڏسون ٿا ف٢٤٩ ۽ الله جي واسطي ئي آهي

ف٢٣٣ ۽ رات جي حصن جون نمازون مغرب ۽ عشاء آهن.

ف٢٣٤ نيڪين مان مُراد يا اهي ئي پنج وقتي نمازون آهن، جيڪي آيت ۾ ذڪر ٿيون يا مطلق عبادتون يا سُبۡحَانَ اللّٰهِ وَالۡحَمۡدُ لِلّٰهِ وَلَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكۡبَرُ پڙهڻ. مسئلو: هن مان معلوم ٿيو ته نيڪيون صغيرن گناهن جي لاءِ ڪفارو ٿينديون آهن، ته ڀي اهي نيڪيون نمازون هجن يا صدقو يا ذڪر ۽ استغفار يا ٻيو ڪجهه. مسلم شريف جي حديث ۾ آهي ته پنج ئي وقت جون نمازون ۽ جمعو، ٻئي جمعي تائين ۽ هڪ ٻئي روايت ۾ آهي ته رمضان ٻئي رمضان تائين اهي سڀ ڪفارو آهن انهن گناهن جي لاءِ، جيڪي انهن جي وچ ۾ واقع ٿين جڏهن ته ماڻهو ڪبيرن گناهن کان بچي. شانِ نزول: هڪ شخص ڪنهن عورت کي ڏٺو ان کان ڪا هلڪي حرڪت بي حيائي جي سرزد ٿي ويئي، تنهن تي هو پشيمان ٿيو ۽ حضور محبوب رسولِ ڪريم صلى الله عليه وسلم جن جي خدمت اقدس ۾ حاضر ٿي احوال عرض ڪيائين، ان تي هيءَ آيت نازل ٿي. ان شخص عرض ڪيو ته صغيرن گناهن جي لاءِ نيڪين جو ڪفارو هجڻ ڇا منهنجي لاءِ خاص آهي؟ فرمايائون ته، نه سڀني جي لاءِ آهي.

ف٢٣٥ يعني اڳين اُمتن ۾، جيڪي هلاڪ ڪيون ويون.

ف٢٣٦ معنيٰ هيءَ آهي ته انهن اُمتن ۾ اهڙا خير وارا نه ٿيا، جيڪي زمين ۾ فساد ڪرڻ کان روڪن ۽ گناهن کان منع ڪن ها، انهي ڪري اسان انهن کي هلاڪ ڪري ڇڏيو.

ف٢٣٧ انهن نبين سڳورن تي ايمان آندو ۽ انهن جي حڪمن تي فرمانبردار رهيا ۽ ماڻهن کي فساد کان روڪيندا رهيا.

ف٢٣٨ ۽ نعمتن، لذتن ۽ خواهشن ۽ شهوتن جا عادي ٿي ويا ۽ ڪفر ۽ نافرماني ۾ مبتلا رهيا.

ف٢٣٩ پوءِ سڀ هڪ دين تي هجن ها.

ف٢٤٠ ڪو ڪنهن دين تي، ته ڪو ڪنهن تي.

ف٢٤١ ۽ اهي سچي دين تي متفق رهندا ۽ ان ۾ اختلاف نه ڪندا.

ف٢٤٢ يعني اختلاف وارا اختلاف جي لاءِ ۽ رحمت وارا اتفاق جي لاءِ.

ف٢٤٣ جو ته ان کي علم آهي ته باطل کي اختيار ڪرڻ وارا گهڻا هوندا.

ف٢٤٤ ۽ نبين سڳورن جا حال ۽ انهن جي اُمتن جا سلوڪ ڏسي توهان کي پنهنجي قوم جي ايذاءِ جو سهڻ ۽ ان تي صبر فرمائڻ آسان ٿئي. ف٢٤٥ نبين سڳورن ۽ سندن اُمتن جا تذڪرا واقع جي مطابق بيان ٿيا، جيڪي ٻين ڪتابن ۽ ٻين ماڻهن کي حاصل نه آهن يعني جيڪي واقعا بيان فرمايا ويا، سي حق به آهن. ف٢٤٦ ته جو اڳين اُمتن جي حالتن ۽ انهن جي انجام کان عبرت حاصل ڪن. ف٢٤٧ عنقريب ان جو نتيجو حاصل ڪندؤ. ف٢٤٨ جنهن جو اسان کي پنهنجي رب حڪم ڏنو. ف٢٤٩ توهان جي انجام ڪار جي.

غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهٗ فَاعْبُدْهُ

آسمانن ۽ زمين جو غيب ف۲۵۰ ۽ سمورن ڪمن جو موٽڻ انهيءَ جي ئي طرف آهي، پوءِ انهيءَ جي عبادت ڪر

وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ ۭ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿١٢٣﴾ ع

۽ انهيءَ تي ڀروسو رک ۽ توهان جو رب توهان جي عملن کان بي خبر نه آهي.

سُوْرَةُ يُوْسُفَ ١٢ مَكِّيَّةٌ ٥٣ | بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ | اٰيَاتُهَا ١١١ رُكُوْعَاتُهَا ١٢

سورة يوسف مڪي آهي هن ۾ الله نهايت مهربان باجهاري جي نالي سان (شروع) ف۱ ۱۱۱ آيتون ۽ ۱۲ رڪوع آهن.

الٓرٰ ۟ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿١﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا

هي روشن ڪتاب جون آيتون آهن ف۲ بيشڪ اسان ان کي لاٿو آهي عربي قرآن (جي صورت ۾) جو توهان

لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ

سمجهو. اسان توهان کي سڀ کان سٺو بيان ٻڌايون ٿا ف۳ هن ڪري جو اسان تنهنجي

اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ ڰ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ ﴿٣﴾

طرف وحي موڪليو هن قرآن جو، جيتوڻيڪ هن کان اڳ بلاشڪ توکي خبر نه هئي.

اِذْ قَالَ يُوْسُفُ لِاَبِيْهِ يٰٓاَبَتِ اِنِّىْ رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَّ

ياد ڪر جڏهن يوسف پنهنجي پيءُ ف۴ کي چيو اي منهنجا پيءُ مون يارهن ستارا ۽

الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِىْ سٰجِدِيْنَ ﴿٤﴾ قَالَ يٰبُنَىَّ لَا تَقْصُصْ

سج ۽ چنڊ کي ڏٺو آهي، مون انهن کي منهنجي واسطي سجدو ڪندي ڏٺو ف۵ چيائين اي منهنجا پٽ پنهنجو خواب

رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا ۭ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لِلْاِنْسَانِ

پنهنجي ڀائرن کي نه ٻڌائج ف۶ متان اهي توسان ڪا چالبازي اختيار ڪن ف۷ بيشڪ شيطان انسان جو کليو دشمن

عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَاْوِيْلِ

آهي. ف۸ ۽ اهڙيءَ طرح توکي تنهنجو رب چونڊيندو ف۹ ۽ توکي ڳالهين جو نتيجو ڪڍڻ

الْاَحَادِيْثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوْبَ كَمَآ اَتَمَّهَا عَلٰٓى

سيڪاريندو ف۱۰ ۽ توتي پنهنجي نعمت پوري فرمائيندو ۽ يعقوب جي گهروارن تي ف۱۱ جيئن اڳ تنهنجي ڀيءُ

اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ ۭ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٦﴾ ع

ڏاڏي ابراهيم ۽ اسحاق تي پوري ڪيائين ف۱۲ بيشڪ تنهنجو رب علم ۽ حڪمت وارو آهي

ف۲۵۰ ان کان ڪجهه لڪي نٿو سگهي.

ف۱ سُورة يوسف مڪيه آهي. هن ۾ ٻارهن رڪوع، هڪ سو يارهن آيتون، هڪ هزار ڇهه سو ڪلما ۽ ست هزار هڪ سو ڇاهٺ حرف آهن.

ع ۱۴/۱۰ شان نزول:- يهودين جي عالمن عرب جي اشراف کي چيو هو ته محبوب سيد عالم محمد مصطفیٰ احمد مجتبیٰ صلی الله عليه وسلم جن کان معلوم ڪيو ته حضرت يعقوب عليه السلام جي اولاد شام ملڪ کان مصر ۾ ڪهڙيءَ طرح پهتي ۽ انهن جو اتي وڃي آباد ٿيڻ جو ڪهڙو سبب هو ۽ حضرت يوسف عليه السلام جو واقعو ڇا آهي؟ ان تي هيءَ سُورة نازل ٿي.

ف۲ جنهن جو معجزو هجڻ ظاهر ۽ الله تعالیٰ جي طرف کان هجڻ واضح ۽ معنائون علم وارن وٽ غير مشتبه آهن ۽ ان ۾ حلال ۽ حرام، حدود ۽ احڪام صاف بيان فرمايا ويا آهن ۽ هڪ قول هيءُ آهي ته ان ۾ متقدمين جا احوال روشن طور تي مذڪور آهن ۽ حق ۽ باطل کي ممتاز ڪري ڇڏيو ويو آهي. ف۳ جيڪو گهڻن عجائبن ۽ غرائبن ۽ حڪمتن ۽ عبرتن تي مشتمل آهي ۽ هن ۾ دين ۽ دُنيا جي فائدن، بادشاهن، رعيتن ۽ عالمن جي احوال، عورتن جي خصائص ۽ دُشمنن جي تڪليفن تي صبر ۽ انهن تي قابو رهڻ کان پوءِ انهن کان تجاوز ڪرڻ جو نفيس بيان آهي، جنهن سان ٻڌڻ وارن ۾ نيڪ سيرتي ۽ پاڪ خصلتون پيدا ٿين ٿيون. بحر الحقائق جي مصنف چيو ته هن بيان جو احسن هجڻ هن سبب کان آهي، جو هيءُ قصو انسان جي احوال سان ڪمال مشابهت رکي ٿو. جيڪڏهن يوسف مان دل کي ۽ يعقوب مان روح کي ۽ راحيل مان نفس کي، يوسف جي ڀائرن مان مضبوط حواس کي تعبير ڪيو وڃي ۽ سمورو قصو کي انسان جي حالتن سان مطابقت ڏني وڃي، جهڙيءَ طرح اُن اها مطابقت به بيان ڪئي آهي، جيڪا هتي مختصر هجڻ جي ڪري درج نٿي ڪري سگهجي. ف۴ حضرت يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم عليهم السلام. ف۵ حضرت يوسف عليه السلام خواب ڏٺو ته آسمان مان يارهن ستارا لٿا ۽ انهن سان گڏ سج ۽ چنڊ به آهن. انهن سڀني کيس سجدو ڪيو. اِهو خواب جمعي جي رات جو ڏٺائين ۽ اها رات شب قدر هئي. ستارن جو تعبير سندس يارهن ڀائر آهن ۽ سج سندس والد ۽ چنڊ سندس والده يا ماسي. سندس والده ماجده ع ۶/۱۱ جو نالو راحيل آهي. سدي جو قول آهي ته جڏهن ته راحيل جو انتقال ٿي چڪو هو، اُن ڪري قمر مان سندس ماسي مُراد آهي ۽ سجدي ڪرڻ مان نوڙت ڪرڻ ۽ فرمانبردار هجڻ مُراد آهي ۽ هڪ قول هي آهي ته حقيقةً سجدو مُراد آهي، ڇو ته اُن زماني ۾ سلام وانگر سجده تحيت هو. حضرت يوسف عليه الصلوٰة والسلام جي عمر شريف ان وقت ٻارهن سال هئي ۽ ست ۽ سترهن جا قول به آيا آهن. حضرت يعقوب عليه السلام کي حضرت يوسف عليه السلام سان تمام گهڻي محبت هئي. ان ڪري سائس سندس ڀائر حسد ڪندا هئا ۽ حضرت يعقوب عليه السلام اُن تي واقف هو، ان ڪري جڏهن حضرت يوسف عليه السلام اهو خواب ڏٺو ته حضرت يعقوب عليه السلام. ف۶ ڇو ته اُهي ان جي تعبير سمجهي ويندا. حضرت يعقوب عليه السلام ڄاڻندو هو ته الله تعالیٰ حضرت يوسف عليه السلام کي نبوت جي لاءِ برگزيده فرمائيندو ۽ ٻنهي جهانن جون نعمتون ۽ شرف عنايت ڪندو، ان ڪري کيس ڀائرن جي حسد جو انديشو ٿيو ۽ ٻاڻ فرمايائين. ف۷ ۽ تنهنجي هلاڪت جي ڪا تدبير سوچيندا. ف۸ انهن کي بغض ۽ حسد تي اُڀاريندو. هن ۾ اشارو آهي ته حضرت يوسف عليه السلام جا ڀائر جيڪڏهن حضرت يوسف عليه السلام جي لاءِ ايذاء ۽ نقصان تي اقدام ڪندا ته ان جو سبب شيطان جو وسوسو ٿيندو (خازن). بخاري ۽ مسلم جي حديث ۾ آهي ته رسول محبوب ڪريم صلی الله عليه وسلم جن فرمايو ته سٺو خواب الله تعالیٰ جي طرف کان آهي، گهرجي ته ان کي محب سان بيان ڪيو وڃي ۽ برو خواب شيطان جي طرفان آهي، جڏهن ڪو ڏسي ته ٽي وار واهو خواب ڏسي ته پنهنجي کابي پاسي ٽي دفعا ٿوڪاري ۽ هي پڙهي اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ وَمِنْ شَرِّ هٰذِهِ الرُّؤْيَا. ف۹ اجتباء يعني الله تعالیٰ جو ڪنهن کي برگزيده ڪرڻ يعني ٻانهي کي چونڊڻ، هن جي معنیٰ هيءَ آهي ته ڪنهن ٻانهي کي فيض رباني سان مخصوص ڪري، جنهن کان ان کي قسم قسم جون ڪرامتون ۽ ڪمالات ڪوشش ۽ محنت کان سواءِ حاصل ٿين. هي مرتبو نبين سڳورن سان خاص آهي ۽ انهن جي بدولت سندن مقرب، صديق، شهيد ۽ صالح به ان نعمت سان سرفراز ڪيا وڃن ٿا. ف۱۰ علم ۽ حڪمت عطا ڪندو ۽ اڳين ڪتابن ۽ نبين سڳورن جي حديثن جا راز جي ڪشف فرمائيندو ۽ مفسرن هن مان خواب جو تعبير به مُراد ورتي آهي. حضرت يوسف عليه السلام خواب جي تعبير جو وڏو ماهر هو. ف۱۱ نبوت عطا فرمائي، جيڪا اعلیٰ منصبن مان آهي ۽ مخلوق جا سمورا منصب ان کان هيٺ آهن ۽ سلطنتون ڏيئي، دين ۽ دُنيا جي نعمتن سان سرفراز ڪري. ف۱۲ جو انهن کي نبوت عطا فرمايائين.

لَقَدْ كَانَ فِىْ يُوْسُفَ وَاِخْوَتِهٖٓ اٰيٰتٌ لِّلسَّآئِلِيْنَ ⑦ اِذْ قَالُوْا لَيُوْسُفُ
بيشڪ يوسف ۽ سندس ڀائرن ۾ ١٣ پڇندڙن جي واسطي نشانيون آهن. ١٤ جڏهن چيائون ١٥
وَاَخُوْهُ اَحَبُّ اِلٰٓى اَبِيْنَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ ؕ اِنَّ اَبَانَا لَفِىْ
جو ضرور يوسف ۽ ان جو ڀاءُ ١٦ اسان جي پيءُ کي اسان کان وڌيڪ پيارا آهن ۽ اسان هڪ جماعت آهيون بيشڪ اسان جو
ضَلٰلٍ مُّبِيْنِ ۚ ⑧ اقْتُلُوْا يُوْسُفَ اَوِ اطْرَحُوْهُ اَرْضًا يَّخْلُ لَكُمْ وَجْهُ
پيءُ کلي طرح انهن جي محبت ۾ ٻُڏل آهي ١٨ يوسف کي ماري وجهو يا زمين ۾ ڪٿي اڇلائي اچو ١٩ ته توهان جي پيءُ جو منهن
اَبِيْكُمْ وَتَكُوْنُوْا مِنْۢ بَعْدِهٖ قَوْمًا صٰلِحِيْنَ ⑨ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ
فقط توهان جي طرف متوجه رهي ٢٠ ۽ ان کان پوءِ نيڪ ٿي وڃجو. ٢١ انهن مان هڪ چوڻ واري چيو ٢٢
لَا تَقْتُلُوْا يُوْسُفَ وَاَلْقُوْهُ فِىْ غَيٰبَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ
يوسف کي قتل نه ڪريو ٢٣ بلڪ ان کي اونداهي کوهه ۾ اڇلايو جيئن ڪو مسافر ان کي کڻي وڃي ٢٤
السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ ⑩ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مَالَكَ لَا تَاْمَنَّا عَلٰى
جيڪڏهن توهان کي ڪرڻ جو ارادو آهي ته. ٢٥ چيائون اي اسان جا بابا توهان کي ڇا ٿيو آهي جو يوسف جي باري ۾
يُوْسُفَ وَاِنَّا لَهٗ لَنٰصِحُوْنَ ⑪ اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَّرْتَعْ وَيَلْعَبْ
اسان تي اعتبار نه ٿو ڪريو ۽ اسين ته ان جا خيرخواه آهيون. سڀاڻي ان کي اسان سان گڏ موڪليو جو اسان کائي پيئي ۽ راند ڪري
وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ⑫ قَالَ اِنِّىْ لَيَحْزُنُنِىْٓ اَنْ تَذْهَبُوْا بِهٖ وَاَخَافُ
٢٦ ۽ بيشڪ اسان ان جا نگهبان آهيون ٢٧ چيائين توهان جو ان کي وٺي وڃڻ مون کي تڪليف ڏيندو ٢٨ ۽ مون کي ڀؤ آهي
اَنْ يَّاْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُوْنَ ⑬ قَالُوْا لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ
ته متان ان کي بگهڙ کائي وڃي ٢٩ ۽ توهان ان کان بي خبر هجو ٣٠ چيائون جيڪڏهن ان کي بگهڙ کائي وڃي جڏهن
وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّآ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ ⑭ فَلَمَّا ذَهَبُوْا بِهٖ وَاَجْمَعُوْٓا
ته اسان هڪ جماعت آهيون، تڏهن اسان بيڪار ثابت ٿياسين ٣١ پوءِ جڏهن ان کي وٺي ويا ٣٢ ۽
اَنْ يَّجْعَلُوْهُ فِىْ غَيٰبَتِ الْجُبِّ ۚ وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ
سڀني جي راءِ اها بيٺي ته ان کي اونداهي کوهه ۾ ڦٽي ڪن ۽ اسان ڪيس وحي موڪليو ٣٣ ته ضرور تون انهن کي انهن جي اها حرڪت
بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ⑮ وَجَآءُوْٓ اَبَاهُمْ عِشَآءً يَّبْكُوْنَ ۗ ⑯
ٻڌائيندين ٣٥ اهڙي وقت جو انهن کي ڄاڻ ڪا نه رهندي. ٣٦ ۽ رات ٿيندي پنهنجي پيءُ وٽ روئيندا آيا. ٣٧

ڪن مفسرن فرمايو ته ان نعمت مان مراد آهي ته حضرت ابراهيم عليه السلام کي نمرود جي باهه کان ڇوٽڪارو ڏيڻ ۽ پنهنجو خليل بنائڻ ۽ حضرت اسحاق عليه السلام کي حضرت يعقوب ۽ اسباط عنايت ڪرڻ. ١٣ حضرت يعقوب عليه السلام جي پهرين گهرواري ليا بنت ليان سندس مامي جي ڌيءُ آهي، ان مان کيس ڇهه فرزند ٿيا: روٻيل، شمعون، لاوي، يهودا، جون، مائرون زلفه ۽ بلهه آهن. ليا جي انتقال کان پوءِ حضرت يعقوب عليه السلام سندس ڀيڻ راحيل سان نڪاح فرمايو، ان مان ٻه فرزند ٿيا: يوسف ۽ بنيامين اهي حضرت يعقوب عليه السلام جا ٻارهن صاحبزادا آهن، انهن کي اسباط چون ٿا. ١٤ پڇڻ وارن مان يهودي مُراد آهن، محبوب رسول ڪريم صلى الله عليه وسلم جن کان حضرت يوسف عليه السلام جو حال ۽ حضرت يعقوب عليه السلام جي اولاد جو ڪنعان جي زمين کان مصر جي زمين جي طرف منتقل ٿيڻ جو سبب معلوم ڪيو هو. جڏهن محبوب عالم صلى الله عليه وسلم جن حضرت يوسف عليه السلام جا حالات بيان فرمايا ۽ يهودين انهن کي توريت جي مطابق ڏٺو ته انهن کي حيرت ٿي ته محبوب سيّد عالم صلى الله عليه وسلم جن ڪتابن پڙهڻ، عالمن ۽ احبار جي مجلس ۾ ويهڻ ۽ ڪنهن کان ڪجهه سکڻ کان سواءِ ايترو نقد رصحيح واقعا بيان فرمايا. هيءُ دليل آهي ته پاڻ ضرور نبي آهن ۽ قرآن پاڪ ضرور وحي الاهي آهي ۽ الله تعالىٰ اوهان کي علم قدس سان مشرف فرمايو. ان کان سواءِ هن واقعي ۾ گهڻيون ئي عبرتون، نصيحتون ۽ حڪمتون آهن. ١٥ يوسف عليه السلام جي ڀاءُ. ١٦ حقيقي بنيامين. ١٧ مضبوط آهيون، گهڻي ڪم اچي سگهون ٿا، گهڻو فائدو پهچائي سگهون ٿا. حضرت يوسف عليه السلام ننڍو آهي، ڇا ڪم ڪري سگهي ٿو. ١٨ ۽ اها ڳالهه سندن خيال ۾ نه آئي ته يوسف عليه الصلوٰة والسلام جي والده جو سندس ننڍپڻ ۾ انتقال ٿي ويو ان ڪري اهو وڌيڪ شفقت ۽ محبت جو مورد ٿيو ۽ منجهس هدايت ۽ نجابت جون اهي نشانيون لڌيون وڃن ٿيون، جيڪي ٻين ڀائرن ۾ نه آهن. اهو سبب آهي جو حضرت يعقوب عليه السلام کي حضرت يوسف عليه السلام سان گهڻي محبت آهي: اهي سڀ ڳالهيون خيال ۾ نه آڻي ڪري کين پنهنجي والد ماجد جو حضرت يوسف عليه السلام سان زياده محبت فرمائڻ ڳرو لڳو ۽ انهن پاڻ ۾ ملي هي مشورو ڪيو ته ڪا اهڙي تدبير سوچڻ گهرجي، جنهن سان اسان جي والد صاحب کي اسان جي طرف وڌيڪ خيال ٿئي. ڪن مفسرن چيو آهي ته شيطان به ان مشوري جي مجلس ۾ شريڪ ٿيو ۽ ان حضرت يوسف عليه السلام جي قتل جي راءِ ڏني ۽ مشوري جي گفتگو هن طرح ٿي. ١٩ آبادين کان پري. بس اهي ئي صورتون

آهن جن سان. ٢٠ ۽ ڪيس فقط توهان جي ئي محبت هجي، ٻئي جي نه. ٢١ ۽ توبهه ڪري ونجو. ٢٢ يهودا يا روبيل. ٢٣ جو ته قتل وڏو گناهه آهي. ٢٤ يعني ڪو مسافر اتان لنگهي ۽ ان کي ڪنهن ملڪ وٺي وڃي. ان سان به مقصد حاصل آهي ته نه اهو هتي رهندو ۽ نه والد صاحب جي نظر عنايت ان طرح متس هوندي. ٢٥ هن ۾ اشارو آهي ته ڇا هي ڪجهه به نه ڪريو پر جيڪڏهن توهان ارادو ئي ڪري ڇڏيو آهي ته پوءِ بس ايتري تي ئي اڪتفا ڪريو. اهڙيءَ طرح سڀ ان تي متفق ٿيا ۽ پنهنجي والد کي. ٢٦ يعني تفريح ۽ حلال مشغلن مان لطف اندوز ٿيون. شڪار ۽ تيراندازي وغيره جي مثل. ٢٧ سندس پوري نظرداري ڪنداسون. ٢٨ جو ته ان جي هڪ گهڙيءَ جي جدائي پسند نه آهي. ٢٩ جو ته ان زمين ۾ بگهڙ ۽ ڦاڙيندڙ جانور گهڻا آهن. ٣٠ پنهنجي سير ۽ تفريح ۾ مشغول ٿي وڃو. ٣١ انهيءَ ڪري ان کي اسان سان گڏ موڪليو. تقديرِ الاهي ايئن ئي هئي. حضرت يعقوب عليه السلام اجازت ڏني ۽ روانگي جي وقت حضرت ابراهيم عليه السلام جي قميص جيڪا اڇلايو ويو هو، حضرت جبرئيل عليه السلام اها قميص کيس پهرائي هئي. اها قميص مبارڪ حضرت ابراهيم عليه السلام کان حضرت اسحاق عليه السلام کي ۽ ڪانئس سندس فرزند حضرت يعقوب عليه السلام کي پهتي هئي. اها قميص حضرت يعقوب عليه السلام تعويذ بڻائي حضرت يوسف عليه السلام جي ڳچيءَ مبارڪ ۾ وجهي ڇڏي. ٣٢ اهڙيءَ طرح، جو جيستائين حضرت يعقوب عليه السلام ڏسندو رهيو، ايستائين ته اُهي حضرت يوسف عليه السلام کي پنهنجن ڪلهن تي سوار ڪري عزت ۽ احترام سان وٺي ويا، جڏهن پري نڪري ويا ۽ حضرت يعقوب عليه السلام جي نظر کان غائب ٿي ويا ته پوءِ حضرت يوسف عليه السلام کي زمين تي اڇلايائون ۽ دلين ۾ جيڪا دشمني هئي سا ظاهر ٿي. جنهن جي طرف ويندو هو، سو ماريندو هو ۽ طعنا ڏيندو هو ۽ خواب ۾ جيڪو ڪنهن نمونو انهن ٻڌي ورتو هو، ان تي ملامت ڪندا هئا ۽ چوندا هئا ته پنهنجي خواب کي سڏ ته اهو هاڻي توکي اسان جي هٿان ڇڏائي. جڏهن سختيون حد کي پهتيون ته پوءِ حضرت يوسف عليه السلام يهودا کي چيو خدا کان ڊڄ ۽ انهن ماڻهن کي انهن زيادتين کان روڪ. يهودا پنهنجن ڀائرن کي چيو ته توهان مون سان ڪهڙو واعدو ڪيو هو، ياد ڪريو، قتل جو معاملو طئي نه ٿيو هو، پوءِ اهي انهن حرڪتن کان باز آيا. ٣٣ اهڙيءَ طرح انهن ايئن ڪيو، اهو کوهه ڪنعان کان ٽن فرسنگن جي مفاصلي تي بيت المقدس جي آس پاس يا اردن جي سرزمين ۾ واقع هو.

قَالُوْا يٰٓاَبَانَآ اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوْسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا

چيائون اسان جا بابا اسان ڏُڪي اُڪِتي نڪري وياسي ف۳۸ ۽ يوسف کي پنهنجي سامان وٽ ڇڏي وياسي ته

فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ ۚ وَمَآ اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صٰدِقِيْنَ ﴿۱۷﴾ وَجَآءُوْ

ان کي بگهڙ کائي ويو ۽ تون اسان جي ڳالهه تي ڪنهن به طرح يقين نه ڪندين، جيتوڻيڪ اسان سچا آهيون. ف۳۹

عَلٰى قَمِيْصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍ ؕ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ

۽ ان جي قميص تي ڪوڙو رت جو نشان لائي آيا ف۴۰ چيائين بلڪ توهان جي دلين هڪ ڳالهه توهان جي واسطي

اَمْرًا ؕ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ؕ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ﴿۱۸﴾ وَجَآءَتْ

ناهي ورتي آهي ف۴۱ پوءِ صبر چڱو آهي، ۽ الله کان ئي مدد گهران ٿو انهن ڳالهين تي جيڪي توهان ٻڌائي رهيا آهيو. ف۴۲

سَيَّارَةٌ فَاَرْسَلُوْا وَارِدَهُمْ فَاَدْلٰى دَلْوَهٗ ؕ قَالَ يٰبُشْرٰى هٰذَا

۽ هڪ قافلو آيو ف۴۳ انهن پنهنجو پاڻي آڻيندڙ موڪليو ف۴۴ پوءِ ان پنهنجو ٻوڪو وڌو ف۴۵ چوڻ لڳو واهه هي ڪهڙي نه

غُلٰمٌ ؕ وَاَسَرُّوْهُ بِضَاعَةً ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِمَا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۹﴾ وَشَرَوْهُ

خوشي جي ڳالهه آهي هي ته هڪ ڇوڪرو آهي ۽ ان کي سرمايو سمجهي لڪائي ڇڏيائون ف۴۶ ۽ الله ڄاڻي ٿو جيڪي اهي ڪن ٿا. ۽

بِثَمَنٍۢ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُوْدَةٍ ۚ وَكَانُوْا فِيْهِ مِنَ الزّٰهِدِيْنَ ﴿۲۰﴾ ع ۲ / ۱۴ / ۱۲

ڀائرن ان کي ڪوڙي سڪن جي چند درهمن ۾ وڪڻي ڇڏيو ف۴۷ ۽ انهن کي ان ۾ ڪا به رغبت نه هئي ف۴۸

وَقَالَ الَّذِى اشْتَرٰىهُ مِنْ مِّصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمِىْ مَثْوٰىهُ عَسٰٓى

مصر جي جنهن شخص ان کي خريد ڪيو تنهن پنهنجي گهرواري کي چيو ف۴۹ هن کي عزت سان رکو ف۵۰

اَنْ يَّنْفَعَنَآ اَوْ نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا ؕ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوْسُفَ فِى الْاَرْضِ ز

شايد ان کان اسان کي نفعو پهچي ف۵۱ يا ان کي اسان پنهنجو پٽ بنايون ف۵۲ ۽ اهڙيءَ طرح اسان يوسف کي انهيءَ زمين ۾ طاقت واري جاءِ

وَلِنُعَلِّمَهٗ مِنْ تَاْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ ؕ وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓى اَمْرِهٖ

ڏني ۽ هن جي واسطي ته ان کي ڳالهين جو تعبير يا انجام سيکاريون ف۵۳ ۽ الله پنهنجي ڪم تي غالب آهي

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۱﴾ وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗٓ اٰتَيْنٰهُ حُكْمًا

پر اڪثر ماڻهو نه ٿا ڄاڻن. ۽ جڏهن پنهنجي پوري طاقت کي پهتو ف۵۴ اسان کيس حڪم ۽ علم

وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۲۲﴾ وَرَاوَدَتْهُ الَّتِىْ هُوَ فِىْ

عطا فرمايو ف۵۵ ۽ اسان ائين صلو ڏيندا آهيون نيڪن کي. ۽ اهو جنهن عورت ف۵۶ جي گهر ۾

ان جو منهن مٿان سو ڙهو هو ۽ اندران ڪُشادو. حضرت يوسف عليه السلام جا هٿ پير ٻڌي، قميص لاهي کوهه ۾ ڇڏيو. جڏهن اهو ان جي اڌ گهرائيءَ تي پهتو ته پوءِ رسي ڇڏي ڏنائون ته جيئن پاڻيءَ ۾ ڪري هلاڪ ٿي وڃي. حضرت جبرئيل امين الله جي حڪم سان پهتو ۽ ان کيس هڪ پٿر تي ويهاريو، جيڪو کوهه ۾ هو ۽ سندس هٿ کولي ڇڏيا ۽ روانگيءَ جي وقت حضرت يعقوب عليه السلام حضرت ابراهيم عليه السلام جي قميص، جيڪا تعويذ ناهي، سندس ڳچيءَ مبارڪ ۾ وجهي ڇڏي هئي، سا کولي، کيس پارائي ڇڏي، جنهن سان اونداهيءَ ۾ روشني ٿي ويئي. سبحان الله! انبياء عليهم السلام جي مبارڪ جسم ۾ ڇا برڪت آهي جو هڪ قميص، جيڪا ان برڪت واري جسم سان لڳي، ان اونداهي کوهه کي روشن ڪري ڇڏيو. مسئلو:- هن مان معلوم ٿيو ته الله جي مقبول ٻانهن جي ملبوسات ۽ نشانن مان برڪت حاصل ڪرڻ شريعت ۾ ثابت ۽ نبين سڳورن جي سنت آهي. ف۳۴ حضرت جبرئيل عليه السلام جي واسطي سان يا الهام جي طريقي سان ته جيئن پاڻ غمگين نه ٿئي، اسان کيس اونهي کوهه کان بلند مرتبي تي پهچائينداسي ۽ سندس ڀائرن کي حاجتمند بڻائي وٽس آڻينداسي ۽ کين سندس تابعدار ڪنداسي ۽ ائين ٿيندو. ف۳۵ جيڪو انهن ان وقت توسان ڪيو. ف۳۶ ته تون يوسف آهين، ڇو ته ان وقت تنهنجو شان اهڙو بلند هوندو ۽ تون ان سلطنت ۽ حڪومت جي مسند تي هوندين، جو اهي توکي نه سڃاڻيندا. حاصل مقصد يوسف عليه السلام جا ڀائر حضرت يوسف عليه السلام کي کوهه ۾ اڇلائي واپس ٿيا ۽ حضرت يوسف عليه السلام جي قميص، جيڪا لاهي ويئي هئي، تنهن کي ڇيلي رت ۾ رنگي گڏ آندائون. ف۳۷ جڏهن گهر جي ويجهو پهتا ته سندن روئڻ جو آواز حضرت يعقوب عليه السلام ٻڌو ته گهبرائجي ويو ۽ ٻاهر تشريف فرما ٿيو ۽ فرمايائين، اي منهنجا فرزندو! ڇا توهان کي ٻڪرين ۾ ڪجهه نقصان ٿيو؟ انهن چيو ته نه. فرمايائين پوءِ ڪهڙي مصيبت پهتي ۽ يوسف ڪٿي آهي؟. ف۳۸ يعني اسان پاڻ ۾ هڪٻئي سان ڊوڙ ڪريون پيا ته ڪير اڳتي ٿو نڪري؟ ان ڊوڙ ۾ اسان پري نڪري وياسين. ف۳۹ ڇو ته اسان سان نه ڪو شاهد گڏ آهي، نه ڪو اهڙو دليل آهي نه ڪا علامت، جنهن سان اسان جي سچائي ثابت ٿئي. ف۴۰ ۽ قميص کي ڦاڙڻ وسري ويئن - حضرت يعقوب عليه السلام اها قميص پنهنجي چهري مبارڪ تي رکي، گهڻو رنو ۽ فرمايائين عجب نموني جو هوشيار بگهڙ هو، جو منهنجي پٽ کي کائي ويو، پر قميص کي ڦاڙيائين ئي نه. هڪ روايت هيءَ به آهي ته انهن هڪ بگهڙ پڪڙي آندو ۽ حضرت يعقوب عليه السلام کي چوڻ لڳا ته هيءُ آهي اهو بگهڙ، جنهن حضرت يوسف عليه السلام کي کاڌو. پاڻ ان بگهڙ کان معلوم فرمايائين ته اهو الله جي حڪم سان ڳالهائڻ تي قادر ٿي چوڻ لڳو حضور! نه مان توهان جي فرزند کي کاڌو ۽ نه نبين سڳورن سان ڪو بگهڙ ائين ڪري سگهي ٿو. حضرت ان بگهڙ کي ڇڏي ڏنو ۽ پٽن کي. ف۴۱ ۽ واقعو ان جي خلاف آهي. ف۴۲ حضرت يوسف عليه السلام ٽي ڏينهن کوهه ۾ رهيو. ان کان پوءِ الله کيس ان کان ڇوٽڪارو عطا فرمايو. ف۴۳ جيڪو مدين کان مصر جي طرف وڃي رهيو هو. اهو رستو ڀلجي ان جهنگ ۾ اچي پهتو جتي آبادي کان پري هي کوهه هو ۽ انجو پاڻي کارو هو. مگر حضرت يوسف عليه السلام جي برڪت سان مٺو ٿي ويو. جڏهن اهي قافلي وارا ان کوهه جي ويجهو آيا ته. ف۴۴ جنهن جو نالو مالڪ بن ذعر خزاعي هو ۽ اهو شخص مدين جو رهاڪو هو. جڏهن اهو کوهه وٽ پهتو. ف۴۵ حضرت يوسف عليه السلام اهو ٻوڪو پڪڙي ورتو ۽ ان ۾ لٽڪي پيو. مالڪ ٻوڪو ڇڪيو ته پاڻ ٻاهر تشريف فرما ٿيا. ان سندس سهڻي صورت ۽ حُسن ڏٺو ته نهايت خوشيءَ ۾ اچي پنهنجن دوستن کي خوشخبري ڏنائين. ف۴۶ حضرت يوسف عليه السلام جا ڀائر جيڪي ان جهنگ ۾ پنهنجيون ٻڪريون چارينداهئا ۽ اهي سار سنڀال رکنداهئا. اڄ انهن يوسف عليه السلام کي کوهه ۾ نه ڏٺو ته انهن تلاش ڪئي ۽ قافلي وٽ پهتا. انهن اتي مالڪ بن ذعر وٽ حضرت يوسف عليه السلام کي ڏٺو ته اهي کيس چوڻ لڳا ته هي غلام آهي، اسان وٽان ڀڄي آيو آهي. ڪنهن ڪم جو نه آهي، نافرمان آهي. جيڪڏهن خريد ڪريو ته اسان ان کي سستو وڪڻنداسين، پوءِ ان کي تمام پري وڃي وڃو ته جيئن ان جي خبر به اسان جي ٻڌڻ ۾ نه اچي. حضرت يوسف عليه السلام انهن جي خوف کان ماٺ رهيو ۽ پاڻ ڪجهه نه فرمايائين. ف۴۷ جن جو تعداد قتاده جي قول مطابق ويه درهم هو. ف۴۸ پوءِ مالڪ بن ذعر ۽ سندس دوستن حضرت يوسف عليه السلام کي مصر ۾ آندو. ان زماني ۾ مصر جو بادشاهه ريان بن وليد بن نزدان عمليقي هو ۽ ان پنهنجي بادشاهيءَ جي واڳ قطفير مصري جي هٿ ۾ ڏيئي ڇڏي هئي. سمورا خزانا ان جي حڪم هيٺ خرچ ٿيندا هئا. ان کي مصر جو عزيز چوندا هئا ۽ اهو بادشاهه جو وزير اعظم هو. جڏهن حضرت يوسف عليه السلام کي مصر جي بازار ۾ وڪڻڻ لاءِ آندو ويو ته هر هڪ جي دل ۾ سندس طلب پيدا ٿي ۽ خريدارن قيمت وڌائڻ شروع ڪئي ۽ ايستائين جو سندن وزن جي برابر سون، اوتري چاندي، اوتري ئي مشڪ ۽ اوترو ئي پٽ قيمت مقرر ٿي ۽ سندس وزن چار سؤ رطل هو ۽ عمر شريف ان وقت تيرهن يا سترهن سالن جي هئي. مصر جي عزيز

بَيْتِهَا عَنْ نَّفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ۭ قَالَ
هو تنهن کيس لالچائيندو هو پاڻ نه روڪي و٥٧ ۽ سمورا دروازا بند ڪيائين و٥٨ ۽ چيائين اچ توکي ئي چوان ٿي و٥٩ چيائين
مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهٗ رَبِّيْٓ اَحْسَنَ مَثْوَايَ ۭ اِنَّهٗ لَا يُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ؀٢٣
الله جي پناهه و٦٠ اهو (عزيز) ته منهنجي پرورش ڪرڻ وارو آهي انهيءَ مون کي چڱيءَ طرح رکيو و٦١ بيشڪ ظالمن جو ڀلو نه ٿيندو آهي .
وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ ۚ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ ۭ كَذٰلِكَ
۽ بيشڪ عورت ان جو اراده ڪيو ۽ اهو به عورت جو اراده ڪري ها جيڪڏهن پنهنجي رب جو دليل نه ڏسي ها و٦٢ . اسان ائين
لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْۗءَ وَالْفَحْشَاۗءَ ۭ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ؀٢٤ وَ
ئي ڪيو جو ان کان برائي ۽ بيحيائي کي ڦيري ڇڏيون و٦٣ بيشڪ اهو اسان جي چونڊيل ٻانهن مان آهي و٦٤
اسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيْصَهٗ مِنْ دُبُرٍ وَّاَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا
۽ ٻئي دروازي جي طرف ڊوڙيا و٦٥ ۽ عورت ان جي قميص پٺيان کان ڦاڙي ڇڏي ۽ ٻنهي کي عورت جو مڙس دروازي
الْبَابِ ۭ قَالَتْ مَا جَزَاۗءُ مَنْ اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُوْۗءًا اِلَّآ اَنْ يُّسْجَنَ اَوْ
وٽ مليو و٦٦ و٦٧ عورت چيو ته انهيءَ جي ڪهڙي سزا آهي جنهن تنهنجي زال سان برائي جو اراده ڪيو هجي و٦٨ مگر هيءَ ته کيس قيد ۾ رکيو وڃي
عَذَابٌ اَلِيْمٌ ؀٢٥ قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِيْ عَنْ نَّفْسِيْ وَشَهِدَ شَاهِدٌ
يا ڏکوئيندڙ مار ڏجيس . و٦٩ (يوسف) چيو هن ته پاڻ مون کي لالچايو ته جيئن مان پنهنجي حفاظت نه ڪريان و٧٠ عورت جي گهر وارن
مِّنْ اَهْلِهَا ۚ اِنْ كَانَ قَمِيْصُهٗ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ
مان هڪ شاهد و٧١ شاهدي ڏني جيڪڏهن ان جي قميص اڳيان ڦاٽل آهي ته عورت سچي آهي ۽ اهو
مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ؀٢٦ وَاِنْ كَانَ قَمِيْصُهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ
غلط چيو . و٧٢ ۽ جيڪڏهن ان جي قميص پٺيان ڦاٽل آهي ته پوءِ عورت ڪوڙي ۽
مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ؀٢٧ فَلَمَّا رَاٰ قَمِيْصَهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ اِنَّهٗ مِنْ
هي سچو و٧٣ . پوءِ جڏهن (عزيز) ان جي قميص پٺيان ڦاٽل ڏٺي و٧٤ چيائين بيشڪ هيءَ توهان
كَيْدِكُنَّ ۭ اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيْمٌ ؀٢٨ يُوْسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا ۫
عورتن جي مڪاري آهي بيشڪ توهان جي مڪاري وڏي آهي . و٧٥ اي يوسف تون اهو خيال نه ڪر و٧٦
وَاسْتَغْفِرِيْ لِذَنْۢبِكِ ښ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخٰطِـــِٕيْنَ ؀٢٩ ۧ وَقَالَ نِسْوَةٌ
۽ اي عورت تون پنهنجي گناهه جي معافي گهر و٧٧ بيشڪ تون خطاوارن مان آهين و٧٨ ۽ شهر ۾ ڪن عورتن

ان قيمت تي خريد ڪيو ۽ پنهنجي گهر وٺي آيو . ٻيا خريدار ان جي مقابلي ۾ ماٺ رهيا. و٤٩ جنهن جو نالو زليخا هو. ف٥٠ رهائش گاهه نفيس هجي ، لباس ۽ کاڌ واعلىٰ قسم جو هجي . و٥١ ۽ اهو اسان جي ڪمن ۾ پنهنجي تدبر ۽ دانائي سان اسان لاءِ نفعي وارو ۽ پلو مددگار ٿئي ۽ بادشاهي ۽ سلطنت جي معاملن جي سرانجام ڏيڻ ۾ اسان جي ڪم اچي ، ڇو ته هدايت جا نشان سندس چهري مان ظاهر آهن . و٥٢ اهو تطفير هن ڪري ڇيڙان جي خوابن جو تعبير . و٥٤ جواني پنهنجي انتها تي پهتي ۽ عمر شريف ضحاڪ جي قول مطابق ويهن سالن ، سدي جي قول مطابق ٽيهن سالن ۽ ڪلبي جي قول مطابق ارڙهن ۽ ٽيهن سالن جي وچ ۾ ٿي . و٥٥ يعني علم باعمل ۽ دين ۾ سمجهه عنايت ڪئي . ڪن عالمن چيو ته حڪم مان درست قول ۽ علم مان تعبير خواب مراد آهي . ڪن چيو ته علم حقيقي شين جو ڄاڻڻ ۽ حڪمت ، علم جي مطابق عمل ڪرڻ آهي . و٥٦ يعني زليخا . و٥٧ ۽ ان سان مشغول ٿي ان جي ناجائز خواهش کي پورو ڪري . زليخا جي گهر ۾ هڪ ٻئي جي پويان ست دروازا هئا . ان حضرت يوسف عليه السلام تي ته اها خواهش پيش ڪئي . و٥٨ کلف هڻي ڇڏيائين . و٥٩ حضرت يوسف عليه السلام . ف٦٠ اهو مون کي ان بڇڙائي کان بچائي ، جنهن جي تون طلبگار آهين . مطلب هيءُ هو ته اهو فعل حرام آهي ، مان ان ڏانهن وڃڻ وارو نه آهيان . و٦١ ان جو بدلو اهو نه آهي ته مان ان جي اهل ۾ خيانت ڪريان ، جيڪو ائين ڪري سو ظالم آهي . و٦٢ مگر حضرت يوسف عليه السلام پنهنجي رب جو چٽو دليل ڏٺو ۽ ان فاسد ارادي کان محفوظ رهيو ۽ چٽو دليل نبوت جي عصمت آهي الله تعاليٰ نبين سڳورن جي پاڪ نفسن کي بري اخلاق ۽ خراب افعال کان پاڪ پيدا ڪيو آهي ۽ اخلاق شريفه طاهره مقدسه تي انهن جي پيدائش فرمائي آهي . ان ڪري اهي هر بري فعل کان بري رهن ٿا . هڪ روايت هي به آهي ته جنهن وقت زليخا سندس پويان لڳي ، تنهن وقت پاڻ پنهنجي والد ماجد حضرت يعقوب عليه السلام کي ڏٺائين ته آڱر مبارڪ ڏندن اقدس جي هيٺان دبائي پري هٽڻ جو اشارو فرمائي ٿو . و٦٣ خيانت ۽ زنا کان محفوظ رکون . و٦٤ جن کي اسان برگزيده ڪيو آهي ۽ جيڪي اسان جي عبادت ۾ اخلاص رکن ٿا . حاصل مقصد : جڏهن زليخا سندس پويان پئي ته حضرت يوسف عليه السلام ڀڄي نڪتو ، ان کي پڪڙڻ لاءِ زليخا ان جي پٺيان ڀڳي . حضرت جنهن دروازي تي وڃي پهتو ، ان جا قلف کلندا ويندا ٿي ويا و٦٥ آخرڪار زليخا ، حضرت يوسف تائين پهچي وئي ۽ ان سندس ڪڙتو پويان پڪڙي کيس ڇڪيو ته جيئن نڪري نه وڃي ، مگر پاڻ غالب اچي ويو . و٦٦ يعني مصر جو عزيز . و٦٧ جلدي ئي زليخا پنهنجي پاڪدامني جو ظاهر ڪرڻ ۽ حضرت يوسف عليه السلام کي پنهنجي مڪر کان خوف وارو ڪرڻ جي لاءِ حيلو گهڙيو ۽ مڙس کي . و٦٨ ايترو وڃي کيس انديشو ٿيو ته ڪٿي عزيز ڪاوڙ ۾ اچي حضرت يوسف عليه السلام جي قتل جي پويان نه لڳي ۽ اهو زليخا جي سخت محبت ڪڏهن پسند ڪري سگهي پئي ، تنهن ڪري اُن هيءُ چيو . و٦٩ يعني ان کي ڪوڙ لڳايا وڃن . جڏهن حضرت يوسف عليه السلام ڏٺو ته زليخا اُلٽو مٿس الزام لڳائي ٿي ۽ سندس لاءِ قيد ۽ سزا جي صورت پيدا ڪري ٿي ته پوءِ پاڻ پنهنجي پاڪدامني جو اظهار ۽ حقيقت حال جو بيان ضروري سمجهيائون . ف٧٠ يعني اها مون کان بري فعل جي طلبگار ٿي . آئون ان کان انڪار ڪيو ۽ مان ڀڳس . عزيز چيو ته اها ڳالهه ڪيئن مڃي وڃي ؟ حضرت يوسف عليه السلام فرمايو ته گهر ۾ هڪ چئن مهينن جو ٻار هو ، جيڪو زليخا جي مامي جو پٽ آهي ، ان کان معلوم ڪرڻ گهرجي . عزيز چيو ته چئن مهينن جو ٻار ڇا ڄاڻي ۽ ڪيئن ڳالهائي . حضرت يوسف عليه السلام فرمايو ته الله تعاليٰ ان کي ڳالهائڻ جي طاقت ۽ اُن کان منهنجي بيگناهي جي شاهدي ادا ڪرائڻ تي قادر آهي . عزيز ان ٻار کان معلوم ڪيو . الله تعاليٰ جي قدرت سان ان ٻار ڳالهايو ۽ ان حضرت يوسف عليه السلام جي تصديق ڪئي ۽ زليخا جي قول کي ڪوڙو ٻڌايو . جهڙي طرح الله تعاليٰ فرمائي ٿو . و٧١ يعني ان ٻار . و٧٢ چو ته اها صورت ٻڌائي ٿي ته حضرت يوسف عليه السلام اڳتي وڌيو ۽ زليخا ان کي روڪيو ته پوءِ ڪڙتو اڳيان ڦاٽو . و٧٣ هن ڪري ته اها حالت ٻڌائي ٿي ته حضرت يوسف عليه السلام ان کان ڀڄي رهيو ۽ زليخا پنيان چنبڙي پئي ان ڪري ڪڙتو پٺيان ڦاٽو . و٧٤ ۽ ڄاتائين ته حضرت يوسف عليه السلام سچو ۽ زليخا ڪوڙي آهي . و٧٥ پوءِ حضرت يوسف عليه السلام جي طرف متوجه ٿي عزيز هن طرح معذرت ڪئي . و٧٦ ۽ ان تي غم وارو نه ٿي ، بيشڪ تون پاڪ آهين ۽ هن ڪلام مان هيءُ مطلب هو ته ان جو ڪنهن سان ذڪر نه ڪر ته جيئن چرچو نه ٿئي ۽ عام مشهور نه ٿي وڃي . فائدو : ان کان سواءِ به حضرت يوسف عليه السلام جي پاڪدامني جون تمام گهڻيون نشانيون موجود هيون . هڪ هيءَ ته ڪو شريف طبيعت انسان پنهنجي محسن سان اهڙي طرح خيانت جاري نه ٿو رکي . حضرت يوسف عليه السلام اهڙي سٺي اخلاق هوندي ڪهڙي طرح ائين ڪري سگهي پيو . ٻيو هيءَ ته ڏسندڙن کيس پڇندي ايندي ڏٺو هو ۽ طالب جو اهو شان نه هوندو آهي ، اهو پويان هوندو آهي ، پڇندو نه آهي . پڇندو اُهو آهي ، جيڪو ڪنهن ڳالهه تي مجبور ڪيو وڃي ۽ اُهو ان کي پسند نه ڪري . ٽيون هيءَ ته عورت انتها درجي جو سينگار ڪيو هو ۽ اها غير معمولي هار ۽ سينگار جي حالت ۾ هئي . اِن مان معلوم ٿئي ٿو ته رغبت ۽ بند وبست صرف

ع ٩ ٣ ١٣

فِى الْمَدِيْنَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيْزِ تُرَاوِدُ فَتٰىهَا عَنْ نَّفْسِهٖ ۚ قَدْ شَغَفَهَا

و۷۹ چيو جو عزيز جي زال پنهنجي نوجوان جي دل لالچائي ٿي ، بيشڪ ان جي محبت ان جي دل ۾ گهري ويئي

حُبًّا ؕ اِنَّا لَنَرٰىهَا فِىْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۳۰﴾ فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ

آهي اسان ته ان کي محبت ۾ بي اختيار ڏسون ٿيون و۸۰ جڏهن زليخا انهن جي اها ڇڙ ٻڙ ٻڌي ته انهن عورتن

اِلَيْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً وَّاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّيْنًا

کي سڏائي ورتائين و۸۱ ۽ انهن جي واسطي مسند تيار ڪرايائين و۸۲ ۽ انهن مان هر هڪ کي هڪ ڇري ڏنائين و۸۳

وَّقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۚ فَلَمَّا رَاَيْنَهٗۤ اَكْبَرْنَهٗ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ

۽ يوسف کي چيائين ته انهن وٽ نڪري اچ و۸۵ جڏهن عورتن يوسف کي ڏٺو ته ان جي وڏائي بيان ڪرڻ لڳيون و۸۶ ۽ پنهنجا

وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا ؕ اِنْ هٰذَاۤ اِلَّا مَلَكٌ كَرِيْمٌ ﴿۳۱﴾ قَالَتْ

هٿ ڪٽي وينيون و۸۷ ۽ چوڻ لڳيون الله جي پاڪائي آهي هي ته بشر جي جنس مان نه آهي و۸۸ هي ته نه آهي مگر عزت وارو ملائڪ. زليخا

فَذٰلِكُنَّ الَّذِىْ لُمْتُنَّنِىْ فِيْهِ ؕ وَلَقَدْ رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ

چيو هي ئي ته اهو آهي جنهن جا توهان مون کي طعنا ٿي ڏنا و۸۹ ۽ بيشڪ مان ان جي دل لالچائي ٿي گهري پر هن پاڪ کي بچايو

فَاسْتَعْصَمَ ؕ وَلَئِنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَاۤ اٰمُرُهٗ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوْنًا مِّنَ

ورتو و۹۰ ۽ بيشڪ جيڪڏهن ان اهو ڪم نه ڪيو جيڪو مان کيس چوان ٿي ته ضرور قيد ۾ پوندو ۽ ضرور خواري برداشت

الصّٰغِرِيْنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَىَّ مِمَّا يَدْعُوْنَنِىْۤ اِلَيْهِ ۚ

ڪندو و۹۱ . يوسف عرض ڪيو اي منهنجا رب مون کي قيدخانو وڌيڪ پسند آهي ان ڪم کان جنهن جي طرف مون کي اهي سڏين ٿيون

وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّىْ كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ مِّنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿۳۳﴾

۽ جيڪڏهن تون مون کان انهن جي سازش نه ٽاريندين و۹۲ ته مان انهن جي طرف مائل ٿي پوندس ۽ اڻ ڄاڻ بڻجي پوندس.

فَاسْتَجَابَ لَهٗ رَبُّهٗ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ؕ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ

پوءِ سندس رب سندس دعا ٻڌي ۽ ان کان عورتن جي سازش ڦيرائي ڇڏيائين . بيشڪ اهو ٻڌندڙ ڄاڻندڙ

الْعَلِيْمُ ﴿۳۴﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيٰتِ لَيَسْجُنُنَّهٗ حَتّٰى

آهي و۹۳ . پوءِ سمورين نشانين ڏسڻ کان پوءِ به انهن کي آخر مت اها آئي ته ان کي ضرور هڪ مدت تائين جيل ۾ وجهن.

حِيْنٍ ﴿۳۵﴾ ع وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيٰنِ ؕ قَالَ اَحَدُهُمَاۤ اِنِّىْۤ اَرٰىنِىْۤ

و۹۴ ۽ ان سان گڏ قيدخاني ۾ ٻه جوان داخل ٿيا و۹۵ انهن مان هڪڙي و۹۶ چيو ته مون خواب ڏٺو آهي ته و۹۷

ان جي طرف کان هو. جو ته حضرت يوسف عليه السلام جي تقوىٰ ۽ پاڪائي جا هڪ وڏي عرصي تائين ڏني ويئي هئي. ان سان سندس طرف اهڙي خراب امر جي نسبت ڪهڙي طرح به اعتبار جي قابل نه ٿي سگهي پئي. پوءِ مصر جو عزيز، زليخا جي طرف متوجه ٿي ڪري چوڻ لڳو. و۷۷ جو تو بي گناه تي تهمت لڳائي و۷۸ مصر جي عزيز جيتوڻيڪ ان قصي کي گهڻو دٻايو، پر اها خبر لڪي نه سگهي ۽ ان جو چرچو اچا وڌيڪ مشهور ٿي ويو. و۷۹ يعني مصر جي معززن جي عورتن. ف۸۰ جو ان پريشاني ۾ کيس پنهنجي ننگ ۽ ناموس ۽ پردي ۽ پاڪدامني جو لحاظ نه رهيو. و۸۱ يعني جڏهن ان ٻڌو ته مصر جي معززن جون عورتون کيس حضرت يوسف عليه السلام جي محبت تي ملامت ڪن ٿيون ته پوءِ ان گهريو ته اها پنهنجو عذر انهن کي ظاهر ڪري ڏئي. ان ڪري ان انهن جي دعوت ڪئي ۽ مصر جي معززن جي چاليهه عورتن کي دعوت ڏنائين. انهن ۾ اهي سموريون به هيون، جن ان تي ملامت ڪئي هئي. زليخا انهن عورتن کي گهڻي عزت ۽ آرام سان مهمان بڻايو. و۸۲ نهايت پرتڪلف، جن تي اهي گهڻي عزت ۽ آرام سان ٽيڪ لڳائي وهنيون ۽ دسترخوان وڇايا ويا ۽ قسم قسم جا کاڌا ۽ ميوا رکيا ويا. و۸۳ ته جيئن کائڻ جي لاءِ ان سان گوشت ڪپين ۽ ميوا ڇلين و۸۴ کي عمدو لباس پهرائي، ان. و۸۵ پهرياين تياڻ ان کان انڪار ڪيائين پر جڏهن اصرار ۽ تاڪيد وڌيڪ ٿيو ته پوءِ ان جي مخالفت جي انديشي کان کيس اچڻو ئي پيو. و۸۶ ڇو ته انهن ان جمالِ عالم افروز سان گڏ نبوت ۽ رسالت جا انوار، تواضع ۽ انڪساري جا آثار، شاهانا هيبت ۽ اقتدار لذيذ طعامن ۽ سهڻين صورتن جي طرف کان بي نيازي جو شان ڏٺو. تعجب ۾ پئجي ويون ۽ سندس عظمت ۽ هيبت دلين ۾ ڀرجي ويئي ۽ حسن ۽ جمال اهڙو وڌيڪ اثر ڪيو جو انهن عورتن کي خود فراموشي ٿي ويئي. و۸۷ ليمن جي بجاءِ ۽ دل يوسف عليه الصلوٰة والسلام سان ايئن مشغول ٿي جو هٿ ڪٽڻ جي تڪليف جو اصلاً احساس نه ٿيو. و۸۸ جو اهڙو حُسن ۽ جمال بشر ۾ ڏٺو ئي نه ويو آهي ۽ ان سان گڏ نفس جي هيءَ پاڪائي، جو مصر جون عالي خاندان جميله پردي واريون، نموني نموني جي نفيس لباس ۽ زيورن سان سينگاريل سامهون موجود آهن ۽ پاڻ ڪنهن جي طرف به نظر نه ٿو فرمائي ۽ نه ڪنهن وا جهاڻي به ٿو. و۸۹ هاڻي توهان ڏسي ورتو ۽ توهان کي معلوم ٿي ويو ته منهنجي پريشاني ڪجهه تعجب ۽ ملامت جي قابل نه آهي. و۹۰ ۽ ڪنهن به طرح منهنجي طرف مائل نه ٿيو. ان تي مصري عورتن، حضرت يوسف عليه السلام کي چيو ته توهان زليخا ع ۴ ۶ ١٤

جو چوڻ ميو. زليخا چيو. و۹۱ ۽ چورن قاتلن ۽ نافرمانن سان گڏ جيل ۾ رهندو، ڇو ته ان منهنجي دل ورتي ۽ منهنجي نافرماني ڪئي ۽ فراق جي تلوار سان منهنجو رت وهايائين ته پوءِ يوسف عليه السلام کي به خوشگوار کاڌو پيتو ۽ آرام جي ننڊ سمهڻ حاصل نه ٿيندو، جيئن مان جدائي جي تڪليفن ۾ مصيبتون برداشت ڪريان ٿي ۽ صدمن ۾ پريشاني سان وقت گذاريان ٿي، هي به ته ڪجهه تڪليف سهي. مون سان گڏ حرير ۾ شاهي پلنگ تي عيش پسند نه آهي ته پوءِ قيدخاني جي نشانن واري تڏي تي ننگي جسم کي ڏيکارڻ پسند ڪري. حضرت يوسف عليه السلام اهو ٻڌي مجلس مان اٿي ويو ۽ مصري عورتون ملامت ڪرڻ جي بهاني سان ٻاهر آيون ۽ هڪ ساڻس پنهنجي تمنائن ۽ مرادن جو اظهار ڪيو. کيس انهن جو گفتگو گهڻو ناپسند ٿيو ته پوءِ بارگاهه الاهي ۾ (خازن، مدارڪ ۽ حسيني). و۹۲ ۽ پنهنجي عصمت جي پناهه ۾ نه وٺندين. و۹۳ جڏهن حضرت يوسف عليه السلام کان اميد پوري ٿيڻ جي ڪا صورت نه ڏٺائون تڏهن مصري عورتن زليخا کي چيو ته هاڻي هيءُ مناسب معلوم ٿئي ٿو ته حضرت يوسف عليه السلام کي ٻه ٽي ڏينهن قيدخاني ۾ رکيو وڃي ته جيئن اتان جي محنت ۽ مشقت ڏسي مَن کيس نعمت ۽ راحت جو قدر ٿئي ۽ اهو تنهنجي درخواست قبول ڪري. زليخا ان راءِ کي مڃيو ۽ مصر جي عزيز کي چيائين ته مان ان عبري غلام جي سبب بدنام ٿي آهيان ۽ منهنجي طبيعت کانئس نفرت ڪرڻ لڳي آهي . مناسب هيءُ آهي ته کيس قيد ڪيو وڃي جيئن ماڻهو سمجهن ته اهو گنهگار آهي ۽ مان ملامت کان آزاد ٿيان. اها ڳالهه عزيز کي لڳي . و۹۴ اهڙي طرح ان ايئن ڪيو ۽ کيس قيدخاني ۾ موڪلي ڏنائين. و۹۵ انهن مان هڪ نه مصري شاهه اعظم وليد بن نزوان عمليقي جي بورچي خاني جو مهتمم هو ۽ ٻيو ان جو ساقي. انهن ٻنهي تي هي الزام هو ته انهن ٻنهي بادشاهه کي زهر ڏيڻ گهريو. تنهن جرم ۾ ٻيئي قيد ڪيا ويا ۽ جڏهن حضرت يوسف عليه السلام قيدخاني ۾ داخل ٿيو، تڏهن پنهنجي علم جو اظهار شروع ڪيائين ۽ فرمايائين ته مان خوابن جي تعبير جو علم رکان ٿو. و۹۶ جيڪو بادشاهه جو ساقي هو. و۹۷ مان هڪ باغ ۾ آهيان. اتي هڪ انگور جي وَل ۾ ٽي گوشا پڪل لڳا پيا آهن. بادشاهه جو پيالو منهنجي هٿ ۾ آهي، مان انهن گوشن مان .

أَعْصِرُ خَمْرًا ۖ وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْزًا

مان شراب نپوڙيان ٿو ۽ ٻئي چيو ٩٨ مان خواب ڏٺو آهي ته منهنجي مٿي تي ڪجھ مانيون آهن 19

تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ۖ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ ۖ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾

جن مان پکي کائن ٿا، اسان کي ان جو تعبير ٻڌاءِ بيشڪ اسان اوهان کي نيڪوڪارن سون ٿا. ف٩٩

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ

يوسف چيو ته توهان کي ملندڙ کاڌو توهان وٽ ڪو نه ايندو ان جي اچڻ کان اڳ ۾ مان توهان کي ان جو تعبير ٻڌائي

يَأْتِيَكُمَا ۚ ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي ۚ إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا

ڇڏيندس ف١٠٠ هيءُ انهن علمن مان آهي جيڪو مون کي منهنجي رب سيکاريو آهي بيشڪ مون انهن ماڻهن جو دين ڇڏيو جيڪي الله

يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ

تي ايمان نه ٿا رکن ۽ اهي آخرت جا منڪر آهن. ۽ مون پنهنجي پيءُ ڏاڏن

آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۚ مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ

ابراهيم ۽ اسحاق ۽ يعقوب جو دين اختيار ڪيو ف١٠١ اسان کي حق نه ٿو پهچي جو ڪنهن شيءِ کي الله جو شريڪ

بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَ

ناهيون، هي ف١٠٢ الله جو هڪ فضل آهي اسان تي ۽ ماڻهن تي

لَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ أَأَرْبَابٌ

پر اڪثر ماڻهو شڪر نه ٿا ڪن. ف١٠٣ منهنجي جيل جا ٻئي دوسترچا جدا جدا

مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ

رب ف١٠٤ چڱا آهن يا هڪ الله جيڪو سڀني تي غالب ف١٠٥ آهي. توهان ان کان سواءِ نٿا پوڄيو

دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ

مگر فقط نالا جيڪي توهان ۽ توهان جي ابن ڏاڏن گهڙيا آهن ف١٠٦ الله انهن بابت ڪا

اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۚ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا

سند نازل نه ڪئي آهي حڪم ته فقط الله جو آهي، انهيءَ فرمايو ته الله کان سواءِ

إِلَّا إِيَّاهُ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ

ڪنهن جي پوڄا نه ڪريو ف١٠٧ هيءُ سڌو دين آهي ف١٠٨ پر گهڻا ماڻهو

ف٩٨ يعني بورچي خاني جي مهتمم. ف٩٩ جنهن وقت توهان ڏينهن ۾ روزيدار رهو ٿا، ساري رات نماز ۾ گذاريو ٿا. جڏهن ڪو جيل ۾ بيمار ٿئي ٿو ته ان جي عيادت ڪريو ٿا، ان جي سار سنڀال ڪريو ٿا جڏهن ڪنهن تي تنگي ٿئي ٿي ته ان جي لاءِ ڪشادگيءَ جي وات ڪيو ٿا. حضرت يوسف عليه السلام سندن تعبير ڏيڻ کان اڳ پنهنجي معجزي جو اظهار ۽ توحيد جي دعوت شروع ڪري ڏني ۽ هيءَ ظاهر فرمائي ڇڏيائين ته علم ۾ سندن درجو ان کان وڌيڪ آهي، جيترو اهي ماڻهو سندن نسبت اعتقاد رکن ٿا، ڇو ته تعبير جو علم گمان تي مبني آهي. ان ڪري پاڻ گهريائون ته انهن کي ظاهر فرمائي ڇڏن ته پاڻ غيب جي يقيني خبرن ڏيڻ جي قدرت رکن ٿا ۽ ان کان مخلوق عاجز آهي. جنهن کي الله تعالیٰ غيبي علم عطا فرمايا هجن، ان وٽ خواب جو تعبير ڪهڙي وڏي ڳالهه آهي! ان وقت معجزي جو اظهار پاڻ ان ڪري فرمايائون ته انهن ٻنهي مان هڪ کي عنقريب ڦاهي چاڙهيو ويندو. تنهن ڪري پاڻ گهريائون ته ان کي ڪفر مان ڪڍي اسلام ۾ داخل ڪن ۽ جهنم کان بچائن. مسئلو:- هن مان معلوم ٿيو ته جيڪڏهن عالم پنهنجي علمي منزلت جو هن لاءِ اظهار ڪري ته ماڻهو ڪا نُس فائدو وٺن ته اهو جائز آهي (مدارڪ ۽ خازن). ف١٠٠ ان جو مقدار، ان جو رنگ، ان جي اچڻ جو وقت ۽ هيءَ ته توهان ڇا کاڌو ۽ ڪيترو کاڌو، ڪڏهن کاڌو. ف١٠١ حضرت يوسف عليه السلام پنهنجي معجزي جي اظهار فرمائڻ کان پوءِ هيءَ به ظاهر فرمائي ڇڏيو ته پاڻ نبوت جي خاندان مان آهن ۽ سندس ابا ڏاڏا نبي سڳورا آهن، جن جو دنيا ۾ اعلیٰ مرتبو مشهور آهي. ان مان سندس مقصد هي هو ته ٻڌڻ وارا سندس دعوىٰ قبول ڪن ۽ سندس هدايت کي قبول ڪن. ف١٠٢ توحيد اختيار ڪرڻ ۽ شرڪ کان بچڻ. ف١٠٣ الله جي عبادت نه ٿا ڪن ۽ مخلوق پرستي ڪن ٿا. ف١٠٤ جيئن بت پرستن ناهي رکيا آهن. ڪو سون جو، ڪو چانديءَ جو، ڪو ٽامي جو، ڪو لوهه جو، ڪو ڪاٺيءَ جو، ڪو پٿر جو، ڪو ڪنهن ٻيءَ شيءِ جو، ڪو ننڍو، ڪو وڏو، مگر سڀ جا سڀ بيڪار، نه نفعو ڏيئي سگهن، نه نقصان پهچائي سگهن، اهڙا ڪوڙا معبود. ف١٠٥ جو نه ڪو ان جو مٽ ٿي سگهي ٿو، نه ان جي حڪم ۾ دخل ڏيئي سگهي ٿو، نه ان جو ڪو شريڪ آهي نه مثل، سڀني تي ان جو حڪم جاري ۽ سڀئي ان جا ٻانها. ف١٠٦ ۽ انهن جو نالو معبود رکيو اٿوَ، هن جي باوجود جو اهي بي حقيقت پٿر آهن. ف١٠٧ ڇو ته صرف اهوئي عبادت جي لائق آهي. ف١٠٨ جنهن تي دليل ۽ براهين قائم آهن.

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۰﴾ يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّآ اَحَدُكُمَا فَيَسْقِيْ رَبَّهٗ
نه ٿا ڄاڻن. ف۱۰۹ اي جيل جا ٻنهي ساٿيو! توهان مان هڪ ته پنهنجي رب (بادشاهه) کي شراب پيار يندو
خَمْرًا ۚ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَّاْسِهٖ ؕ قُضِيَ
ف۱۱۰ رهيو. ٻيو ف۱۱۱ اهو ڦاسي چاڙهيو ويندو ته پکي ان جي مٿي مان کائيندا ف۱۱۲
الْاَمْرُ الَّذِيْ فِيْهِ تَسْتَفْتِيٰنِ ﴿۴۱﴾ؕ وَقَالَ لِلَّذِيْ ظَنَّ اَنَّهٗ نَاجٍ
فيصلو ٿي چڪو ان ڳالهه جو جنهن جو اوهان سوال ٿي ڪيو. ف۱۱۳ يوسف چيو انهن ٻن مان انهيءَ کي جنهن جي ڇٽڻ جو
مِّنْهُمَا اذْكُرْنِيْ عِنْدَ رَبِّكَ ؗ فَاَنْسٰىهُ الشَّيْطٰنُ ذِكْرَ رَبِّهٖ فَلَبِثَ
گمان ڪيائين ته پنهنجي بادشاهه ف۱۱۴ وٽ منهنجي ڳالهه ڪجانءِ. پوءِ ف۱۱۵ شيطان انهيءَ کان وساريو پنهنجي بادشاهه آڏو
فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِيْنَ ﴿۴۲﴾ؕ؏ وَقَالَ الْمَلِكُ اِنِّيْۤ اَرٰى سَبْعَ
يوسف جو ذڪر ڪرڻ تنهن ڪري يوسف ڪيترا سال جيل خاني ۾ رهيو. ف۱۱۶ ۽ بادشاهه چيو ته مون خواب ۾ ڏٺيون ست متاريون
بَقَرٰتٍ سِمَانٍ يَّاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَّسَبْعَ سُنْۢبُلٰتٍ خُضْرٍ وَّ
ڏڳيون جو انهن کي ست ڏٻريون ڏڳيون کائن پيون ۽ ست سنگ ساوا
اُخَرَ يٰبِسٰتٍ ؕ يٰۤاَيُّهَا الْمَلَاُ اَفْتُوْنِيْ فِيْ رُءْيَايَ اِنْ كُنْتُمْ
۽ ٻيا ست سڪل ف۱۱۷ اي درٻاريو منهنجي خواب جو جواب ڏيو، جيڪڏهن توهان کي خواب جي تعبير
لِلرُّءْيَا تَعْبُرُوْنَ ﴿۴۳﴾ قَالُوْۤا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ ۚ وَمَا نَحْنُ بِتَاْوِيْلِ
ايندي هجي. چوڻ لڳا پريشان خواب آهن ۽ اسان خواب جي تعبير
الْاَحْلَامِ بِعٰلِمِيْنَ ﴿۴۴﴾ وَقَالَ الَّذِيْ نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ
نه ٿا ڄاڻون. ۽ چيو انهيءَ جيڪو انهن ٻن مان ڇٽي آيو هو ف۱۱۸ ۽ هڪ مدت کان پوءِ ان کي
اُمَّةٍ اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَاْوِيْلِهٖ فَاَرْسِلُوْنِ ﴿۴۵﴾ يُوْسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيْقُ
ياد گيري آئي ف۱۱۹ مان توهان کي ان جي تعبير ٻڌائيندس پوءِ مون کي موڪليو ف۱۲۰ اي يوسف اي سچا دوست
اَفْتِنَا فِيْ سَبْعِ بَقَرٰتٍ سِمَانٍ يَّاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَّسَبْعِ
اسان کي تعبير ٻڌاءِ ستن متارين ڏڳين جي جن کي ست ڏٻريون کائن ٿيون ۽ ست
سُنْۢبُلٰتٍ خُضْرٍ وَّاُخَرَ يٰبِسٰتٍ ۙ لَّعَلِّيْۤ اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ
ساوا سنگ ۽ ٻيا ست سُڪا ف۱۲۱ شايد مان ماڻهن جي طرف موٽي وڃان

ف۱۰۹ توحيد ۽ عبادت الاهيءَ جي دعوت کان پوءِ حضرت يوسف عليه السلام خواب جي تعبير جي طرف توجه فرمايو ۽ ارشاد ڪيو.
ف۱۱۰ يعني بادشاهه جو ساقي ته پنهنجي عهدي تي بحال ڪيو ويندو ۽ اڳي وانگر بادشاهه کي شراب پياريندو ۽ ٽي گوشا جيڪي خواب ۾ بيان ڪيا ويا آهن. سي ٽي ڏينهن آهن، ايترا ڏينهن قيدخاني ۾ رهندو، پوءِ بادشاهه کيس گهرائي وٺندو.
ف۱۱۱ يعني ٻروچي خاني ۽ طعام جو مهتمم.
ف۱۱۲ حضرت ابن مسعود رضي الله تعالیٰ عنه فرمايو ته تعبير ٻڌي انهن ٻنهي حضرت يوسف عليه السلام کي چيو ته اسان ڪجهه به نه ڏٺو، اسان ته مسخري ڪري رهيا هئاسين. حضرت يوسف عليه السلام فرمايو.
ف۱۱۳ جيڪو آءٌ چئي چڪو آهيان، سو ضرور واقع ٿيندو، توهان خواب ڏٺو هجي يا نه ڏٺو هجي، هاڻي اهو حڪم ٽري نه ٿو سگهي.
ع ۵/۱۵
ف۱۱۴ يعني ساقي کي.
ف۱۱۵ ۽ منهنجو حال بيان ڪجانءِ ته قيدخاني ۾ هڪ مظلوم بي گناهه قيد آهي ۽ سندس قيد کي هڪ زمانو گذري چڪو آهي.
ف۱۱۶ گهڻا مفسر هن طرف آهن ته ان واقعي کان پوءِ حضرت يوسف عليه السلام ست سال ٻيا قيد ۾ رهيو ۽ پنج سال اڳ ۾ رهي چڪو هو. ان مدت گذرڻ کان پوءِ جڏهن الله تعالیٰ کي حضرت يوسف جو قيد مان ڪڍڻ منظور ٿيو، تڏهن مصر جي شاهه اعظم ريان بن وليد هڪ عجيب خواب ڏٺو، جنهن کان ان کي گهڻي پريشاني ٿي ۽ ان ملڪ جي جادوگرن، پوپٽن ۽ تعبير ڏيندڙن کي گڏ ڪري انهن کي پنهنجو خواب بيان ڪيو.
ف۱۱۷ جيئي ساوَن جي مٿان ويڙهجي ويا ۽ انهن ساون کي سڪائي ڇڏيو.
ف۱۱۸ يعني ساقي.
ف۱۱۹ حضرت يوسف عليه السلام ان کي فرمايو هو ته پنهنجي آقا جي اڳيان منهنجو ذڪر ڪجانءِ. ساقي چيو ته.
ف۱۲۰ قيدخاني ۾ اتي خواب جي تعبير جو هڪ عالم آهي. پوءِ بادشاهه ان کي موڪليو. اهو قيدخاني ۾ پهچي ڪري حضرت يوسف عليه السلام جي خدمت ۾ عرض ڪرڻ لڳو.
ف۱۲۱ اهو خواب بادشاهه ته نه آهي ۽ ملڪ جا سمورا عالم ۽ حڪيم ان جي تعبير کان عاجز رهيا آهن. توهان ان جي تعبير ارشاد فرمايو.

لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۶﴾ قَالَ تَزْرَعُوْنَ سَبْعَ سِنِيْنَ دَاَبًا ۚ فَمَا

شايد اهي واقف ٿين و۱۲۲ چيائين توهان پوک پوکيندؤ ست سال لڳاتار و۱۲۳ پوءِ جيڪي

حَصَدْتُّمْ فَذَرُوْهُ فِيْ سُنْۢبُلِهٖٓ اِلَّا قَلِيْلًا مِّمَّا تَاْكُلُوْنَ ﴿۴۷﴾ ثُمَّ

لڻو ان کي انجي سنگ ۾ رهڻ ڏيو و۱۲۴ مگر ٿورو جيترو کائو . و۱۲۵ پوءِ ان کان

يَاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَّاْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ

بعد ست سال تمام سخت ايندا و۱۲۶ جو کائي ويندا جيڪي توهان انهن جي واسطي اڳي گڏ ڪري رکيو هو

لَهُنَّ اِلَّا قَلِيْلًا مِّمَّا تُحْصِنُوْنَ ﴿۴۸﴾ ثُمَّ يَاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ

و۱۲۷ مگر ٿورڙو جيڪي توهان بچائي ررتو. و۱۲۸ پوءِ ان کان بعد هڪ سال ايندو جنهن ۾

عَامٌ فِيْهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيْهِ يَعْصِرُوْنَ ﴿۴۹﴾ ع وَقَالَ الْمَلِكُ

ماڻهن جي واسطي برسات وسائي ويندي ۽ ان ۾ رس نچوڙيندا. و۱۲۹ ۽ بادشاهه چيو ته انهيءَ

ائْتُوْنِيْ بِهٖ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُ الرَّسُوْلُ قَالَ ارْجِعْ اِلٰى رَبِّكَ

کي مون وٽ وٺي اچو پوءِ جڏهن ايلچي ان وٽ آيو و۱۳۰ چيائين ته پنهنجي بادشاهه وٽ موٽي وڃ

فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰتِيْ قَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ ؕ اِنَّ

پوءِ ان کان پڇا ڪر و۱۳۱ انهن عورتن جو ڪهڙو حال آهي جن پنهنجا هٿ ڪپيا هيا . بيشڪ منهنجو

رَبِّيْ بِكَيْدِهِنَّ عَلِيْمٌ ﴿۵۰﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ اِذْ رَاوَدْتُّنَّ يُوْسُفَ

رب انهن جي فريب کي خوب ڄاڻي ٿو و۱۳۲ بادشاهه چيو اي عورتو! توهان جو ڇا مطلب هو جڏهن توهان يوسف

عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوْٓءٍ ؕ

جي دل لاڀائڻ گهري ۽ چوڻ لڳيون الله جي پاڪائي آهي، اسان ان ۾ ڪا به برائي نه ڏٺي

قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيْزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ ۫ اَنَا رَاوَدْتُّهٗ

عزيز جي گهرواري چيو و۱۳۳ هاڻي حق (اصلي) ڳالهه ظاهر ٿي وئي مون ان جي دل

عَنْ نَّفْسِهٖ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿۵۱﴾ ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنِّيْ

لاڀائڻ گهري هئي ۽ اهو بيشڪ سچو آهي . و۱۳۴ يوسف چيو اهو مون ان لاءِ ڪيو

لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ كَيْدَ الْخَآئِنِيْنَ ﴿۵۲﴾

جو عزيز کي معلوم ٿي وڃي ته مون سندس پرپُٺ سانس خيانت نه ڪئي آهي ۽ الله دغابازن جي فريب کي هلڻ نه ڏيندو آهي

و۱۲۲ خواب جي تعبير کان ۽ توهان جي علم ۽ فضل ۽ مرتبت ۽ منزلت کي ڄاڻن ۽ توهان کي ان محنت کان آزاد ڪري پاڻ وٽ گهرائن . حضرت يوسف عليه السلام تعبير ڏنو ۽ . و۱۲۳ ان زماني ۾ گهڻي پيداوار ٿيندي . ستن متارين ڏڳين ۽ ستن ساون سنگن مان انهيءَ جي طرف اشارو آهي . و۱۲۴ ته جيئن خراب نه ٿئي ۽ مصيبتن کان محفوظ رهي . و۱۲۵ اُن تان ٻهه لاهيو ۽ ان کي صاف ڪريو . باقي کي ذخيرو بڻائي محفوظ رکي ڇڏيو . و۱۲۶ جن جي طرف ڏٻرين ڏڳين ۽ سُڪل سنگن ۾ اشارو آهي . و۱۲۷ ۽ ذخيرو ڪري ڇڏيو هو . و۱۲۸ ٻج لاءِ ته جيئن ان سان پوک ڪريو . و۱۲۹ انگور جو ۽ ترن ۽ زيتون جو تيل ڪڍندا . اهو سال ڪثيرالخير هوندو ۽ زمين سرسبز ۽ شاداب (آباد) هوندي . وڻ

۶ ع ۷ ۱۶ سُتا قربا . حضرت يوسف عليه السلام کان اهو تعبير ٻڌي واپس ٿيو ۽ بادشاهه جي خدمت ۾ وڃي تعبير بيان ڪيائين . بادشاهه کي اهو تعبير گهڻو پسند آيو ۽ ان کي يقين ٿيو ته جيئن حضرت يوسف عليه السلام فرمايو آهي ، ضرور ائين ئي ٿيندو . بادشاهه کي شوق پيدا ٿيو ته ان خواب جو تعبير پاڻ حضرت يوسف عليه السلام جي زبان مبارڪ مان ٻڌي . و۱۳۰ ۽ ان حضرت يوسف عليه السلام جي خدمت ۾ بادشاهه جو پيغام عرض ڪيو ته پوءِ پاڻ . و۱۳۱ يعني ان کي درخواست ڪر ته اهو پڇا ڪري ، تفتيش ڪري . و۱۳۲ پاڻ اهو هن ڪري فرمايائين ته بادشاهه جي اڳيان سندس پاڪدامني ۽ بيگناهي معلوم ٿي وڃي ۽ اهو اُن کي معلوم ٿئي ته اهو ڊگهو قيد بي سبب ٿيو ته جيئن اڳتي حسد ڪندڙن کي ڏنگ هڻڻ جو موقعو نه ملي . مسئلو : هن مان معلوم ٿيو ته تهمت جي دفع ڪرڻ ۾ ڪوشش ڪرڻ ضروري آهي . هاڻ قاصد حضرت يوسف عليه السلام وٽان اهو پيغام وٺي بادشاهه جي خدمت ۾ پهتو . بادشاهه اهو ٻڌي عورتن کي عزيز جي گهرواري سميت گڏ ڪيو . و۱۳۳ زليخا . و۱۳۴ بادشاهه حضرت يوسف عليه السلام ڏانهن پيغام موڪليو ته عورتن توهان جي پاڪائي بيان ڪئي ۽ عزيز جي گهرواري پنهنجي گناه جو اقرار ڪري ورتو . ان تي حضرت .